

СТУДІЇ ДО УКРАЇНСЬКОЇ ГРАМАТИКИ

ВИДАЮТЬ: ІВАН ОГІЄНКО ТА РОМАН СМАЛЬ СТОЦЬКИЙ

КНИГА VI

РОМАН СМАЛЬ СТОЦЬКИЙ

ПРИМІТИВНИЙ СЛОВОТВІР

ВИДАНО ЗА ДОПОМОГОЮ
МІНІСТЕРСТВА В. Р. І П. О.

ВАРШАВА
1929

СТУДІЇ ДО УКРАЇНСЬКОЇ ГРАМАТИКИ

ВИДАЮТЬ: ІВАН ОГІЄНКО ТА РОМАН СМАЛЬ СТОЦЬКИЙ

КНИГА VI

РОМАН СМАЛЬ СТОЦЬКИЙ

ПРИМІТИВНИЙ СЛОВОТВІР

ВИДАНО ЗА ДОПОМОГОЮ
МІНІСТЕРСТВА В. Р. і П. О.

ВАРШАВА
1929

DRUK ZAKŁADÓW GRAFICZNYCH E. i D-ra K. KOZIAŃSKICH
WARSZAWA, KRAK. PRZEDM. 66.

ПРИСВЯЧЕНО

Ользі та Йосипові Францові

КАНАМ

НА ЗНАК ЩИРОЇ ВДЯЧНОСТІ ТА ГЛИБОКОЇ ПОШАНИ.

ПЕРЕДМОВА.

Ці сторінки містять розвідку про примітивний словотвір в українській мові.

Ми розуміємо під цим терміном, уживаним в німецькій науковій літературі, в противенстві до словотвору взагалі, або словотвору формантичного, суфіксального, ті словотворні явища в мові, якими являються з погляду словотвору: інтерекції. Отож і розуміємо під примітивним словотвором: словотвір інтерекцій.

Далі попереджаємо: нашою темою не є (а) ані онома-топоезія в українській мові, (b) ані її етимольогічний роз-слід. Нашою темою є той примітивний словотвір в українській мові, що виявляється в великим багатстві її інтерекцій. Та, щоби всі формальні й семазіоло-гічні категорії та звязки цього словотвору ліпше схо-пити, вимагає така праця (а) етимольогічної про-вірки матеріялу, та (b) звернення уваги на його го-ловне джерело: онома-топоезію. Але це для нас методи, а не теми праці.

Так ми стараємося проложити стежку через це — досі в мовознавстві трохи занедбане, а в українській гра-матиці майже нетикане — поле. Ми стараємося зібрати весь інтерекційний матеріял, впорядкувати його, провірити його джерела та його значіння, і хочемо приглянутися, чи може й на цьому полі є якісь своєрідні принципи, своє-рідний порядок.

Хід нашої розвідки ось такий: вперед представляємо, що досі на полі інтерекцій зроблено в нашій науці, і як справа стоїть в порівнюючій граматиці та психології мови. Потім предкладаємо наш матеріял, та порядкуємо його (а) зі становища етимольогічного походження, (б) зі становища його звукової форми, далі, з точки погляду (с) словотвору і (d) значіння. Коротко описуємо ролю дитячої мови і її звязок із цим полем, та зясуємо на кінці наші загальні висліди. Потім слідує матеріял, зібраний для ліпшого зрозуміння та перегляду в певні групи і заосмотрений відповідними етимольогічними замітками.

Весь наш матеріял провірений аж до -и- на Бернекерові, до -и- на Преображенськім, цілком використаний Мікльосич та Брікнер. Брак другого тому Бернекера, що дає синтезу етимольогічних дослідів, міг тут чи там впровадити якусь недокладність в етимольогічну замітку, — хоть думаємо, що Брікнер був нам достаточною основою для рішень. Де нас стан дослідів етимольогічних не задовольняв, там ми подавали наші власні думки до поодиноких проблемів.

Що до семазіольогії, то ми змінили дещо — в порівнянню з попередньою працею — наше становище. Іменно в праці: Значіння Українських Прикметників, Студії до Української Граматики т. I. ми оперлись цілковито на науці Marty-го, а властиво його покликаного інтерпрета O. Funke. Marty залишив своє діло торзом, наукову спадщину видає O. Funke, в посіданню якого й дальші семазіольогічні праці того великого ученого. Які тези школа Marty-го виставляє і як вона себе відграничує від других напрямків у філософії мови, це ми представили на підставі його інтерпрета O. Funke (Satz und Wort. Aus A. Martys Nachlass herausgegeben von Otto Funke. Anton Martys Sprachphilosophie und die neuere Sprachforschung Reichenberg 1925) в огляді семазіольогічної літератури, що попереджає нашу розвідку. Але інтерпретації Funk-ого не всюди задовольняють при практичній праці і помимо наших особистих розмов з проф. Funke на семазіольогічні теми, — за шедрі поради та науки ми

VII

сердечно вдячні, — торзо Marty-го торзом і лишається. Систем не заокруглений.

А граматик потребує для словотворчих дослідів в першу чергу ясно зарисованих ліній семасіологічного систему.

Ось тому ми на семасіологічному цюлю ужили цей раз систему: Nogeep-a, що в багатьох точках зближений до школи Marty-го.

Весь наш матеріял праці опертий на Словарі Української Мови Грінченка. Використані деякі приклади, що їх нам подали наші слухачі з Волині.

Розуміється, ми свідомі цього, що Словар Грінченка не повний. Але всетаки уважаємо задачою української граматики і той неповний матеріял впорядкувати та науково опрацювати. Здається нам, що він дає підставу для зарисовання певних загальних рямок на цьому полі, що остануться основою для дальшої наукової праці. Слово останнє буде: за матеріялом діалектичним на цьому полі, де ще криється таке багатство примітивного словотвору. А те слово буде сказане щойно тоді, як виконані та опрацьовані будуть: Олена Курило: Програми для збирання етнографічних матеріялів, Всеукраїнська Академія Наук, Збірник історично-філологічного відділу, № 13. 1923.

Оголошуємо нашу працю, — хочай нас поодинокі пояснення українських формацій не цілком вдовольняють. Та тим власне ми бажаємо звернути увагу наших дослідників на те багатство проблемів української граматики.

Хай наша праця буде й вказівкою для славістики, — бо ж цим шляхом вона не тільки оживила би свої словотворчі досліді, але внесла би й багатько світла до проблемів загального мовознавства.

Варшава, 13.VII.1928.

Автор.

СКОРОЧЕННЯ.

- англ. — англійське слово.
вгк. — вигук.
вр. — варіянта.
гр. — грецьке слово.
дм. — дитяча мова.
жидів. — жидівське слово.
звкн. — звуконаслідування.
моск. — московське слово.
нім. — німецьке слово.
поль. — польське слово.
прст. — простягнення.
рдп. — редуплікація.
стблг. — староболгарське слово.
стінд. — староіндійське слово.
стр. — сторона.
угор. — угорське слово.
франц. — французьке слово.
чесь. — чеське слово.
2 скд. — двоскладовий пень.
M.E.W. = Franz Miklosich: Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen, Wien, Braunmüller 1886.
B.E.W. = Dr. Erich Berneker: Slavisches Etymologisches Wörterbuch, I. Heidelberg, 1908 — 1913. Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
Br.S.E. = Aleksander Brückner: Słownik Etymologiczny Języka Polskiego, Kraków, 1927, Krakowska Spółka Wydawnicza.
P.E.S. = А. Преображенскій: Етимологическій Словарь Русскаго Языка, выпускъ 1-14; Москва, 1910-1916.

I.

Сучасний стан дослідів над інтерекціями.

A. Проблем інтерекції в психології мови.

Інтерекції із своєю, здебільша, односкладовою формою та із самим явищем свого повстання торкаються найбільш цікавого питання мовознавства.

Іменно: як мова повстає, як мова твориться.

А де є питання про те, як люди творять мову, там являється й відразу питання, як наші предки й прапредки її утворювали, а тим самим виростає загадка: початку, повстання мови взагалі.

Ось цей проблем, що має величезну літературу¹⁾, лежить поза рямками нашої праці.

Ми ясно обмежили нашу тему в передмові, та представимо тепер стан дослідів у психології мови над інтерекціями в той спосіб, що виложимо погляди на цю категорію слів двох великих робітників на цьому полі: Wundt-а і Paul-я.

Wundt²⁾ розподіляє інтерекційний матеріал мови ось так:

¹⁾ Dr. Jos. Schrijnen: Einführung in das Studium der indogermanischen Sprachwissenschaft. Heidelberg, 1921. Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, стр. 72.

Dr. Otto Jespersen: Die Sprache, ihre Natur, Entwicklung und Entstehung. Heidelberg, 1925, стр. 401.

²⁾ Wilhelm Wundt: Völkerpsychologie I⁴, Stuttgart, 1921, стр. 319.

(а) Природні згуки (Naturlaute). До природних згуків зачислює Wundt всі згуки живих тварин, їх згуки приваблювання, болю, голоду, злоти, і т. д.. До цієї групи причисляє він також і неартикульовані згуки почувань немовляти. Із розвитком немовляти в дитину й дорослу людину ті неартикульовані згуки розвиваються в артикульовані вирази почувань-чуття, при чому міродайно впливає на їх остаточну форму традиційний матеріал інтерекцій даної мови. Але неартикульованих згуків почувань і доросла людина ніколи цілком не затрачує, а в хвилях найвищих ступнів болю або радості людина повертається до них несвідомо.

(b) Первісні інтерекції (primäre Interjectionen). Це є, власне, ті артикульовані вирази почувань-чуття, що розвинулись із неартикульованих природних згуків. Вони творять міст межі артикульованою мовою а тією неартикульованою сферою виразів примітивного чуття. Wundt зачисляє сюди всі такі інтерекції як німецьке: oh! ach! au! ha! he! ei! і т. п..

(c) Інтерекції новотвори (secundäre Interjectionen). Від найдавніших часів запримічаємо, каже Wundt, що первісні інтерекції замінюються новотворами. Ці новотвори є теж чистими виразами чуття, тільки ті чуття є в тих випадках висказані иньчими мовними формами. Сюди треба зачислити такі вигуки як: *Zeu! me hercle! mein Gott!* „о Боже!“ *Jesus Maria!* і т. п.. Wundt переконаний, що еволюція мови іде в тому напрямкові, що людина старається висказувати свої чуття не первісними інтерекціями, а словами.

Ось до цих інтерекцій-новотворів є дуже близькі ті мовні форми, що визначаються сильними афектами.

А саме: вокатив і імператив. Вокатив старі граматики не уважали за правдивий, осібний відмінок. Він у дійсности є нічого иньчого, як інтерекційно ужита форма іменника з відповідним, характеристичним наголосом. Подібне становище, як вокатив межі відмінками, займає імператив при дієслові. Бо і імператив являється інтерекційним виразом даної гадки, хочай він вже цілком зближений до речення.

(d) Судьба природних звуків. Їх розвиток, на думку Wundt-а, пішов двома шляхами: (1) природні звуки стають первісними інтерекціями, а далі: вони можуть перетворитися і в інтерекції-новотвори; і (2) природний звук може ще й другим способом промостити собі шлях до артикульованої мови. Іменно: природний звук може й відразу бути вставленим в певну мовну форму так, що виглядатиме як корінь-пень із закінченням. Отже, він може відразу стати підставою для словотвору, передусім словотвору дієслів. Ось сюди зачисляє Wundt: *ululare, jubilare, heulen, ächzen*, і т. п..

(e) Ономатопоезія. До цієї точки головні тези Wundt-а найшли повне признання граматиків. Та його погляди на ономатопоезію, його теорія „звукорухів“ (*Lautgebärden*), що давали би дві класи мовних явищ: (1) звуконаслідування (*Schallnachahmung*), і (2) звукообрази (*Lautbilder*), — не найшли оправдання при глибших дослідах.

Для генези більшості інтерекцій проблем ономатопоезії є дуже важливим питанням. Wundt заперечує, що в мові є справдішні ономатопоетичні твори, і він виставляє свою дуже скомпліковану теорію звукорухів.

Ми стаємо у цій справі цілком на становище Paul-я, Jespersen-а, передусім: Hilmer-а¹⁾ й Marty-го²⁾ та уважаємо цей проблем в позитивному розумінні цілком ясно вирішеним. Ми маємо у кожній мові безліч неоспоримого матеріалу, що ясно вказує на те, що справдішне звуконаслідування, справдішна ономатопоезія є наймогутніше джерело кожньої народньої мови взагалі, яке безперестанно її обновляє новими-свіжими струями.

І иначе це й бути не може. Ми, люди, ми вставлені у певні умови мертвої та живої природи, ми творимо її

¹⁾ Hermann Hilmer: *Schallnachahmung, Wortschöpfung und Bedeutungswandel*. Halle a. S. Max Niemeyer-Verlag. 1914 стр. 10.

²⁾ Anton Marty: *Untersuchungen zur Grundlegung der allgemeinen Grammatik und Sprachphilosophie*. Halle a. S. Max Niemeyer-Verlag. 1908 стр. 677.

складову частину. Наше ціле життя — є складовою частиною загального життя природи. А де є життя, — там є і згук — голос. І з голосом та згуком всієї природи ми споєні в одну громаду, в одну цілість, та стоїмо під її прямим і безперестанним впливом при всякій творчості мови.

Становище Wundt-а тут перестаріле. Ми залишимо дальший хід його думок і зясуємо в головних рисах погляди Paul-я¹⁾.

Що це є властиво інтерекція? Paul розуміє під цим терміном: стихійно, без заміру, витворені людиною згуки, що їх викликають наші афекти. Але в своїй теперішній формі інтерекції не є вже такі стихійні згукові прояви, як плач або сміх. І інтерекції, — як, зрештою, все у мові, — виробили собі з поколіннями свою традицію, і ми до їх вже замолоду привчаємося. Тому й різні народи мають і різні інтерекції для своїх почувань.

В чім є властиво суть процесу новоутворювання інтерекцій в мові? Цілий цей процес полягає в тому, що певна звукова група звязується нараз із певною групою представлень, які творять потім її значіння. Результатом цього є: якась нова інтерекція, дитя хвилі-менту, що так скоро, як повстало, так і без сліду згинути може, перейти в непамять. Щоби з такого випадкового продукту повстала справдішна мова, то треба, аби такий випадковий твір одиниці перейшов в уживання колективу-загалу, щоби він залишив такі психічні наслідки, що дають йому силу репродукційну у людській памяті, репродукційну силу його звукової форми та значіння. Передумовою для заокруглення такого процесу є, щоби даний звуковий комплекс при різних нагодах та в мові різних одиниць звязувався із рівним, одним і тим самим, значінням. Остаточна причина цього звязку: згуку й значіння, розуміється, лежить, криється у самому роді, у якості того звукового комплексу та його значіння. Тому й тільки такі новоутворені інтер-

¹⁾ Hermann Paul: Principien der Sprachgeschichte 4. Halle a. S. Max Niemeyer-Verlag. 1909. стр. 126, 246.

екції можуть у мові удержатись при житті, що мають ту внутрішню зв'язь звуку й значіння, де собі взаємно відповідають звук і значіння та задовольняють бесідника й слухача.

Щодо закреслення сфери новоутворювання інтерекцій, то Paul приходить до висновку, що семазіологічні області: (1) чуття, (2) руху та згукі є у всіх мовах властивими полями інтерекційної новотворчости. І це з певністю так було й від найдавніших часів роду людського. Бо ця сьогоднішня людська здібність творити нові інтерекційні форми була живою і в давніх, старих та прастарих часах. ◆

Тому треба рішучо відкинути погляд, мовби-то ми мали при розвиткові мови дві доби: (а) добу пратворчости, в котрій повстали так звані: коріні, і (в) добу, в якій творились комбінації із того корінного матеріялу. В розвиткові народньої мови не має хвилі, в якій би люди перестали утворювати нові мовні твори. Цей процес не став і не стане. Мова живе й не перестає себе обновляти.

Paul ділить інтерекції на дві великі класи:

(а) Перша класа, це інтерекції, що являються виразами нашого внутрішнього життя, як наприклад: *ох! ах!* і т. п. В їх основі лежить цілий ряд неартикульованих згуків, досить неясних і змінних, що стихійно появляються у людини і є, властиво, нашою родовою спадщиною. Ось сюди треба зачислити всі ті згукі, що їх людина стихійно творить при тім, як сміється, ридає, кашляє, харкає, сопе, пчихає, стогне, зіває, хропе, і т. п. Ось ці неартикульовані інтерекції є взагалі: сирівцем-матеріялом нашої артикульованої мови, що сама-по-собі являється штучним продуктом довгих генерацій, а, передусім, ті неартикульовані інтерекції є підставою для різних артикульованих інтерекцій нашого внутрішнього життя: *о! ах! рфуй!* і т. п. Але при цьому треба мати на увазі, що такі інтерекції самі-по-собі можуть мати різне значіння, в залежности від ситуації. Вони досить індиферентні і дістають своє

остаточне значіння від загальних обставин, від чуттєвого напруження й акценту голосу, і т. п.

Ті всі неартикульовані згуки є нам спільні із звірятами. Тому й називають їх: природними згуками (Naturlaute). Кожна жива тварина, пес чи кіт, може також виражати свої почування радості чи смутку, злоти чи голоду, задоволення чи переляку, певними, зрозумілими природними згуками.

А до таких природних згуків треба зачислити і всі первісні неартикульовані згуки дітей. З літами вступають на місце неартикульованих інтерекцій: інтерекції артикульовані, звичаєм, традицією прийняті, чуттєві інтерекції. Але цілковито їх затратити людина не в силі, і вона все таки до них повертає в глибокім болю, лютій злоти або великій радості.

(b) Друга кляса інтерекцій є реакціями не на внутрішні, а на зовнішні події. Ось вони є реакціями на неочікувані явища, що приходять до нашої свідомости тими двома великими воротами нашої душі: через око і ухо. Вони мають виразний ономатопоетичний характер і виказують безліч формацій у всіх мовах, головню на полях значіння: руху та згуку.

Всі инчі дослідники присвятили в своїх працях дуже мало місця інтерекціям і, властиво, їх тільки цілком побіжно споминають. Таким чином ні Marty, ані Jespersen¹⁾, ані Vendryes²⁾, ані Güntert³⁾, ані Hatzfeld⁴⁾ не внесли якихось нових думок до нашого питання. Міркування Wundt-а і Paul-я вичерпали, покищо, проблематику інтерекцій на полі психології мови.

¹⁾ Otto Jespersen: The philosophy of grammar. 1924. London. Georg Allen, стр. 90.

²⁾ J. Vendryes: Le langage. Paris, 1921, стр. 136.

³⁾ Hermann Güntert: Grundfragen der Sprachwissenschaft. Leipzig. 1925.

⁴⁾ Dr. Helmut Hatzfeld: Einführung in die Sprachphilosophie, München. 1921, стр. 28.

В. Інтерекції в порівнюючому мовознавстві.

В історії граматики інтерекція має своє місце.

Старі грецькі граматики¹⁾ зачисляли інтерекції до ἐπίρρημα та ділили їх на підставі чуття-почувань. Так вони виділяли інтерекції болю та смутку (ἐπίρρημα τρυφελαστικόν), інтерекції несподіванки-переляку (ἐπίρρημα θαυμαστικόν), інтерекції заклику (ἐπίρρημα κλητικόν), і т. д.

Щойно римські граматики виділили потім інтерекції в особну часть мови.

Ось цей поділ інтерекцій на підставі почувань зробився традиційним. Ми його находимо, тільки дуже поширеним, у Grimm-а²⁾. Він ділить інтерекції на: interj. vocantis, exclamantis, dolentis, argentis, calentis, gaudentis, ridentis, admirantis, adprobantis, blandientis, hortantis, optantis, dubitantis, prohibentis, abigentis, maledicentis, і т. д.. А на самому кінці Grimm ще додає клички та нагінки на звірят.

В порівнюючій індоєвропейській граматиці інтерекція найшла собі трохи місця.

Так споминає її Brugmann³⁾. І він стоїть на становищі, що новоутворювання корнів (Wurzelschöpfung) в живій мові ніколи не завмирає та вказує на ролю інтерекцій при словотворі. Інтерекції зачисляє Brugmann до чуттєвих згуків (Gefühlslautungen). До цієї категорії чуттєвих згуків він вставляє:

(a) первісні інтерекції (primäre Interjectionen), як: au! ach!;

(b) інтерекції-новотвори (secundäre Interjectionen), це є мовні еквіваленти первісних інтерекцій, як: Donnerwetter! Jesus!

¹⁾ В. Delbrück: Einleitung in das Studium der indogermanischen Sprachen⁴. Leipzig, 1908, стр. 13.

²⁾ G. Grimm: Deutsche Grammatik, 3, Neudruck. стр. 279.

³⁾ Karl Brugmann: Kurze Vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen. Strassburg, 1904. Trübner, стр. 283, 292, 625, 647.

(с) Будь які слова або сполучення слів, що можуть завдяки обставинам набрати спеціальної вимови та акценту. Сюди треба зачислити передусім сполучники (Partikeln): so! ja!; заіменники (Pronomina) і вокативи та імперативи, що часто наближаються своєю вимовою до інтерекцій.

Розуміється, в тих найстарших мовах, що нам письмом передані, ми мало-що можемо помітити із цих явищ. Але ми можемо сконстатувати два явища, головню при іменах осіб, (а) покорочені форми (Kurzformen), що розвиваються при вокативі, і (b) плютацію (Plutierung) на приклад: Otto! (В укр. мові це явище також запримічаємо. Пара! „Параско!“; Не! „Несторе!“; Пе! „Петре!“).

Brugmann не уважає можливим зреконструувати занас праїндоевропейських інтерекцій.

Оскільки інтерекції не є виразами чистого чуття, але також і поединчого представлення (Vorstellung), то Brugmann зачисляє їх до односкладових речень. Між інтерекціями а певними формами висказових речень (Aus-sagesatz) не можна повести границі.

Пожезінський ¹⁾ трактує інтерекції дуже побіжно. Він тільки споминає їхнє існування в мові.

Meillet ²⁾ не присвячує інтерекціям жадної уваги.

Від кількох літ має індоевропейське мовознавство вже й спеціальну працю про первісні інтерекції, а саме розвідку Schwentner-a ³⁾.

Schwentner стояв перед тяжкою задачою, бо старі памятники мертвих мов писані, здебільша, високим стилем, в котрих тому дарма шукатимемо інтерекцій. Далі треба мати на увазі, що й звукові взаїмовідносини для

¹⁾ В. Поржезинский: Введение въ языковѣдѣніе. Москва. 1907 стр. 106.

²⁾ A. Meillet: Einführung in die vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen. 1909. Teubner, Leipzig. стр. 112—113.

A. Meillet: Introduction a l'étude comparative des langues indo-européennes. Paris. стр. 233.

³⁾ Ernst Schwentner: Die primären Interjectionen in den indogermanischen Sprachen. Mit besonderer Berücksichtigung des Griechischen, Lateinischen und Germanischen. Carl Winter's Universitätsbuchhandlung. Heidelberg. 1924.

порівнювань поодиноких інтерекцій є затемнені, бо інтерекції та оноματοпоетичні формації не підпадають під звичайні законні звукові зміни даних мов¹⁾. Але комедії Арістофанеса, Плявта та Теренца доставили йому доста матеріалу для доказу, що цілий ряд інтерекцій треба зачислити до індоєвропейської прамови.

Schwentner-а праця є дуже цікавою також і з методологічного погляду. Він перший висуває як принцип клясифікації інтерекцій їх звукову сторону,—але не переводить його послідовно, а робить компроміс із старим принципом клясифікації: значінням.

З великою увагою поставився до інтерекції Hirt²⁾. При поділі слів на категорії він виділяє:

- a) вербум — і протиставить йому:
- b) інтерекції,
- c) партикули її адвербія,
- d) прономіна,
- e) субстантіва,
- f) адектіва.

Труднощі роблять Hirt-ові чисельники. Але що нас в цьому поділі цікавить, це те, що Hirt ставляє інтерекцію на чолі і нею розпочинає свій граматичний виклад.

Hirt учить, що хоч граматики та словарі інтерекціями звичайно мало цікавляться, то все таки інтерекції є одним із первісних засобів мови людської. На цьому полі людина творила і творить весь час нові та свіжі форми. Тому рівнозвучність інтерекцій у споріднених мовах не завше дає нам підставу до осуду, що ті форми повстали із певних форм прамови. Вони можуть бути випадковими утворами окремішнього життя тих мов.

Деякі інтерекції повстали із форм флексії, як наприклад: o je! із: o Jesus! Але другі знову нічогоісінько із нею спільного не мають.

¹⁾ Brugmann - Thumb: Griechische Grammatik,¹ стр. 7.

²⁾ Hermann Hirt: Indogermanische Grammatik. Teil III. Das Nomen. Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1927. Heidelberg. стр. 2, 5—7. Тут зібрана й вся література про інтерекції в індоєвропейських мовах.

Hirt виділяє чотири категорії інтерекцій:

1. вирази для наших почувань (au! o!),
 2. наслідування шумів і природних звуків (bums!),
 3. клички до звірят (hü!),
 4. склади дитячого лепетання (Lallsilben: Mama);
- а далі Hirt вказує на роль інтерекцій при словотворі.

В порівнюючій словянській граматиці це питання не опрацьоване.

Miklosich не присвятив їм багато місця в своїм Етимологічному Словарі, так само і в своїй граматиці.

У Vondrák-a граматиці також даремно шукатимемо опрацювання словянського інтерекційного матеріалу.

І цьому немає чого дивуватись. Увага вся славістики довгий час була звернена виключно на історичну граматику, на опрацювання старих пам'яток. А в цих старих пам'ятниках церковної літератури ми дарма шукатимемо за інтерекціями. Бо інтерекції це діти живої, розговірної, буденної мови, а не високого, літературного, церковного стилю. Тому й окрім *оле!* нічого більше там і не знайдемо.

Стан дослідів над інтерекціями у словянських народів дуже сумний. Всюди бракують спеціальні праці і тільки по шкільних граматиках находимо по декілька прикладів. Тому це зрозуміло, що в Етимологічному Словарі Е. Бернекера інтерекції не цілком опрацьовані.

Як назагал сказати можемо, то стан дослідів над інтерекціями і в порівнюючій індоевропейській граматиці, як і в порівнюючій словянській граматиці не дуже то блискучий.

Якщо хтось бажає цей стан поліпшити, то передусім треба цей проблем добре опрацювати в живих мовах. Вони мусять доставити матеріал для порівнянь, від них мусять початись робота.

Бо до тепер, властиво, не граматики займались інтерекціями, а, здебільша, тільки мовні психологи та філософи, що не мали не меті їх граматично опрацювати. Вони мали на меті тільки використання скупого матеріалу інтер-

скій для своїх різних теорій про повстання мови,—а ця праця на добро граматиці не вийшла.

С. Інтерекції в українській граматиці.

Українська граматична література о інтерекціях не багата.

Спеціальної праці, присвяченої цьому питанню, у нас немає. Тільки в подиноких граматиках находимо, звичайно при поділі слів, також і особну категорію інтерекцій, для якої дослідники не встановили загально прийнятої термінології.

Так споминають о інтерекціях Степан Смаль Стоцький і Гартнер¹⁾, що це „оклики, що ними властиво не висказуємо мислей, а тільки коротко виявляємо чуття“.

У своїй німецькій науковій граматиці²⁾ автори звернули увагу на синтактичну роль інтерекцій і викладають, що українська мова уживає звуконаслідуючі інтерекції як присудків багато частіше, як другі літературні мови. Наприклад: Я *зирк* на него. „Ich warf einen Blick auf ihn?“ Двері *рин* до пасіки. „Die Tür öffnete sich knarrend nach dem Bienenplatz?“ Марко *хан* за руку. „Schwupps! erfasste ihn Markus and der Hand?“ Тай *бебех* у могилу. „Und mit einem Mal sank er ins Grab“. Але вовк *скакіць* до нього і зубами *хан* за ногу. „Aber der Wolf stürzt auf ihn los und erfasst ihn mit den Zähnen an einem Bein“. Слезі їм лиш *кіть кіть* „Die Tränen träufelten ihnen nur so herab“. Обваляй в пісок хвостисько та в лице йому *талан*. „Wälze den Schweif im Sand und platsch! schlag ihm damit ins Gesicht“. В останньому прикладові *талан* стоїть на місці імператива.

¹⁾ Степан Смаль Стоцький і Федір Гартнер:

а) Граматика української мови. Відень. 1914.

б) Граматика української (руської) мови. Львів. 1928 § 45.

²⁾ Stephan von Smal Stocky und Theodor Gartner: Grammatik der Ruthenischen (Ukrainischen) Sprache. Wien. 1913. стр. 377.

Коротко описує інтерекції і Тимченко¹⁾. Він викладає: „вигук, часть мови, що служить до виразу різних душевних зворушень або слухових вражіннь (звуконаслідування), покликів, і. т. под., напр. *ах, ох ой, няв, му, цип-цип!*“

Сімович²⁾ присвятив їм більше місця. Він учить, що: „слова, якими викликуємо, коли нам із нечея щось станеться, коли нам боляче, як весело або смутно стане на серці, або якими наслідуємо вигуки та згукни, що довкола нас лунають, — це виклики“.

Далі пише Сімович³⁾ і про значіння викликів: „виклик теж не відміняється. Але ж як три перші невідмінні частини мови (приіменник, прислівник, сполучник) набірають значіння тільки при других словах, то виклики самі про себе зрозумілі й, висказані самі, можуть творити речення.

Зовсім не важко розібрати, що як я кричу:

з радости: *ех! ей! гей! еге!*
з болю: *ох! ай! ах! горе! лишенько!*
вигрожуючись: *але! ов! овва!*
дивуючись: *ну! ну!*

або подаючи другому щось: *на!* і т. д., що в тих словах міститься думка, яку висказуємо одним словом — викликом. А раз є думка висказана хоч би й одним словом — то це вже речення.

Те саме відноситься до таких викликів як: *тс!* (тихо!) *птру!* (на коней), *соб! цабе!* (на волів, к собі, од себе), *а гилля!* (на гусей), *тась!* (на качок), і т. д..

Все це виклики й заразом речення, бо вони заступають такі думки:

тихо будь! Стій! Ік собі (= до себе, до мене) *йди! Од себе* (= від мене) *йди! Геть забірайтесь! Ходіть сюди!*“

В особну категорію виділює Сімович: „згуконідролені виклики“. Іменно: є це такі виклики, що ними

¹⁾ Проф. Е. Тимченко: Українська Граматика. Київ, 1917 стр. 13.

²⁾ Василь Сімович: Граматика Української Мови, Київ—Ляйпціг 1919 стр. 28.

³⁾ стр. 339.

наслідуюмо звуки у природі, та що ними підроблюємося під голос звірят і речей. Ось такі виклики:

гав! (собака), *мяв!* (кіт), *му!* (корова), *куку!* (зозуля), *кукуруйку!* (півень)

бовть! *шубовсть!* (вода), *грим!* (грім), *шелесть!* (шелест), *дзінь!* *брень!* (скло), а далі: *гуп!* *трах,* *тарах!* *ляп!* *хлюсть!*....

Ці виклики звуться звукопідробленими. Вони дуже часто вживаються в реченнях як присудки¹⁾.

В граматиці: Коцовського—Огоновського¹⁾ находимо теж уступ о інтерекціях: окликах.

„*Гей, гей!* милий Боже!—*Ох!* мені лихо!—Вороно, вороно! коли б тобі молоді літа вернули ся! сказав лис до ворони, що несла сир в клюві. *Ба, ба!* відказала ворона....—*Гей-соб!* воли, чого стали! Зібрались ми разом тай *гайда* в дорогу.

Коли хочемо нашу гадку, чутя або волю виразити зовсім коротко, то уживаємо окликів.

Кожду часть мови, особливож прислівники і злучники, можна уживати яко оклики, на пр.: *ну і гаразд!*—*але-але, бодай-бодай.*

Деякі оклики наслідують звуки природи і надають ся зачислити до якоїсь іншої части мови, на пр.: що рибка коло удки *плюсь* — то серце рибакowi *тьох*....“

О. Курило²⁾ опрацювала інтерекції дуже цікаво й зве їх вигуками. Вона пише:

„*Ой* не шуми луже! *Гилля, гилля,* сірі гуси! *Гей-пуге* косарі. *Цить,* не плач! *Нумо* до праці мершій!

Питання: чи підкреслені слова вимовяємо з тією самою силою голосу, що й інші слова?

Невідмінне слово, що ним коротко висловлюємо наше почуття, зветься вигук.

В розмові вигуки голоснійше вималяємо, як инші слова“.

¹⁾ В. Коцовський і І. Огоновський: Методична Граматика Руско Мови для IV кл. Львів. 1920, стр. 73,

²⁾ О. Курило: Початкова Граматика Української Мови. Частина I, Видання 4-те. Київ. 1922. Державне Видавництво, стр. 94.

Далі дає Курило у вправі 143 ось ще такий матеріял:
„Ну те, з Богом до роботи! — Овва! гукнув він на всю хату! — Та ну бо, кажіть! — Ну, діти, паску їсти! — А, яке лихо! — Ага, попались! — Ага-га! яка глибочинь! — Гей, хлопці, до роботи! — Гай-гай, як був я молодий! — Ах, я нещасний! — Ач, який гарний! — Ой, Галю, Галю, не роби жалю! — Пішов би, та ба! — Осідлаєм буланого та гайда в дорогу! — Гиль, мої гуси, вуть, мої вутки! — Їжте, гості, а ви діти, ша!“ — і ще такі приклади: „возичок скрипу-скрипу, воличок рику-рику, корівонька му-му-му, а кізонька стрику-брику, а котичок няв-няв-няв, а собачка гав-гав-гав, овечечка бе-бе-бе, а гусочка ге-ге-ге“.

Далі учить Курило: „до вигуків належать слова, що ними передаємо звуки живої тварини або речей. Такі вигуки звуться перекличні“.

До цього знову доданий багатий матеріял у вправі 144: Мушка *фур-фур* собі. — Качечка *ках-ках-ках*, а курочка *куд-кудах*. — Аж лукавий *скік* до його на плечі. — *Шасть* у комин рукою! — Летів птах, на воду *бах!* — Загуркотів грім - *гряк! тріс!* — *Туп-туп* ніженьками, *дзень-дзень* підківками. — Вовк *хан* гуску та й іззів. — Яблучка *кусь*, та горілочка *хлип!* — *Ой, гоп*, того дива! — Звінок *дзелень-дзелень!* — *Бам-бам-бам* на службу Божу дзвонять“.

Огієнко ¹⁾ описує інтерекції в своїй граматиці ось так:

„Оклик. *Ой* не шуми, луже, зелений байраче! — *Ох!* закричав хлопчик. — *Слава* Україні, любій Вітчизні, *слава* довіку од нині! — *Гей*, хлопці, до роботи! — *Нумо* до праці мерщій!

Що таке оклик? Зза чого так зветься оклик?

Незмінна частина мови, що визначає наші душевні почуття, зветься окликом. Оклики: *ой, ох, ай, гей; ото! нумо! нуже! овва! ого!*“

Дуже коротко збули інтерекції Грунський і Сабалдир ²⁾. Вони пишуть:

¹⁾ Проф. Іван Огієнко: Рідне писання, українська граматика. III вид. Львів. 1925, стр. 88.

²⁾ Проф. М. Грунський та Г. Сабалдир: Українська Мова. Кяів. 1906. стр. 60.

„Вигук. Приклади: *ох, ах, гей, еге, овва, агов, соб, цабе, цить, дзінь, тюн, хлоп, бух, бех, гей; ну, нумо, нуте, гав, куку, кукуріку*, та инш.“

Синявський¹⁾ виложив свої погляди в своїй граматиці, написаній московською мовою.

„Междометие. Междометиями называются особые безформенные слова, не составляющие обычно, между прочим, никакого члена предложения и выражающие известные душевные движения и состояния, либо представляющие собою окрики и звукоподражания.

Выражающие душевные движения (восклицания): *ой! ох! ех! ай! ай-ай! гей! еге!* — *Еге!* та ця на обидві кована! — *Гей*, ви хлопці, добрі молодці!..

Окрики: *агов! ей! ов! овва! гей! соб! цабе! тютю! геть! цить! ке!* и пр. — *Агов*, хто там, озовися! — *овва*, який ти розумний! — *Гей!* а йдіть сюди! — *Геть* від мене! — *Цить* мені! и т. п.

Звукоподражания: *гав!* (собака), *няв!* (кошка), *бел-бел!* (гуси), *ках-ках!* (утки), *шубовсть!* [*бултых!* (в воду)], *бех* у могилу! *хлоп-хлоп!* (о челне и воде), *дзелень!* (колокольчик), *дземь!* (металический звук), *гей* об землю! (хлоп по земле!), *кляц* зубами, *шелеп із дуба*, *шасть* у хату, *сусіль* у вікно, и пр..

Некоторые из междометий даже принимают глагольные окончания лиц: *ну, нумо! нуте! гетьте! цитьте! кете!* — А *нумо* знову віршувать! *Нумо*, до праці берись. *Гетьте*, думи, ви хмари осінні! и пр..“

Ось ці подані уступи із поодиноких українських граматики представляють теперішній стан дослідів над українськими інтерекціями.

Зібравши ось так все до купи, можемо сказати, що над українськими інтерекціями попрацьовано мало.

І це цілком зрозуміло. Бо українська фільольогія є тільки складовою частиною словянської та порівнюючої індоєвропейської. А тут на протязі останніх десятиль стояли на порядку деннім проблеми першої ваги: звучня,

¹⁾ О. Синявський: Український язык. V издание. Харків, 1925. Книгоспілка, стр. 71.

фонетика, словотвір, флексія, складня, діалектологія, і т. д.— тепер знову семасіологія і акцент, а для інтерекцій не було місця. Інтерекціями займалися, як ми вже спізнали, не так грамматики, як психологи мови, і що шукали в них тільки відповідного матеріалу для своїх спекуляцій щодо повстання мови взагалі.

Так тільки-що в останніх часах проблем інтерекцій почав у граматиці назрівати і стає чим раз більше на порядку дня.

Таким чином немає чого дивуватись цьому станowi дослідів над інтерекціями в українській граматиці.

На підставі того, що ми зібрали, можемо сконстатувати:

(1) на саму форму інтерекцій дослідники до тепер не звернули жадної уваги; всі їхні:

(2) дефініції оперті на цьому, що маємо тут до діла з невідмінною, незмінною частиною мови, а всі їхні:

(3) поділи, клясифікації інтерекцій оперті на категоріях значінь.

Щодо поділу інтерекцій то можемо замітити певний поступ у аналізі їх значінь.

(1) Для Степана Смалья Стоцького і Гартнера та Огієнка інтерекції: виявляють чуття, душевні почуття.

(2) Сімович та Курило розподіляють інтерекції на:

(а) виклики — вигуки, і

(б) згукопідроблені виклики — перекличні вигуки.

(3) Тимченко та Синявський виділяють вже три групи:

(а) вирази душевних зворушень — душевние движения;

(б) вирази слухових вражінь (звуконаслідування) — звукоподражання;

(с) поклики — окрики.

Що до самого роду значіння інтерекцій то треба поділити українських граматиків на дві часті:

(1) перша група підкресляє чуттєвий характер значіння інтерекцій, уважає їх передусім за вирази чуття чи слухових вражінь, а не думок. Сюди зачисляємо: Степана Смаль Стоцького і Гартнера, Тимченка, Курило, Огієнка, Синявського.

(2) Друга група різко підчеркає значіння інтерекцій як речення — гадки, як думки чи виразу волі. Сюди треба зачислити Сімовича і Коцовського — Огоновського.

Далі треба нам сконстатувати, що й український термін для інтерекції в нашій граматиці ще не усталений.

Як ми бачили, стоять в теперішній літературі побіч себе: оклик, виклик, вигук, про старші терміни й споминати не будемо ¹⁾.

Тому на-прикінці подамо ще термінологію, яку вживає Українська Академія Наук у праці О. Курило ²⁾: „природні вигуки (Naturlaute), це вигуки, що їх людина видає в певному афекті, як: *ой! ай! ух!* і інші; оноματοпоетичні, чи по-українськи перекличні вигуки, що ними людина перекликає різну тварину та різні шелести, що їх вона чує навколо себе в природі, напр. *гау! гау! му! кукуріку! гук! рип! буль-буль!* та інші. Сюди належать і інші первісні вигуки, що ними людина звертається до різної тварини, як: *ціп-ціп! кіць-кіць!* та інші.“

¹⁾ Іван Огієнко: Українська граматична термінологія. Записки Українського Наукового Товариства в Києві. Кн. I. IV. Київ. 1908.

²⁾ Всеукраїнська Академія Наук. Збірник Історично-філологічного Відділу. № 13. вип. 1 (= Праці Етнографічної Комісії) Олена Курило: Програми для збирання етнографічних матеріалів. Київ. 1923.

II.

Українські інтерекції.

Ми приступаємо тепер до справи, до обмірковування українських інтерекцій. Намічаємо собі для цієї цілі такий порядок:

вперед переведемо поділ інтерекцій на підставі їх походження. Оскільки це тепер можливо, постараємося виділити старі, первісні інтерекції та визначити молоді, інтерекції - новотвори.

Потім представимо поділ інтерекцій на класи, виділені на підставі звукових принципів. Хочемо побачити, чи можна сконстатувати якісь характеристичні тенденції в цьому напрямкові.

Далі, опрацюємо словотвір інтерекцій, старих і молодих, та викажемо його головні принципи.

Ролі інтерекцій у вищому, формантичному словотворі присвятимо особний уступ.

А потім угрупуємо ще інтерекції на підставі семасіологічних принципів, на підставі родів їх значінь.

Таким чином ми проаналізуємо наші інтерекції з поchwірного становища:

1. етимологічного, (А);
2. звукового, (В);
3. словотворчого (С) (у вузшому й (D) ширшому розумінні) і
4. семасіологічного (Е).

На кінці вкажемо в особнім уступі ще на важне джерело інтерекцій: дитячу мову і її вузький зв'язок з ними.

Загальні висліди наших міркувань ми зясуємо в посліднім уступі нашої праці.

А. Поділ інтерекцій на підставі їх походження.

Із цієї точки погляду, — точки етимологічної, — треба нам поділити українські інтерекції на дві категорії:

- I. Інтерекції первісні (*primäre Interjectionen*) і
- II. Інтерекції-новотвори (*secundäre Interjectionen*).

Приступаємо до стислішого сформулювання та подрібної характеристики тих обох намічених категорій.

(I) Інтерекції первісні, це є ті інтерекції, що є,

(а) або дійсними, оригінальними природними звуками, яких ми потім почасти зужили для артикульованого виразу різних наших душевних почувань,

(б) або які є дійсними, оригінальними онома-топоетичними утворами, якими ми перекликаємо, наслідуємо звуки тієї живої та мертвої природи, що нас окружає.

(с) Сюди зачисляємо й первісні приманки (*Lockrufe*) та нагінки (*Scheuchrufe*) на звірят і всякі фірманські виклики (*Fuhrmannsrufe*).

(II) Інтерекції-новотвори є утворені на взір цих первісних інтерекцій ось таким шляхом:

(а) Почуття мови сполучило якогось слова пень із якимось відповідним душевним або онома-топоетичним вражінням-значінням, та заабстрагувало потім той пень як інтерекційну форму, яка тоді вживається цілком як первісна інтерекція.

(b) Друге джерело новотворів-інтерекцій є слова або групи слів, що своїм значінням надаються до вигуків чуттєвих: *лишенько! горе! Господи!* і т. п..

(c) Третя група це всі новоутворені приманки та нагінки на звірят, яких джерело ми викажемо.

(d) Сюди, до новотворів, зачислимо й ті чужі інтерекції, що найшли собі місце в українській мові.

Цей поділ і його основа цілком ясні. Але при переведенню цього поділу показуються певні труднощі.

А саме: ті труднощі починаються при визначенню тих критерій, на підставі котрих прийдеться практично вирішувати: чи якась інтерекція є пратвір (первісна інтерекція), чи новотвір.

На жаль, як це ми вже спімнули, ми не маємо на цьому полі спеціальних праць та матеріалів історичних про словянські інтерекції, що уможливили би нам цілком певні вирішення, а етимольогічні словарі Мікльосича, Бернекера та Брікнера тільки в малій мірі узгляднили інтерекції. Окрім цього інтерекції та оноματοпоетичні форми часто не підлягають звуковим законам. А це також утруднює етимольогічну аналізу.

Тому приходиться нам перенести це питання на поле семазіології і взяти із цього поля міродайні критерії для наших рішень.

Ті принципи для вирішення цього спірного питання ось такі:

(a) якщо, на приклад, побіч дієслова, що означає: „рух з гуком-шумом“, і якого етимольогічне походження Мікльосич, Бернекер чи Брікнер визначають: „оноματοпоетичним“, стоїть в українській мові інтерекція, що творить мов-би пень його, та має також відповідне оноματοпоетичне значіння, — то ця інтерекція є пратвором, вона є інтерекцією первісною, а від неї щойно утворене було дане дієслово.

(b) Якщо якась слово в своїй етимольогії не виказує оноματοпоетичного джерела, а має побіч себе інтерекцію, то ми вважаємо її новотвором.

Розуміється, навряд чи колись удасться на цьому поліо інтерекцій потягнути цілком правильну границю між цими обома групами.

Бо пратвір інтерекційний дійсного ономапоетичного походження міг і відразу бути вставленим в певну класу слів, якусь формантичну категорію, а теперішня інтерекція могла таки шойно пізніше бути утвореною, цілком тим самим шляхом, що інтерекції-новотвори.

Та це будуть виїмки, що їх треба теоритично допустити. На загал сформуловані принципи є вистарчаючі для вирішення поставленого питання.

На становищі пріорітету інтерекцій в таких випадках стоять Wundt¹⁾, Leskien²⁾ і Stamm³⁾.

В матеріалі, поданому на кінці праці, можна перевірити етимольогічні звязки інтерекцій.

І. ІНТЕРЕКЦІЇ ПЕРВІСНІ.

(а) До дійсних, оригінальних природних згуків, що їх ми потім почасти зужили для артикульованого виразу різних наших почувань, можемо зачислити ось такі приклади:

- a!* „вгк. здивовання, іронії, - жалю“;
- ai!* „вгк. здивовання, переляку, жалю“;
- ax!* „вгк. страху, болю, жалю“;
- ba!* „вгк. підтвердження“;
- be!* „вгк. обридження“; = *fe!*
- bp!* „вгк. дрожі, - обридження“;
- vai!* „вгк. болю, жалю“;
- gi!* „вгк. сміху, - гикання“;
- ж-ж* „вгк. студити гаряче“;

¹⁾ Wilhelm Wundt: *Völkerpsychologie I.* Stuttgart, 1921, стр. 326.

²⁾ A. Leskien: *Schallnachahmung und Schallverba im Litauischen.* Indogermanische Forschungen XIII. стр. 166.

³⁾ E. Stamm: *Die denominativen Verben primären Charakters in den indogermanischen Sprachen.* Münster 1919.

e! „вгк. недовіря“;
ей! „вгк. болю“;
ex! „вгк. огірчення, жалю, резигнації“;
i! „вгк. здивовання, жалю“;
igi! „вгк. = *тьфу!*“;
йо!? „вгк. здивовання, запиту“;
йой! „вгк. великого болю“;
о! „вгк. здивовання, жалю“;
ов! „вгк. розчаровання“;
ой! „вгк. болю, страху“;
ох! „вгк. болю, жалю“;
пхе! *пху!* „вгк. обридження, = *тьфу!*“;
пчих! „вгк. пчихання“;
те-те-те! „вгк. здивовання, задоволення“;
тьху! *тьфу!* „вгк. досади, незадоволення“;
угу! „вгк. підтвердження“;
уй! „вгк. болю“;
ух! „вгк. жалю, - страху“;
ха! *хе!* *хі!* „вгк. сміху, радості“;
ху! „вгк. досади, обридження“;
хе! „вгк. обридження, = *фе!*“;
хм! „вгк. підозріння, = *гм!*“;
ля! „вгк. болю, здивовання“.

(b.) До дійсних, оригінальних ономатопоетичних утворів, що ними ми перекликаємо звуки природи та звукосимволізуємо її явища, що нас оточують, зачисляємо ось такі приклади із загальним значінням „згук-рух“:

бе! „вгк. звкн. овець, ягнят, кіз“;
бу! „вгк. звкн. глибокого гудіння“;
бев! *бов!* „вгк. звкн. дзвонів“;
бам! *бом!* „вгк. звкн. дзвонів“;
бім! „вгк. звкн. дзвінків“;
бум! „вгк. звкн. великих дзвонів“;
бах! *бех!* *бух!* „вгк. звкн. вистрілу, удару“;
бац! *бениц!* „вгк. звкн. ударів“;
буц! „вгк. звкн. глухого удару, - головою“;
буль! „вгк. звкн. булькання плинів“;

- бурх!* „вгк. звкн. подуву вітру. удару хвилі“;
бовть! „вгк. звкн. упаду в плин“;
бризь! „вгк. звкн. окроплення“;
брик! „вгк. звкн. скоку, удару ногою“;
брень! бринь! брунь! „вгк. звкн. металічного звуку,—
бджіл“;
брязь! „вгк. звкн. металічного звуку“;
брех! „вгк. звкн. собачого гавкання“;
ва! „вгк. звкн. кота, собаки“;
ве! „вгк. звкн. медведя“;
вур! „вгк. звкн. пса, голуба, кота“;
Са! Се! „вгк. звкн. гусий“;
гав! „вгк. звкн. гавкоту“;
гам! „вгк. звкн. замкнення уст, - ковтання“;
гуть! „вгк. звкн. голубів, - приманка“;
гар! гир! „вгк. звкн. гарчання“;
гур! „вгк. звкн. стукоту“;
гиц! гоц! „вгк. звкн. бистрих скоків“;
гуц! „вгк. звкн. гойдання“;
геп! гоп! „вгк. звкн. скорих ударів“;
гуп! „вгк. звкн. тупання, упаду“;
грим! „вгк. звкн. сильного удару, лоскоту“;
грак! гряк! „вгк. звкн. сильного стукоту“;
грук! грюк! „вгк. звкн. глухого гримоту“;
гук! „вгк. звкн. сильного згуку“;
сел! „вгк. звкн. диких гусий“;
дер! дир! „вгк. звкн. драння, деркання“;
дзень! „вгк. звкн. металевого дзеньку“;
дзьоб! дзюб! „вгк. звкн. клювання“;
дзюс! „вгк. звкн. бистрого шпигнення“;
дзюр! „вгк. звкн. капання плинів“;
дзяв! „вгк. звкн. щенят“;
диб! „вгк. звкн. бистрого скоку“;
дран! дрян! „вгк. звкн. драпання кігтями“;
дрис! „вгк. звкн. бистрого удару ногою“;
дрись! „вгк. звкн. бігунки“;
дуду! „вгк. звкн. музики, сопілки“;
дурк! „вгк. звкн. легкого удару“;
з...з! „вгк. звкн. голосного шипіння“;

ігиги! „вгк. звкн. ржання коний“;
кав! „вгк. звкн. писку дитини, kota, ворони“;
кукуруіку! „вгк. звкн. піяння когута“;
кап! крап! „вгк. звкн. капання“;
ках! „вгк. звкн. качок“;
ких! „вгк. звкн. кашлю, сміху“;
ква! „вгк. звкн. жабів“;
кві! „вгк. звкн. поросят“;
кво! „вгк. звкн. квочок“;
клат! „вгк. звкн. бистрого руху“;
кліп! „вгк. звкн. бистрого руку повіки“;
клац! „вгк. звкн. клацання зубами“;
кльок! „вгк. звкн. квочок“;
клюк! „вгк. звкн. глухого стуку“;
кудкудак! „вгк. звкн. кудкудакання курок“;
кра! кру! „вгк. звкн. ворон“;
кум! „вгк. звкн. жабів“;
лоп! луп! „вгк. звкн. удару крилами, - повіками“;
лясь! лусь! „вгк. звкн. тріскоту“;
мяв! „вгк. звкн. котів“;
ме! „вгк. звкн. овець“;
му! „вгк. звкн. коров“;
пав! „вгк. звкн. перепілок“;
пук! „вгк. звкн. глухохо стуку“;
пульт! „вгк. звкн. индиків, - приманка“;
пур! „вгк. звкн. відлету пташки“;
плюсь! плюсь! „вгк. звкн. плеску плинів“;
пфаск! „вгк. звкн. вистрілу“;
пу! „вгк. звкн. сови, пугала“;
пшик! „вгк. звкн. шипіння“;
рип! „вгк. звкн. скрипоту“;
рах! „вгк. звкн. жабів“;
рох! „вгк. звкн. свиний“;
свис! „вгк. звкн. свисту“;
скік! „вгк. звкн. бистрого скоку“;
скрип! „вгк. звкн. чобіт, коліс, дверей“;
сорб! „вгк. звкн. сорбання“;
стук! „вгк. звкн. легкого удару“;
тик! „вгк. звкн. годинника“;

тук! „вгк. звкн. стукоту“;
тан! „вгк. звкн. удару“;
туп! „вгк. звкн. тупоту“;
тах! „вгк. звкн. удару“;
тьох! „вгк. звкн. биття серця, - соловя“;
тень! „вгк. звкн. металічного звуку“;
товк! „вгк. звкн. удару“;
трух! *трюх!* вгк. звкн. бігу коня“;
тріп! „вгк. звкн. дрожання“;
труп! „вгк. звкн. ворон“;
трісь! „вгк. звкн. тріскоту“;
трусь! „вгк. звкн. хрупання“;
фів! *фю!* „вгк. звкн. свисту“;
фур! *фрр!* „вгк. звкн. фурчання, - відлету“;
фут! *фіт!* „вгк. звкн. відлету пташок“;
хан! *хіп!* *хон!* „вгк. звкн. блискавичних рухів“;
хро! *хру!* „вгк. звкн. свиний“;
хрусь! *хряск!* „вгк. звкн. тріску“;
хлип! „вгк. звкн. хлипання“;
хлоп! „вгк. звкн. легкого удару“;
хлюп! *хляп!* „вгк. звкн. плескання“;
хран! *хрян!* *хрон!* „вгк. звкн. ударів“;
хруп! „вгк. звкн. гризання“;
хур! „вгк. звкн. шуму крил; = *фур!*“;
хлись! *хлось!* *хлюсь!* „вгк. звкн. ударів прута, батога“;
хвись! „вгк. звкн. удару“;
хвіть! „вгк. звкн. свисту“;
цьом! „вгк. звкн. поцілуя“;
цок! *цюк!* „вгк. звкн. ударів“;
цір! „вгк. звкн. пташок“;
цюр! „вгк. звкн. капання плинів“;
цінь! *цень!* „вгк. звкн. щебетання“;
циб! „вгк. звкн. широкого кроку“;
чах! „вгк. звкн. врізання“;
чір! *чирк!* „вгк. звкн. воробця, щебету“;
шу! „вгк. звкн. шепоту“;
шах! „вгк. звкн. швидко руху“;
шам! „вгк. звкн. швидко сунання“;
шкряб! „вгк. звк. шкрябання“;

штурк! „вгк. звкн. удару“;
шморг! „вгк. скорого руху з шумом“;
швиг! „вгк. кинення“.

(с) До первісних, оригінальних приманок та нагінок на звірят і групи фірманських викликів ми зачисляємо ось такі приклади із нашого матеріялу:

га! „вгк. нагінка на птицю“;
гай! гая! „вгк. нагінка на птицю“;
гей! гій! „вгк. нагінка на птицю, волів“;
гейсь! „вгк. нагінка на волів“;
гісь! гись! „вгк. нагінка на овець, куриї“;
гетьта! готьта! „вгк. нагінка на коний, волів“;
гуттю! „вгк. нагінка на вовків“;
гуджа! гуджа! гудзя! „вгк. травлі собак“;
гуи! гуч! „вгк. нагінка на птицю“;
гиля! „вгк. нагінка на гусий, качок, голубів“;
киш! „вгк. нагінка на овець“;
пф...ф! „вгк. для затримання коний“;
прст! „вгк. нагінка на овець“;
рист! „вгк. нагінка на овець“;
са! ся! „вгк. нагінка на свиний, корови“;
траш! тереш! „вгк. нагінка на овець“;
тифу! „вгк. для затримання коний“;
тю! „вгк. нагінка на вола, собаку“;
ци! ці! „вгк. приманка кіз“;
цо! цу! „вгк. приманка коров, псів“;
цю! „вгк. нагінка на свиний“;
ча! „вгк. нагінка на волів, коний“;
чу! „вгк. нагінка свиний“;
чке! чков! „вгк. приманка свиний“.

Але ми мусимо на-прикінці заявити, що та можливість не є виключена, що між поданими прикладами цих первісних інтерекцій окажуться при поступі дослідів якісь запозичені вигуки чи то зі сходу, чи з румунської або малярської мови. Це ціле питання вигуків пастухів дуже скомпліковане й нерозроблене.

Тому уважаємо наші приділення тих вигуків пастухів у цю групу, поки що, провізоричними.

II. ІНТЕРЕКЦІЇ — НОВОТВОРИ.

Якщо якесь слово, в своїй етимології не виказує оноματοпоетичного джерела, а має побіч себе інтерекцію, то ми в праві уважати її новотвором.

Як ми вже споминали, ті інтерекції - новотвори зістали утворені на взір первісних інтерекцій.

Інтерекцій—новотворів ми маємо чотири групи:

- (а) інтерекції утворені від дієслів;
- (б) інтерекції утворені із слів і фраз;
- (с) новоутворені приманки та нагінки;
- (д) чужі інтерекції.

Приступаємо до їх представлення.

- (а) Інтерекції утворені від дієслів.

Дескрипція. Найбільша часть інтерекцій - новотворів взята від дієслів що мають сферу значіння: рух - згук. На приклад:

<i>верть!</i>	„вгк. скорого руху“;	<	<i>вертіти;</i>
<i>виль!</i>	„вгк. скорого кручення“;	<	<i>вильяти;</i>
<i>дмух!</i>	„вгк. скорого подуву“;	<	<i>дмухати;</i>
<i>кив!</i>	„вгк. скорого махання“;	<	<i>кивати;</i>
<i>кидь!</i>	„вгк. скорого кидання“;	<	<i>кидати;</i>
<i>кіть!</i>	„вгк. скорого падання“;	<	<i>котити;</i>
<i>ковзь!</i>	„вгк. скорого ковзання“;	<	<i>ковзати;</i>
<i>ковть!</i>	„вгк. ковтання“;	<	<i>ковтати;</i>
<i>кресь!</i>	„вгк. удару кресання“;	<	<i>кресати;</i>
<i>мах!</i>	„вгк. скорого махання“;	<	<i>махати;</i>
<i>мац!</i>	„вгк. скорого мацання“;	<	<i>мацати;</i>
<i>мик!</i>	„вгк. скорого микання“;	<	<i>микати;</i>
<i>миль!</i>	„вгк. мильнення“;	<	<i>мильнути;</i>
<i>пхиць!</i>	„вгк. скорого руху“;	<	<i>пхати;</i>
<i>сіп!</i>	„вгк. скорого сіпання“;	<	<i>сіпати;</i>
<i>скуб!</i>	„вгк. скубання“;	<	<i>скубати;</i>
<i>смик!</i>	„вгк. смикання“;	<	<i>смикати;</i>
<i>стриб!</i>	„вгк. стрибання“;	<	<i>стрибати;</i>

<i>тиць!</i>	„ВГК. тикання“;	<	<i>тикати</i> ;
<i>хвать!</i>	„ВГК. хватання“;	<	<i>хватати</i> ;
<i>хиль!</i>	„ВГК. хилання“;	<	<i>хилати</i> ;
<i>хить!</i>	„ВГК. хитання“;	<	<i>хитати</i> ;
<i>члих!</i>	„ВГК. втечі“;	<	<i>члихати</i> ;
<i>шарп!</i>	„ВГК. шарпання“;	<	<i>шарпати</i> ;
<i>щип!</i>	„ВГК. скорого щипання“;	<	<i>щипати</i> ;

далі треба сюди ще зачислити цілий ряд інтерекцій, що їх значіння є скорі рухи очий-повік-зору:

<i>ач!</i>	„ВГК.“	<	<i>бачити</i> ;
<i>глип!</i>	„ВГК.“	<	<i>глипати</i> ;
<i>глядь!</i>	„ВГК.“	<	<i>глядіти</i> ;
<i>зирк!</i>	„ВГК.“	<	<i>зиркати</i> ;
<i>зірк!</i>	„ВГК.“	<	<i>зіркати</i> ;
<i>кліп!</i>	„ВГК.“	<	<i>кліпати</i> ;
<i>ник!</i>	„ВГК.“	<	<i>никати</i> ;

а також і ряд вигуків для світляних скорих рухів:

<i>блик!</i>	„ВГК.“	<	<i>бликати</i> ;
<i>блим!</i>	„ВГК.“	<	<i>блимати</i> ;
<i>блись!</i>	„ВГК.“	<	<i>блискати</i> .

Значіння: „мене за чуприну *сіп!* Скуб тай висмикнула з нього перо! Сюди *виль* — туди *виль*, ухопив та *кидь* його об землю. Сюди *мах!* туди *мах!* тай вискочив з неї лях! Невістка сплеснула руками, а потім мене *пхиць!* Вона йому *тиць* бублик в руки. У воду *стриб!* А він себе *хвать* за голову. Потім *глядь* - стоїть Іван. *Зирк!* — Горпина стоїть на хатньому порозі. *Ник!* — аж там бик! Передомною все щось *блик* та *блик*. Дивлюся-аж то гроші горять. *Ач!* яке нівроку!“

Генеза цих інтерекцій — новотворів ось така: цілий ряд дуже часто уживаних старих, первісних інтерекцій мають побіч себе утворені дієслова. На приклад:

<i>бах!</i>	—	<i>бахкати</i> ,	<i>бахнути</i> ;
<i>бац!</i>	—	<i>бацати</i> ,	<i>бацнути</i> ;
<i>буль!</i>	—	<i>булькати</i> ,	<i>булькотіти</i> ;
<i>драп!</i>	—	<i>драпати</i> ,	<i>драпотіти</i> ;
<i>дзью!</i>	—	<i>дзюбати</i> ,	<i>дзюбнути</i> ;

дурк! — *дуркати*, *дуркнути*;
туп! — *тупати*, *тупотіти*;
фур! — *фуркати*, *фуркотіти* і т. д.

Яку функцію зі становища дійства сповняють ці первісні інтерекції при своїх дієсловах? Вони ж бо не тільки є пнями цих дієслів, але мова використовує їх також в семазіологічному напрямкові.

На приклад пригляньмося до значінь таких первісних інтерекцій: „а кішка *драп* його кігтями; а він ногою *туп* на нього; летів птах, на воду *бах*; *бац!* і яйце розбилось“.

Ось ці інтерекції у скалі видів, у скалі тривання дійства розвили при дієсловах спеціальну функцію: виразу блискавичних рухів.

Таким чином інтерекції утворили осібну категорію значіння при дієсловах, що утворені від первісних інтерекцій, а їх односкладовість, акцент, короткість, ясність разом, зробилися знаменитим виразом того значіння: блискавичних рухів.

Коли ж вже була розвинена ця категорія значіння, то в цілому рядові старих дієслів—подібних значінням,—повсталала зрозуміла потреба, властиво конечність, такої категорії значіння, таких односкладових інтерекційних формацій.

І так повстають ті інтерекції - новотвори, котрі зі становища словотвору подібні до первісних інтерекцій, але зі становища значіння їх треба виділити як спеціальну класу видів, як класу тривання дійства.

Для зроруміння цілого процесу розвитку інтерекцій - новотворів треба нам мати на увазі певну спільність, подібність обох груп дієслів, дієслів утворених від первісних інтерекцій та тих старих дієслів, від яких утворено інтерекцій-новотвори.

Дієслова утворені від оноματοпоетичних первісних інтерекцій означають в першій мірі: згуки, шуми, а в другій черзі якісь: рухи. Бо згуку-шуму без руху немає.

Але з другого боку й немає руху без згуку та шуму.

Таким чином всі старі дієслова, в котрих головне значіння є: рух, в другій черзі мають і значіння: згук—шум. Ось так вони зближуються до дієслів, утворених від первісних інтерекцій, і так витворюється та спільна психологічна платформа, з якої потім виростають інтерекційні новотвори із значінням блискавичних рухів.

Цікаво й цілком природно, що впливові цьому, цій тенденції до новоутворювання інтерекцій підпали дієслова із значінням чистого руху, як: *зіркати, зиркати, глипати, глянути*. Але тут спільною ціхою із первісними інтерекціями є вже сама скорість, блискавичність тих рухів, що вже зближає ті дієслова до значіння первісних інтерекцій. Так само мається справа із світляними ефектами: *бликати, блимати, блискати*. Межі значіннями: світла а зору є повна звязь; зрівняй нім. blicken: blinzeln, В. Е. W. *ględajo, ględati*.

(b) Інтерекції утворені із слів і фраз.

Дескрипція. Ми маємо в мові багато слів повних афекту, що своїм значінням надаються до чуттєвих вигуків. На приклад:

горе! „вгк. нещастя, - болю“;

лишенько! „вгк.“ розпачі“;

Христе-Боже! „вгк. заклопотання, - нещастя“,

Слава! „вгк. радості, піднесеного чуття“ і т. д..

Їх у мові дуже багато, бо обставини можуть зробити із всіх слів із відповідним значінням в певних моментах афекту: вигуки.

Генеза їх ясна. Виходити треба від таких фраз, де першою частиною ще була первісна інтерекція: *ой-лишенько! ох-горе!* Потім вже уживано самі слова як вигуки. *Христе-Боже!* буде з церковного: *Христе - Боже рятуй!* *Христе - Боже помози!*

(c) Новоутворені приманки та нагінки.

Дескрипція. Вперед дамо приклади:

<i>бинь!</i>	„вгк. приманка телят“;	— <i>биня</i>	„дм. корова“;
<i>биць!</i>	„вгк. приманка телят“;	— <i>бицьо</i>	„дм. бик“;
<i>вуть!</i>	„вгк. приманка качок“;	— <i>вутья</i>	„дм. качка“;
<i>гусь!</i>	„вгк. приманка гусий“;	— <i>гуся</i>	„дм. гуска“;
<i>киць! кіць!</i>	„вгк. приманка кіток“;	— <i>киця</i>	„дм. кітка“;
<i>кабась!</i>	„вгк. приманка свиний“;	— <i>кабан;</i>	
<i>кізь!</i>	„вгк. приманка кіз“;	— <i>кізя</i>	„дм. коза“;
<i>кось!</i>	„вгк. приманка коний“;	— <i>косьо</i>	„дм. кінь“;
<i>міць!</i>	„вгк. приманка кіток“;	— <i>міця</i>	„дм. кітка“;
<i>паць!</i>	„вгк. приманка пацят“;	— <i>паця;</i>	
<i>пуль!</i>	„вгк. приманка индиків“;	— <i>пуля</i>	„дм. курка“;
<i>трусь!</i>	„вгк. приманка кріликів“!	— <i>трусати;</i>	
<i>соб!</i>	„вгк. нагінка на волів“;	— <i>д-собі;</i>	
<i>цабе!</i>	„вгк. нагінка на волів“;	— <i>од-себе;</i>	
<i>кусь!</i>	„вгк. травля собак“;	— <i>кусати.</i>	

Генеза. На кінці маємо декілька скорочень. Що до решти, то ми констатуємо на цьому полі дуже цікавий факт. Більшість найбільше живих та уживаних приманок не є,—як це в першій хвилі можна би думати¹⁾,—щось старого в мові,—а противно щось цілком нового.

І всі вони здебільша мають одно джерело: дитячу мову.

В їх основі лежить та симпатія малих дітей до звірят.

Діти почувають щось рідного у малих кітках, щенятах, курчатах, лошатах, козах, і т. д., вони з ними тягаються й бавляться, і вони їх найбільше цікавлять. Діти весь час їх кличуть, називають, пестять. Тому й дитяча мова така багата на назви звірят.

За посередництвом мови няньок та мамів, що опікуються на селі тим домашнім господарством: кітками, псами, курми, гусками, і т. д. ці інтерекції зробились загально вживані.

¹⁾ О. Курило зачисляє в Програмі для збирання етнографічних матеріалів до первісних вигуків цілий ряд поданих інтерекцій.

Є це, як бачимо, дуже цікава сторінка з життя мови: дитя: звіря-забавка: мова.

Із другої сторони є це в природі річи, що до приманок були вжиті песливі форми. Господарі чи господині люблять свої домашні звірята і при приманюванню звертаються в демінутивних, песливих формах до них. Наприклад: *пацик! пацик! цюнка-на!*

Але найбільш песливий характер мають в мові слова дитячої мови. Тому й їх використання для цієї ціли цілком зрозуміле.

(d) Чужі інтерекції.

Тут ми примістимо і ряд чужих інтерекцій, що здобули собі горожанство в говорах української мови.

Дескрипція: Подамо приклади:

<i>ай-вай!</i>	„вгк. страху“;	< з жидів.
<i>Эзус-Марія!</i>	„вгк. переляку“;	< з поль.
<i>віват!</i>	„вгк. піднесеного почуття“;	< з лат.
<i>рум!</i>	„вгк. неочікуваної появи“;	< з лат.
<i>караул!</i>	„вгк. ратунку“;	< з моск.
<i>вара!</i>	„вгк. уваги: <i>стій!</i> “;	< з нім.
<i>баста!</i>	„вгк. досить“;	< з угор.
<i>стьоб!</i>	„вгк. удару“;	< з нім.
<i>цвіг!</i>	„вгк. свисту батога“;	< з чеськ.
<i>стоп!</i>	„вгк. <i>стій!</i> “;	< з англ.
<i>гальо!</i>	„вгк. при телефоні“;	< з франц.
<i>дзибдза!</i>	„вгк. руху“;	< з нім.

Гене́за. Причиною акліматизацій чужих інтерекцій в мові є: (а) афект, що міститься в них, (б) певні культурні та технічні впливи, і (с) мода.

В. Поділ інтерекцій на підставі їх звукової формації.

Із чисто звукового становища треба нам намітити ось такі категорії для українських інтерекцій (I. первісні інтерекції, II. молоді інтерекції):

1) Чисто вокалічні інтерекції.

На чисто вокалічні інтерекції наша мова не є багата. Ми маємо мало прикладів:

(I) *a!* „вгк.; його значіння залежить від інтонації: здивовання, - іронія; жаль, - насмішка“;

a-a-a! (*люлі*) „приспів колискових пісень“;

e! „вгк. питання, недовіря, легковаження“;

i! „вгк. здивовання, жалю, резигнації“;

o! „вгк. здивовання, - жалю“.

До цієї групи можна би ще вставити ті, также рідкі, дифтонгічні інтерекції як:

(I) *ай!* „вгк. здивовання, переляку, болю“;

ей! „вгк. болю, - недовіря“;

ой! „вгк. страху, болю“;

уй! „вгк. сильного болю“;

ов! „вгк. розчарування, - іронії“;

Як бачимо їх число дуже ограничене.

2) Чисто консонантичні інтерекції.

Розуміється, із строго фонетичного становища можна ось це: - чисто консонантичні інтерекції - при деяких прикладах оспорити.

Бо при деяких інтерекціях цієї категорії, що складаються з комбінацій двох чи трох шелестівок, можна запримітити приглушені півголосівкові звуки. Але ті приглушені півголосівкові звуки творять дуже змінний елемент у тих інтерекціях, основою цих інтерекцій вразно являються шелестівки в спеціальній, сильній артикуляції, — ось тому ми уважаємо себе в праві зачислити і інтерекції того рода до чисто консонантичних інтерекцій. Подамо приклади:

(I) *бз!* „вгк. звкн. зичання“;

брр! „вгк. дрожі, холоду, - обридження“;

дззв! „вгк. звкн. свисту батога, нагайки“;

дж! „вгк. звкн. свисту різки, - удару“;

ж...ж! „вгк. для горячого“;

- з...з!* „вгк. звкн. голосного шипіння“;
пф...ф! „вгк. для затримання коний“;
пфст! „вгк. нагінка на овець“;
пст! „вгк. звернення уваги“;
ст! „вгк. спокій“
фрр! „вгк. звкн. відлету птиці“;
хм! гм! „вгк. для звертання уваги, підозріння“;
(II) *кс!* „вгк. травлі пса“.

Як бачимо, і ця категорія чисто консонантичних інтерекцій представляється досить скромно щодо числа, хоча більшою від попередньої.

Але ми переконані, що її буде можна ще доповнити декількома прикладами із наших діалектів.

3) Інтерекції зложені з вокалів і консонантів.

У цій звуковій групі інтерекцій треба нам взяти на увагу ось такі можливості:

а) вокаль + консонант.

Дуже мало прикладів можемо тут пропонувати:

- (I) *ах!* „вгк. здивовання, страху, жалю“;
ех! „вгк. жалю, резигнації“;
ох! „вгк. болю, жалю“;
ух! „вгк. страху, болю, - холоду“;
ет! „вгк. легковаження, резигнації“;
(II) *усь!* „вгк. травлі пса“.

б) консонант + вокаль.

Ця група заступлена вже більшим числом прикладів:

- (I) *ба!* „вгк. підтвердження“;
бе! „вгк. обридження“, = *фе!*
бе! „вгк. звкн. овець, ягнят, кіз“;
бу! „вгк. звкн. глибокого гудіння, реву“;
ва! „вгк. звкн. kota, собаки“;
ве! „вгк. звкн. медведя“;
га! „вгк. запиту, - нагінка на птицю“;
ги! „вгк. звкн. сміху, гикання“;
гу! „вгк. звкн. подуву вітру“;
га! „вгк. звкн. гусий“;

se! „вгк. звкн. гусий“;
ку! „вгк. звкн. зазулі“;
ме! „вгк. звкн. овець“;
ну! „вгк. заохоти“;
ня! „вгк. приманка собаки“;
пу! „вгк. звкн. сови, пугача“;
са! „вгк. нагінка на свиний“;
се! „вгк. нагінка на корови“;
си! „вгк. звкн. сичання“;
сю! „вгк. звкн. шипіння“;
тю! „вгк. нагінка на псів“;
фю! „вгк. звкн. свисту“;
ха! „вгк. звкн. хрюкання, сміху“;
хе! „вгк. звкн. сміху“;
ху! „вгк. звкн. подуву ротом, - обридження“;
ці! „вгк. нагінка на кози“;
цо! „вгк. приманка коров“;
цу! „вгк. приманка псів“;
цю! „вгк. нагінка на свиний“;
ча! „вгк. нагінка на волів, на коний“;
чу! „вгк. нагінка на свиний“.

Ми маємо також цілий ряд прикладів, в котрих інтер-
єкція розпочинається двома консонантами:

(I) *ква!* „вгк. звкн. жабів“;
кви! „вгк. звкн. свиний, - пацят“;
кво! „вгк. звкн. квочок“;
кра! „вгк. звкн. ворон“;
кру! „вгк. звкн. ворон“;
ихе! „вгк. обридження“;
иху! „вгк. обридження, - погорди“;
тьфу, тьху! „вгк. плюнення, — обридження“;
хе! „вгк. обридження“;
хро! „вгк. звкн. свиний“;
хру! „вгк. звкн. свиний“;
чке! „вгк. приманка свиний“.

З другого боку маємо ще більший ряд прикладів, в ко-
трих другу частину творить дифтонг:

- (I) *бев!* „вгк. звкн. дзвону“;
бов! „вгк. звкн. дзвону“;
вав! „вгк. болю“;
вай! „вгк. болю, - горя“;
гав! „вгк. звкн. гавкання псів“;
гов! „вгк. стій, - звертання уваги“;
гай! „вгк. нагінка на птицю“;
гей! „вгк. нагінка на птицю, - звертання уваги“;
гой! „вгк. гойдання“;
гій! „вгк. на воли, коні“;
дзя! „вгк. звкн. щенят“;
жив! „вгк. звкн. воробця“;
кав! „вгк. звкн. писку дитини, ворон, щенят“;
май! „вгк. бистрого руху“;
ня! „вгк. звкн. котів“;
нав! „вгк. звкн. перепілки“.

- (II) *кив!* „вгк. кивання“.

с) вокаль + консонант + вокаль.

Ця комбінація представляється в українській мові дуже скромно:

- (I) *ага!* „вгк. зрозуміння, - здивовання“;
агу! „вгк. нагінка на гусий“;
алья! „вгк. нагінка на свиний“;
аса! „вгк. нагінка на свиний“;
ацю! „вгк. нагінка на пацят“;
еге! „вгк. притакування“;
ого! „вгк. здивовання“;
овва! „вгк. іронії, розчарування“;
оле! „вгк. горя, печалі“;
угу! „вгк. підтвердження“;
ігі! „вгк. обурення“.

д) консонант + вокаль + консонант.

Ось цей тип переважає цілковито всі інші групи і своїм числом і своєю великою різноманітністю.

Ми представимо приклади та постараємося вирізнити певні тенденції мови щодо звукового типу закінчень цих інтерекцій:

- (I) *дзьоб!* „вгк. звкн. дзьобання“;
циб! „вгк. широкого кроку“;
дзюб! „вгк. бистрого шпигання“;
кидь! „вгк. бистрого кидання“;
- (II) *дзиб!* „вгк. бистрого руху“;
будз! „вгк. приманка свиний“;
кізь! „вгк. приманка кіз“;

частіше натрапляємо закінчення - и:

- (I) *ген!* „вгк. звкн. удару“;
гон! „вгк. звкн. тупання, танцю“;
гун! „вгк. звкн. удару, глухого звуку“;
кан! „вгк. звкн. капання“;
тун! „вгк. звкн. тупання“;
хан! „вгк. скорого хапання“;
хін! „вгк. бистрого руху“;
хон! „вгк. бистрого лапання“;
цан! „вгк. скорого руху“;
ціп! „вгк. приманка курій“;
- (II) *сін!* „вгк. бистрого рвання“;

рідше закінчення - т:

- (I) *фут!* „вгк. звкн. пташиного голосу“;
фіт! „вгк. звкн. відлету птаха“;
путь! „вгк. приманка курій“;
- (II) *хить!* „вгк. качання, — кидання“;

частіше на - к:

- (I) *гук!* „вгк. звкн. сильного звуку“;
цок! „вгк. звкн. удару“;
чик! „вгк. звкн. різання“;
пук! „вгк. звкн. стукання“;
- (II) *тик!* „вгк. звкн. тикання“;
мик! „вгк. бистрого виривання“;
ник! „вгк. скорого погляду“;

досить часто на - с, - ш, - х:

- (I) *гейсь!* „вгк. нагінка на волів“;
гісь! „вгк. нагінка на овець“;
гись! „вгк. нагінка на курій“;

- тась!* „вгк. приманка качок“;
- гуш!* „вгк. нагінка на птицю“;
- киш!* „вгк. нагінка на птицю“;
- бах!* „вгк. звкн. вистрілу,-упадку“;
- ках!* „вгк. звкн. качок“;
- пах!* „вгк. для клубів диму“;
- тах!* „вгк. звкн. удару“;
- чак!* „вгк. звкн. = шам“;
- шак!* „вгк. звкн. быстрого руху“;
- (II) *гусь!* „вгк. приманка гусий“.
- мах!* „вгк. звкн. скорого руху“.

Ось до цих категорій треба вставити ряд інтерекцій що мають подвійні консонанти або на початку, або з кінця, або і в обох випадках:

- (I) *стук!* „вгк. звкн. легкого удару“;
- хвись!* „вгк. звкн. удару з розмахом“;
- цвіг!* „вгк. звкн. свисту батога“;
- швиг!* „вгк. быстрого кидання“;
- шасть!* „вгк. нечаяного руху“;
- шусть!* „вгк. звкн. всування“;
- штовх!* „вгк. быстрого штовхання“;
- (II) *скуб!* вгк. быстрого рвання“;
- смик!* „вгк. быстрого потягнення“;
- хвять!* „вгк. быстрого лапанья“;
- щип!* „вгк. быстрого щіпанья“;

ми вказуємо на це й будемо при дальшому викладі цієї категорії порядкувати так окінчені інтерекції під їх груповими характеристиками.

В цій категорії запитіли ми вже те явище, що мова любиться в певних закінченнях. Тому й певні звукові типи інтерекцій є більш чи менш чисельні. Дуже чисельні є інтерекції окінчені на - ц:

- (I) *бач!* „вгк. звкн. удару, лоскоту“;
- буц!* „вгк. звкн. удару голов“;
- гич!* „вгк. для скорого скоку“;
- гоц!* „вгк. для быстрого скоку“;
- гуц!* „вгк. для гуцканья“;

- (II) *скиць!* „вгк. бистрого скоку на землю“;
маць! „вгк. бистрого дотику“;
пець! „вгк. звкн. упаду на землю“;
пуць! „вгк. звкн. падання на землю“;
фбиць! „вгк. для удару ногою“;
биць! „вгк. приманка коров, телят, овець“;
ваць! „вгк. приманка свиний“;
кіць! „вгк. приманка котенят“;
киць! „вгк. приманка кіток“;
кець! „вгк. приманка поросят“;
міць! „вгк. приманка котів“;
паць! „вгк. приманка свиний“;
пхиць! „вгк. бистрого пхання, тручання“;
тиць! „вгк. бистрого втикання“;
хиць! „вгк. звкн. упаду,—бистрого руху“;
шиць! „вгк. звкн. бистрого підскоку“.

Цікаво, що українська мова,—хоч музикальний талант природжений українцям, — не виказує широко розвинутої групи з окінченням: - м, - н, так, як це би треба сподіватись. Ця група представляється дуже скромно:

- (I) *бам!* *бом!* „вгк. звкн. дзвонів“;
бім! „вгк. звкн. дзвінків“;
бум! „вгк. звкн. великих дзвонів“;
брень! *бринь!* „вгк. звкн. струнів, шиб, бджолів“;
гам! „вгк. для замкнення уст“;
грим! „вгк. звкн. удару, лоскоту“;
дзень! „вгк. звкн. металевого дзеньку“;
кум! „вгк. звкн. жабів“;
пум! „вгк. звкн. жабів“;
тень! „вгк. звкн. металевого звуку“;
цьом! „вгк. звкн. поцілуя“;
цінь! *цень!* *цьонь!* „вгк. звкн. пташок, дзвінків“;
шам! „вгк. звкн. бистрого руху“;

зате розвинутою є група, в якій міститься: - л, - ль -:

- (I) *буль!* „вгк. звкн. булькотання плинів“;
Бел! „вгк. звкн. гусий“;
Буль! „вгк. звкн. индиків“;
лап! „вгк. бистрого хватання“;

- лон!* „вгк. звкн. удару крилами“;
ляи! *льон!* вгк. звкн. легких, бистрих ударів“;
лун! „вгк. скорого руху повіки“;
лясь! „вгк. звкн. легкого удару, - батога“;
лусь! „вгк. звкн. тріску, лоскоту“;
клан! „вгк. звкн. удару“;
клин! „вгк. бистрого руху повіки“;
кльок! „вгк. звкн. квочки“;
клюк! „вгк. легкого удару“;
клац! „вгк. звкн. клацання зубами“;
плиг! „вгк. для бистрого скоку“;
плись! „вгк. звкн. падання в плин“;
плюсь! „вгк. звкн. чавкання ротом“;
хлин! „вгк. звкн. легкого булькоту, - хлипання“;
хлоп! „вгк. звкн. легкого удару“;
хляи! „вгк. звкн. плеску мілкої води“;
хлюп! „вгк. звкн. плеску глибокої води“;
хлись! „вгк. звкн. ковтання плину“;
хльось! *хлясь!* „вгк. звкн. удару батогом“;
гульк! „вгк. для неочікуваної появи“;
- (II) *нуль!* „вгк. приманка индиків“;
хиль! „вгк. бистрого руху, хиляння“;
виль! „вгк. бистрого руху“;
миль! „вгк. бистрого руху“;
блик! „вгк. для мигнення світла“;
блим! „вгк. = *блик!*“;
блись! „вгк. блиснення світла“;
глип! „вгк. для скорого руху очима“;
глядь! „вгк. для скорого погляду“;
плям! „вгк. звкн. чавкання ротом“.

Але найбільш розвиненою групою щодо числа й різноманітності це формації, що містять в собі -р. Цей консонант своєю характеристичною артикуляцією є улюбленою основою в творах інтерекцій (передусім звуконаслідуючих):

- (I) *рах!* „вгк. звкн. жабів“;
рох! „вгк. звкн. свиний“;
рист! „вгк. нагінка на овець“;

рип! „вгк. звкн. скрипання“;
бер! „вгк. нагінка на овець“;
бир! „вгк. приманка овець“;
вур! „вгк. звкн. пса, голуба, ката“;
гир! гар! „вгк. звкн. собачого гарчання“;
гур! „вгк. звкн. упадку“;
дер! „вгк. звкн. драння, - деркання“;
дзюр! „вгк. звкн. капання води“;
кир! „вгк. звкн. сполошеної курки“;
кур! „вгк. приманка индиків“;
фур! „вгк. звкн. фурчання“;
хур! „вгк. звкн. шуму крил“;
цир! „вгк. звкн. пташок“;
чірр! „вгк. звкн. воробців. пташок“;
бризь! „вгк. окроплення, упаду в плин“;
брик! „вгк. бистрого скоку, удару ногою“;
брень! бринь! „вгк. звкн. струнів, бджіл“;
брязь! „вгк. звкн. металевого звуку“;
брех! „вгк. звкн. собачого гавкання“;
грим! „вгк. звкн. удару“;
грак! гряк! „вгк. звкн. стукання“;
грук! грюк! „вгк. звкн. глухого стукоту“;
зрів! „вгк. звкн. шипіння“;
зряв! „вгк. звкн. каркання“;
драп! дряп! „вгк. звкн. драпання кігтями“;
дриц! „вгк. звкн. бистрого удару ногою“;
дрись! „вгк. звкн. сассаге“;
крап! „вгк. звкн. крапання“;
праск! „вгк. звкн. вистрілу“;
скрип! „вгк. звкн. чобіт, коліс, дверей“;
траш! „вгк. нагінка на овець“;
трух! трюх! „вгк. звкн. бігу коня“;
трін! „вгк. звкн. дрожання, - легкого удару“;
труп! „вгк. звкн. ворон“;
трісь! „вгк. звкн. тріскання“;
трусь! „вгк. приманка кріликів“;
фрас! „вгк. бистрого удару“;
хрусь! „вгк. звкн. хрупання“;
хряск! „вгк. звкн. тріску, удару“;

- храни! хрон!* „вгк. звкн. удару з лоскотом“;
хрун! „вгк. звкн. відгризування“;
шкряб! „вгк. звкн. шкрябання“;
штрик! „вгк. бистрого скоку“;
дурк! „вгк. легкого удару“;
пурх! „вгк. звкн. відлету птаха“;
порск! „вгк. бризкання“;
сорб! „вгк. звкн. хлелтання“;
чирк! „вгк. звкн. воробців“;
шурх! „вгк. звкн. бистрого посунення“;
шари! „вгк. бистрого рвання“;
штурх! шторх! „вгк. бистрого штовхання“;
(II) *шморг!* „вгк. звкн. скорого руху“;
кресь! „вгк. бистрого руху кресання“;
прись! прісь! „вгк. бистрих скоків“;
стриб! „вгк. бистрого скоку“;
верть! „вгк. бистрого руху“;
зірк! зирк! „вгк. скорого руху очима“;
шерт! „вгк. скорого руху“.

4) Кілька складові інтерекції.

Вся решта інтерекцій, — здебільша двоскладовий матеріал — належить до цієї четвертої групи.

Їх вичислення злишне. Вони будуть на иньшому місці — при словотворі — відповідно представлені.

С. Принципи словотвору інтерекцій.

І. ПРИНЦИПИ СЛОВОТВОРУ ПЕРВІСНИХ ІНТЕРЕКЦІЙ.

Тепер ми хочемо приглянутись до первісних інтерекцій із точки погляду: словотвору.

Чи це поле мови, поле словотвору інтерекцій, чи цей примітивний словотвір представляє із себе якийсь хаос, чи, противно, і на цьому полі є якісь правила, якісь принципи?

І так на підставі нашого матеріялу ми в силі сконстатувати, що і цей примітивний словотвір має свої основні принципи.

Ось ці принципи, ці правила виказати, їх схопити та сформулювати, це й властива ціль нашої праці.

Ми представимо їх в двох уступах:

А. Принципи словотвору первісних інтерекційних формацій, і

В. Звукові зміни пнів первісних інтерекцій.

Приступаємо до першої точки.

А. На підставі словотворчих принципів виділяємо такі категорії первісних інтерекцій:

1. інтерекції з односкладовим пнем;
2. інтерекції утворені формансами;
3. інтерекції утворені простягненням;
4. інтерекції утворені здвоєнням-повторенням;
5. інтерекції утворені композицією.

Приступаємо до їх представлення.

1. Інтерекції з односкладовим пнем.

Це найбільш примітивна форма словотвору первісних інтерекцій, форма основна. Подамо декілька прикладів:

ай! „вгк. здивовання, переляку, - болю“;

ба! „вгк. притакування“;

бе! „вгк. звкн. овець, ягнят, кіз“;

бам! „вгк. звкн. дзвонів“;

ве! „вгк. звкн. крику медведя“;

га! „вгк. запиту“;

гар! „вгк. звкн. гаркоту“;

дзень! „вгк. звкн. металічного бренькоту“;

ме! „вгк. звкн. овець, корів“;

підь! „вгк. звкн. перепілки“;

ха! хе! „вгк. звкн. сміху“;

чак! „вгк. звкн. шкрабання, - різання“;

шу! „вгк. звкн. шепоту“;

Значіння таких інтерекцій є доконана одноразовість в акції.

2. Інтерекції утворені формансами.

При словотворчим поширенню однокладового пня на двоскладовий пень констатуємо ось такі групи утворені формансами:

а) пень + - и.

Дескрипція:

<i>бух!</i>	„вгк. звкн. глухого звука“;	—	<i>бухі!</i>
<i>ках!</i>	„вгк. звкн. качок“;	—	<i>кахи!</i>
<i>трух!</i>	„вгк. звкн. бігу коня“;	—	<i>трухи!</i>
<i>чук!</i>	„вгк. звкн. кидання“;	—	<i>чукі!</i>
<i>чик!</i>	„вгк. звкн. врізання“;	—	<i>чики!</i>
<i>чух!</i>	„вгк. звкн. чухання“;	—	<i>чухи!</i>

Значить: ми констатуємо в поданих прикладах поширення первісного пня через: - и.

Значіння. З поширенням на двоскладовість змінюється і значіння інтерекції. Значіння одноразової доконаної акції розвивається в значіння „щось сильно зробити або декілька разів“. На приклад: „а качочка собі *ках!* Знов біжить москаль поз двір та: *кахи!* А вона й собі: *кахи!*“ Так розвивається далі наворотове значіння при цих інтерекціях. Воно тим більше стає виразним, що поширені форми звичайно уживаються ще в редуплікації. Приклади: „заридала Катерина та *бух* йому в ноги. — Ой ти старий *бухі* — *бухі*, я молода *хихі-хихі!*“ „а він *чик* різнув ножем; — *чики-чики* два ножики зарізали рака.“

Із посліднього прикладу ми бачимо, що вразі присутності в реченні дієслова, те дієслово остаточно рішає вид діяства.

Отже, без того дієслова: „два ножики *чики-чики* рака“; значить „ріжуть“ (властиво значіння діяства: недоконане—наворотове). Але у фразі: *чики-чики* два ножики зарізали рака“; значіння інтерекції зводиться до ілюстрації тієї наворотової діяльності, котрої вид вирішений дієсловом.

Гене́за цього типу інтерекцій не цілком ясна.

(а) Виходити би можна при поясненню від таких фраз: *говори - говори!* „в іронічному розумінні“; *кажи - кажи!* *роби - роби!* *крути - верти!* В буденній мові такі редуplikовані імперативи дуже часто вживані й вони могли були зробитися взором для нашого типу. Основою цієї аналогії могла бути спільність імперативної функції, в якій інтерекції часто вживаються в мові.

Але значіння інтерекцій робить при такому поясненню труднощі.

(б) Але можна би ще додумуватись, що ті форми повстали на взір: *хіхи!* що виступає часом як множина до **хіх*; „одно *хіхи* справляють“.

б) пень + - у.

Дескрипція:

<i>брик!</i> „вгк. скоку, удару“;	— <i>брику!</i>
<i>гук!</i> „вгк. звкн. звуку“;	— <i>гуку!</i>
<i>рип!</i> „вгк. звкн. рипання“;	— <i>рипу!</i>
<i>стук!</i> „вгк. звкн. ударів“;	— <i>стуку!</i>
<i>тріп!</i> „вгк. звкн. дряжання“;	— <i>тріпу!</i>
<i>туп!</i> „вгк. звкн. тупоту“;	— <i>тупу!</i>
<i>хан!</i> „вгк. звкн. руху“;	— <i>хану!</i>
<i>диб!</i> „вгк. звкн. скоку на ноги“;	— <i>дибу!</i>
<i>пук!</i> „вгк. звкн. стукання“	— <i>пуку!</i>

далі маємо цей тип ще заступлений без відповідних односкладових основ:

<i>рику!</i> „вгк. звкн. рикун“;	— <i>рик, ричати;</i>
<i>скаву!</i> „вгк. жалібного крику“;	— <i>скавчати;</i>
<i>скугу!</i> „вгк. звкн. крику заяця“;	— <i>скугнити.</i>

Значить: ми констатуємо новий тип двоскладовий утворений через - у.

Значіння. І тут також із поширенням односкладової інтерекції на двоскладову змінюється її значіння.

Приклади: „гук і сосна впала; гуку загриміла гармата“; ми бачимо, що тут значіння змінене з одноразової неожиданої доконаної акції на інтенсивну акцію, по-

частини на підкреслення протягу часу, який вона триває. Від цього підкреслення протягу часу, є тільки крок до наворотного значіння, яке ясно виступає в редуплікаціях. Приклади: „коли ж тут у сінях двері - *рин!* черевки *рину-рину*“; „курочка *трін* тай подохла; рибонька на березі *трину-трину*“.

Генеза цього типу також не цілком ясна. При поясненню можна би виходити від взору таких інтерекцій:

<i>бугу!</i>	„вгк. звкн. реву бугая“;	<	<i>бу!</i>
<i>мугу!</i>	„вгк. звкн. реву коров, волів“;	<	<i>му!</i>
<i>пугу!</i>	„вгк. звкн. сови, пугача“;	<	<i>пу!</i>
<i>тюгу!</i>	„вгк. нагінка на псів“;	<	<i>тю!</i>

с) пень + - *иць*, - *іць*.

Дескрипція:

<i>товк!</i>	„вгк. звкн. удару“;	—	<i>товкиць!</i>
<i>штовх!</i>	„вгк. звкн. шпигання“;	—	<i>штовхиць! штовхіць!</i>
<i>скік!</i>	„вгк. звкн. скоку“;	—	<i>скакіць!</i>
<i>швиг!</i>	„вгк. звкн. кидання“;	—	<i>швирдиць!</i>

Значить: ми констатуємо ось цю нову—с л а б о розвинену групу—двоскладових інтерекцій утворених через -*иць*, -*іць*.

Значіння. Із таким поширенням інтерекцій змінюється і їх значіння. Іменно: воно набірає відтінок інтенсивної акції, виконаної із певним розмахом, силою, енергією. На приклад: „він дядька тихенько *штовх* у бік;— завівсь лаятися з батьком. А далі *штовхиць* його межи плечі“; „як суху землю копати, то тільки *швиг*, *швиг* з ями; поніс попа до річки, та з мішка *швирдиць!*“.

Генезу цієї групи треба шукати в певних (а) контамінаціях. На приклад: *товк* „вгк. звкн. штовхання“;— *тиць!* „вгк. втикання, тручання“; є правдоподібним, на нашу думку, що спільність сфери значіння могла довести до перехрестки: *товкиць!* Або (б) може це бути звичайна аналогія на взір слів та фраз цієї сфери, на -*иць* закінчених, в роді: *пхиць!* *хиць!* *шиць!* *тиць!* - *миць!*

Для остаточного вирішення недостає нам матеріялу із живої мови.

d.) пень + - а.

Дескрипція. Прикладів мало:

гай! „вгк. нагінка на птиць“; — *гая!*

гиль! „вгк. нагінка на птиць“; — *гиля!*

цин! „вгк. приманка курок“; — *цина!*

гоц! „вгк. звкн. скоку“; — *гоца!*

Значіння: „ой *гиля* сиві голубоньки на високе літання“; „ой *гая* у луги райській пташки“; „а він *гоца* тай у ліс“.

Генезу представляємо собі так, що ці односкладові нагінки здебільша уживаються з приставкою *а* - для осягнення сильного акценту: *а—гай—а—гай!* *а гиль—а—гиль!* Звідсілля потім приставка зробилась окінченням інтерекції: *гая! гиля!* З другого боку вплинули і форми редуплікацій двоскладових: *вава! хаха!*

e) пень + - іль.

Дескрипція.

В осібну групу виділяємо неясні і осиротілі двоскладові вигуки:

сусіль! „вгк. неочікуваного скоку“;

хаміль! „вгк. бистрого, скритого руху“;

найшли ми їх в прикладах: „могила тріснула, і те днтя, що ждали, на божий світ *сусіль!*“ — „А вона вже тоді *хаміль, хаміль* за хустку, та дідька вже не було“.

Генеза. Вони неясні щодо своєї формації та етимології і в громаді інтерекцій стоять цілком осамотнілі. Спільність закінчення - *іль* звертає нашу увагу і не виключено, що вони утворені від односкладових основ. Але їх пояснення не знаємо.

Може вони вийшли з ряду прислівникових формацій: *відтіль, відсіль, дотіль, нотіль, нізвідкіль*, — але в тім випадку треба би знайти пояснення для значіння.

3. Інтерекції утворені простягненням.

Ми розуміємо під цим терміном „простягнення“ те, що означає німецький термін: *Streckform*.

Ось цим словотворчим засобом є утворені цілі ряди українських інтерекцій, між котрими можемо сконстатувати кілька родів, кілька груп, які ми представимо в особних точках.

(а) - л - простягнення.

Дескрипція:

<i>бам!</i>	„вгк. звкн. дзвону“;	— <i>балам!</i>
<i>гай!</i>	„вгк. нагінка на птицю“;	— <i>галай!</i>
<i>дзень!</i>	„вгк. звкн. бренькоту“;	— <i>дзелень!</i>
<i>нідь!</i>	„вгк. звкн. перепілки“;	— <i>ніліть!</i>
<i>тай!</i>	„вгк. звкн. галасу“;	— <i>талай!</i>
<i>тан!</i>	„вгк. звкн. плеску“;	— <i>талан!</i>
<i>тін!</i>	„вгк. звкн. удару“;	— <i>тілін!</i>
<i>тень!</i>	„вгк. звкн. звуку“;	— <i>телень!</i>
* <i>шесть!</i>	„вгк. звкн. листя“;	— <i>шелесть!</i>
<i>шен!</i>	„вгк. звкн. удару“	— <i>шелен!</i>

Так представляється група - л - простягнень, яку ми можемо виділити на підставі цих прикладів.

Значіння простягнених форм в порівнянні із їх односкладовими основами є змінене в напрямку двотактової, скріпленої акції, далі двотактового наворотного діяства. Приклади: „дзень упав таляр на землю; коли трохи згодом дзвінок *дзелень!*“; „а він на помацки *тан, тан!*; грязюка з колеса *талан* на нього“.

(б) - р - простягнення.

Дескрипція. Ця група представляється трохи скромнійше щодо числа. Приклади:

<i>бах!</i>	„вгк. звкн. вистрілу“;	— <i>барах!</i>
<i>тах!</i>	„вгк. звкн. удару“;	— <i>тарах!</i>
<i>шак!</i>	„вгк. звкн. быстрого руху“;	— <i>шарах!</i>
<i>там!</i>	„вгк. звкн. гуку“;	— <i>тарам!</i>
<i>шкереберть!</i>	„вгк. звкн. перевертання“;	— <i>шкереберть!</i>

Ще є ряд прикладів, але вони сумнівні. Та вже ці форми вистарчають для сконстатовання групи - р - простягнень.

Значіння їх в порівнянні з односкладовими основами є змінене. Іменно: вони означають одноразову дуже інтенсивну акцію, що складається з двох тактів. Ми маємо вражіння, мов-би-то мова старалася звуково схопити вираз сильного гуку і його відгомону. Приклади: „*шах* і він у хаті;—півень кукуріку! мерці *ша́рэх* в могилу“; „а він його *бах* в песок; а козак з гаківниці *барáх*!“

(с) - з - простягнення.

Дескрипція. І ця група представляється дуже скромно:

<i>бу!</i>	„вгк. звкн. гудіння“;	—	<i>бугу!</i>
<i>му!</i>	„вгк. звкн. корів“;	—	<i>мугу!</i>
<i>ну!</i>	„вгк. звкн. сови, пугача“;	—	<i>нугу!</i>
<i>тю!</i>	„вгк. нагінка на псів“;	—	<i>тюгу!</i>

Сюди, на нашу думку, належать ще:

<i>а!</i>	—	<i>ага!</i>
<i>о!</i>	—	<i>ого!</i>
<i>е!</i>	—	<i>еге!</i>
<i>і!</i>	—	<i>ігі!</i>
<i>у!</i>	—	<i>угу!</i>

але їх можна і композицією пояснити.

Значіння. Якщо зрівняємо значіння простягнених інтерекцій із їх основами, то воно виявляє здовження й скріплення тієї одноразової акції, а тим вона також набірає характеру двотактовості. Але матеріал за скупий, щоби це питання остаточно вирішити. Приклади: „а він на пса *тю!* — як побачив вовка, як крикне *тюгу!*“ „корова стала та й *му!* — ой заричала корівонька *мугу!*“.

Гене́за цих простягнених форм представляє собою скомплікований проблем.

Ми впровадили це поняття «простягнених форм» до етимологічних вияснень вже в нашій праці: Українська мова в Етимологічному Словарі: Е. Бернекера. Slavia 1926, стр. 7. Ми переконані, що з успіхом вдалось нам вияснити при допомозі цієї методи цілий ряд неясних слів нашої мови.

Це поняття, цю методу до етимологічної аналізи взяли ми з праці Heinrich Schröder: *Streckformen. Ein Beitrag zur Lehre von der Wortentstehung und der germanischen Wortbetonung*. Heidelberg. 1906. (Carl Winter's Universitätsbuchhandlung) — і для «Streckform» ми визначили термін: простягнення, простягнена форма.

Що це є та «Streckform», та простягнена форма? Schröder дає на стороні 4. своєї праці ось таку дефініцію: „поширені форми це такі формації слів, що повстали через розвиток або інфікцію якогось (будьякого) вокалю, або вокалю і консонанта, межи двома початковими консонантами або межи початковим консонантом а вокалем складу, при чому той вокаль затримує акцент, хочай він і не стоїть більше в першому складі“.

Для ліпшого зрозуміння цього явища ми предложимо із величезного матеріялу Schröder-а, в котрому взяті під увагу всі німецькі діалекти, декілька прикладів:

а) - *l* - простягнення.

gaffen > простягнена форма: *ga-la-ffen* „стояти з отвертим ротом“;

kabern > простягнена форма: *ka-la-bern* „плести теревені, папляти“;

baft > простягнена форма: *b-a-af!* „вгк. сильний, кріпкий удар, лоскіт“;

tratsch > простягнена форма: *tr-al-atsch* „говоруха, цокотуха, сплітниця“;

hopps! > простягнена форма: *h-ol-ops!* „вгк. звкн. бриків, скоків“;

б) - *p* - простягнення.

muschel > простягнена форма: *m-ur-uschel* „лайка, нехлюйна жінка“;

schmotzen > простягнена форма: *schm-ar-otzen* „жити на чужий рахунок“;

tratsch > простягнена форма: *tr-ar-atsch* „цокотуха, говоруха, сплітниця“;

zopel < простягнена форма: *z-ir-opel* „дівчина, що виглядає як страхопуд“;

schlaff > простягнена форма: *schl-ur-aff* „вічно заспана людина, лайка“.

На підставі поданих прикладів ми можемо побачити, як певні інфікси простягають основні форми. Ті приклади вистарчать для ілюстрації цього словотворчого засобу.

Ті інфікси не обмежуються в німецькій мові до -*ř*-*л*-, а їх є превелике число різних вокалів та консонантів. Їх тут вичисляти не станемо, бо тут нам ходить тільки о суть самого явища: простягненої форми.

Дуже цікаво, що Schröder (стр. 245) констатує, що сферою поширених форм є передовсім: інтерекції та дієслова, що означають згуки, шуми, та різні діяльності повні стуку, гримоту, тупоту. Сюди входять значіння різних високих, глухих-глибоких звуків, папляння, белькоту, крику, сварки, гаму, шуму, горохтіння возів, машин, плеску плинів, биття, ударів, і т. д.

Деякі приклади його нам трохи підозрілі. На приклад: *kakeln* > поширена форма: *k-al-akeln* „квокати“; але *kakeln* уживане передусім на пруській, і то східньо-пруській території, де нарід часто стикався перед війною із московською мовою. Тому звертає на себе увагу передовсім мос. *калякати*. Деякі знову вказують на те, що селяни-дядьки, звичайний народ, по всіх кутках Європи, мають спільні ономатопоетичні тенденції при акустичному схоплюванню певних слухових явищ. Ось *blatschen* > має простягнену форму: *b-a-latschen* „белькотати, незрозуміло говорити, мимряти“, — яке воно подібне до нашого: *балакати!*

Щодо самої генези поширених форм у німецьких діалектах, то Schröder вказує на два джерела: а) для дуже малої частини прикладів вияснює він поширення розвитком так званого сварабгакті вокалю. Наприклад: *kwetsche* > простягнена форма *kawetsche* „кавалок тютюну до жування“; б) для превеликої решти Schröder не знає другого виходу, як виставити гіпотезу, що цей наклін до поширень розвився на підставі різних «тайних мов». Ті «тайні мови» головню були розповсюджені межі школярами і та

їхня таємність опиралась на тім, що по кожному складі інфіговано якісь звуки: - *ab*, або - *af* -, або - *ak*. Так *vater* ставало: *v(ab)ät(eb)er*; *fuchs* робилось: *f(ub)uchs*; *hundt* > *h(ub)undt*, і т. д.. Подібні інфікції має і злодійська мова» так зване: *gotwelsch*.

Із історичної точки погляду Schröder вказує, що простягнені форми досить молоде явище в німецькій мові. Більшість їх з 18 століття; часть з 17, частина з 16, а тільки мало форм можна з певністю задатувати з перед року 1500.

Гене́за.

Щодо генези українських простягнених форм, то ми не можемо скористати ані з першої части, ані з другої вияснень Schrödera. На нашу думку Schröder зробив в своїй знаменитій праці одну основну помилку. Іменно ту, що уважає явище поширених форм за суто німецьке. Це явище не є ограничене на німецькі діалекти, воно є, на нашу думку, загальне явище мови, тому його генезу не можна виводити з німецьких тайних школярських мов. Далі при розгляді матеріалу Schröder-а констатуємо, що він у мінімальній мірі взяв під увагу: інтерекції. Розуміється, з ясных причин, бо і в німецькій фільольогії їх опрацювання далеко не блискуче. А тим часом: явище простягнення можна вияснити тільки з підстави інтерекцій. Ми представляємо собі справу ось так: сильне слухове явище стуку, гуку, дзвону, має виразно двотактовий ритм. Це мовби: стук і його відгомін, гук і його відгомін. Так само і всякі інші слухові явища, чи то дзвінка, чи металічного дзеньку, чи плеску по воді, наші змісли аперципують, порядкуючи їх в двотактові фрази. Це тим більше, що, наприклад, талапання по воді при ході цілком ясно так звучить. Ось цю ритмічну двотактовість і мова старається схопити. Вона це не може зробити повною редуплікацією, — бо повна редуплікація має виразний характер двох осібних акцій - одиниць, що не є із собою злучені в якусь цілість. Цю ритмічну двотактовість мова знаменито схоплює простягненнями - *л* -, - *р* -, а ці звуки знаменито до цієї цілі надаються. Вслухаймося у акустичні ефекти:

бам! — *бам! бам!* — *балам!*
дзень! — *дзень! дзень!* — *дзелень!*
нідь! — *нідь! нідь!* — *ніліть!*
тан! — *тан! тан!* — *талан!*

Ми відразу відчуваємо в поширених формах цю сполуку двох частин в одну цілість. Так само:

бах! — *бах! бах!* — *барах!*
тах! — *тах! тах!* — *тарах!*

Як вдумуємось в значіння та влхуємося в нього, то й відразу відчуваємо: *бах! бах!* чи *тах! тах!* є два удари чи стріли. Зате: *барах!* чи *тарах!* це оден з двома тактами. Ми чуємо прямо той стріл стрільби чи гармати, той перший гук, де з дула виринається набій, і той другий: гук-гомін-відгомін. Але вони творять одну споєну акустичну цілість. Ось у таких прикладах треба дошукуватись психологічної основи простягнених форм.

Для вияснення їх формальної генези треба взяти під увагу такі інтерекції: побіч *тах!—тарах!* ми маємо: *трах!* Можливо, що власне контамінацій *трах* × *тах* дала *тарах!*; або маємо: *цїнь!* і *цвїр!* Перехрестка є: *цвїрінь!* З таких випадків треба виходити та узгляднити ще, що й повноголос в українській мові певно сприяв їх утворенню. Можна думати, що як: * *torch* — дало * *toroch* —, а до нього була варіанта й * *toch* —, і тому повставала паралеля: *тьох!* (*тох!*)—*торох!*, то тоді така паралеля зробилась при інтерекціях словотворчим принципом і дала: *тах!* — *тарах!* *бах* — *барах!* і т. д., бо таке простягнення відповідало психологічним потребам значіння. Тоді така - *р* - паралеля могла далі викликати й відповідні - *л* - паралелі.

Але ці можливості нас не переконують. Ми думаємо, що простягнення це пра старі явища інтерекційного словотвору. На це вказує той факт, що вони повстають в німецькій як у українській мові в одній і тій самій сфері

значіння: шуму - гуку - звуку. Але шойно їх опрацювання по других словянських мовах вияснить їх генезу і в українській мові.

4) Інтерекції утворені здвоєнням — повторенням.

Мова знає ще оден засіб для розширення односкладової інтерекції на двоскладову. Іменно: здвоєння, повторення того односкладового пня.

Для таких формацій має мовознавство спеціальні терміни і називає: здвоєння, повторення гемінацією, а редуплікацією частинне повторення пня.

В новій граматичній літературі уживається термін: редуплікація для обох родів здвоєння, відрізняючи: повну редуплікацію й частинну.

В цій області «здвоєння» ми констатуємо ось такі типи цього словотворного явища:

а) цілковите здвоєння: повна редуплікація односкладових інтерекцій (гемінація).

Дескрипція:

<i>ай!</i>	„вгк. здивовання, страху, болю“;	— <i>айй!</i>
<i>ой!</i>	„вгк. страху, болю“;	— <i>ойой!</i>
<i>бе!</i>	„вгк. звкн. овець, ягнят“;	— <i>бебе!</i>
<i>бам!</i>	„вгк. звкн. дзвонів“;	— <i>бамбам!</i>
<i>ве!</i>	„вгк. звкн. медведя“;	— <i>веве!</i>
<i>гар!</i>	„вгк. звкн. гаркоту“;	— <i>гаргар!</i>
<i>Са! Се!</i>	„вгк. звкн. гусий“;	— <i>СаСа! СеСе!</i>
<i>дзень!</i>	„вгк. звкн. бренькоту“;	— <i>дзеньдзень!</i>
<i>ме!</i>	„вгк. звкн. овець“;	— <i>меме!</i>
<i>нідь!</i>	„вгк. звкн. перепілки“;	— <i>нідьнідь!</i>
<i>ха!</i>	„вгк. звкн. сміху“;	— <i>хаха!</i>
<i>ціп!</i>	„вгк. звкн. приманки курий“;	— <i>ціпціп!</i>
<i>чах!</i>	„вгк. звкн. руху“;	— <i>чахчах!</i>
<i>шу!</i>	„вгк. звкн. шептання“;	— <i>шущу!</i>

Прикладів таких ще дуже багатько можна би предложити. Але ці вже вистарчають, щоби сконстатувати ось цей тип: повного здвоєння, цілковитого повторення.

Значіння цих двоскладових інтерекції є в порівнянню з їх односкладовими пнями змінене. На приклад: „не любив бим дівчиноньку, ай хороша врода!“ аййй! закричу, йй же то Богу закричу“; „дзень і таляр впав на землю: туп-туп ніженьками, дзень-дзень підківками“; „а він ножем чах і вбив; аж тут чах-чах! крадеться по під лісом молодичка мов лисичка“.

Ми бачимо, що значіння є або

(а) інтенсифіковане, інтерекція виражає вищий ступінь чуття (*аййй!*), або

(б) редуплікація означає повторення акції і так повстає наворотове значіння.

Генеза цього словотворного явища здвоєння є ясна. Такі повторювання є нам добре знані із психольогії мови.

Wundt¹⁾ поясняє їх повстання тим,

(а) що подвоєння відповідає фактичному слуховому вражінню, яке викликають всякі згуки природи (*кра-кра!*) і

(б) бажанням інтенсифікувати значіння якости (*бідна-бідна* людина) або дійства (*ой-ой!* — „казала Солоха *прийди - прийди*“).

Він уважає повторення за найпримітивнішу форму словотвору, яка заразом творить поміст до вищої форми: композиції. Те явище є дуже розвинене у примітивних мовах, далі у всіх дитячих мовах.

Jespersen²⁾ порівнює цей наклін дітній до повторювань з їх наклоном до безперестанних повторювань всяких тілесних рухів (рук та ніг), бо такі повторювання викликають у них якість почуття радості та задоволення. Всі дитячі мови повні слів типу: *та-та, па-па, та-та, ня-ня, ка-ка*, і т. д. — а такі інтерекції це, властиво, перші дієслова дитячої мови.

Цей тип — з мови дітній та няньок — часто находимо і у мові дорослих. Тут повторення має вже певну функцію. Іменно: творити наворотове зна-

¹⁾ W. Wundt: *Sprache*. I. Kröner Stuttgart, 1921 стр. 633.

²⁾ Dr. Otto Jespersen: *Die Sprache, ihre Natur, Entwicklung und Entstehung*. Heidelberg, 1925. Carl Winters Universitätsbuchhandlung. стр. 86.

чиння дійства. І тут генеза цілком ясна, бо психологія мови всюди виказує, що разом із утворюванням на ворового чи інтенсивного значіння в дійстві також і форма для цієї цілі видимо простягається.

Noreen¹⁾ вказує на різні здвоєні згуки природи і на певні почування ритму у людини, що дуже сприяють редулікації.

Ось це явище повторювання - здвоєння має і своє місце в порівнюючій граматиці.

Brugmann²⁾ учить, що три мотиви сконстатовано в порівнюючій граматиці як причини здвоєння:

(а) наворотовість різних згуків природи, отже, властиво, природне здвоєння — повторювання, на приклад: гр. πιλίτζω „цвіркаю“; лат. pipilare, стінд. pīpīka-s „пташка“; гр. ὑλοῦτζω „ридаю“; лат. ululare;

(б) здвоєння — повторення вживається для виразу континуації, наворотовости: стінд. dāme-dāme „в кожній хаті, хата за хатою“; стінд. rǵá-rǵá, гр. προ-προ, „далі й далі, завше вперед“;

(с) якщо повисшенне почуття бідника хоче якомусь слову надати особливо підкреслене значіння, стінд. rǵiṽas-rǵiṽas „дуже любий“; нім. armes armes Kind: „бідна бідна дитина“.

Розуміється, що границі між зарисованими групами цілком пливкі, а при деяких випадках, на приклад формаціях кляси так званих *Intensiva*: гр. γαρ-γάρω „кишити“; лат. mur-muro, гр. μιρ-μίρω „мимраю“; стблг. mǵtǵjǵo, gla-goljǵo із *gol-goljǵo, — то всі мотиви разом громадою вплинули.

Далі Brugmann учить, що вже за індовропейської епохи побіч здвоєння цілого пня розвинулося й частинне здвоєння. Отже, побіч гемінації розвинулася редулікація. На приклад: гр. δά-δάρω стінд. da-dárša. Та перша частина з часом розвивається в своїм значінню, вона

¹⁾ Adolf Noreen: Einführung in die wissenschaftliche Betrachtung der Sprache. Halle a. S. 1923, Verlag Niemeyer. стр. 14 і 122.

²⁾ Karl Brugmann: Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen, Strassburg. Trübner. 1904. стр. 286.

набірає формантичного характеру і служить при дієсловах для формування певних родів дійства (Actionsarten). Wundt думає, що це частинне здвоєння розвинулося під впливом скорого току розговорної мови.

Meillet¹⁾ розрізняє два роди здвоєння, для якого він уживає як загальний термін: редуплікація:

(a) інтенсивну редуплікацію, повторення цілого пня (часом з виїмкою останнього консонанта) і

(b) нормальну редуплікацію, повторення першого консонанта й вокаля пня.

Індоевропейська редуплікація є граматичним засобом: почасти для скріплення, підкреслення значіння, почасти знову для виразу наворотовости дійства або навіть для виразу його доконання.

Hirt²⁾ зясовує теперішній стан дослідів над здвоєнням в індоевропейській граматиці та подає там разом і всю літературу про це питання.

Повторювання слова є явище, що цілком певно здійснювалося у всіх добах мови, від найдавніших аж до сьгоднішньої. Від інтерекції почавши аж до дієслова, — всі категорії слів роблять ужиток із цієї форми словотвору, хочай не всі категорії в рівній мірі. Але й тепер кажемо: *так, так! добре, добре! гарно, гарно! гаразд, гаразд! прийди, прийди!*

Здвоєння має в теперішній добі певний чуттєвий відтінок, що скріплює значіння. Так це було певно й в старих часах. Тому й староіндійські Intensiva творені здвоєнням.

Але при складах дитячого лепетання та інтерекціях здвоєння, на думку Hirt-a, не має цієї функції, а служить поширенню звукового об'єму, здебільша, односкладової інтерекції. Почасти є здвоєння проявом забавних комбінацій мови (Spieltrieb der Sprache).

¹⁾ A. Meillet: Einführung in die vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen. Leipzig. Teubner 1909 стр. 104.

²⁾ Hermann Hirt: Doppelung, Zusammensetzung, Verbum. Indogermanische Grammatik. Teil IV. Heidelberg. 1928. Carl Winter's Universitätsbuchhandlung. Стр. 1—15.

В індоєвропейських мовах повстали здвоєнням почасти слова, почасти творяться деякі категорії: Praesentia, Perfecta, Intensiva, Desiderativa, а навіть Nomina.

Із цих фактів слідує, що здвоєння існувало довший час в індоєвропейським як формативний принцип. Важним питанням є, з якої доби походять поодинокі групи здвоєння. І тут Нirt порядкує їх так, що здвоєння інтерекцій ставляє на сам перед, як найстаршу групу. Потім слідують: партикули, Pronomina, числівники, Substantiva й Adjectiva, на кінець: Verba.

Vondrák¹⁾ споминає тільки побіжно про здвоєння як засіб словотвору словянських мов та подає декілька прикладів з поля слухових та світляних вражень і дитячої мови. Він зазначає також, що здвоєння інтенсифікує значіння.

Українські граматики здвоєнню до тепер особливої уваги не присвячували.

b) Цілковите здвоєння, повна редуплікація двоскладових інтерекцій.

Дескрипція:

- (1) *бух!* — *бухи!* — *бухи - бухі!* „вгк. звкн. кашлю“;
ках! — *кахи!* — *кахи - кахи!* „вгк. звкн. кашлю“;
трух! — *трухи!* — *трухи - трухі!* „вгк. звкн. бігу коня“;
чух! — *чухи!* — *чухи - чухі!* „вгк. звкн. шкрабання“;
- (2) *брих!* — *брику!* — *брику - брику!* „вгк. звкн. скоків“;
туп! — *тупу!* — *тупу - тупу!* „вгк. звкн. тупоту“;
рип! — *рипу!* — *рипу - рипу!* „вгк. звкн. рипання“;
тріп! — *тріпу!* — *тріпу - тріпу!* „вгк. звкн. дрожання“;
- (3) *гай!* — *галя!* — *галя - галя!* „вгк. нагінка на птицю“;
гиль! — *гиля!* — *гиля - гиля!* „вгк. нагінка на птицю“.

Значіння представлене в попередніх уступах.

Гене́за цих редуплікацій основана в ритмічних потребах відповідної характеристики діяльності. Вона тут схоплюється чотироскладовим тактом інтерекційної фрази.

¹⁾ Dr. Wenzel Vondrák: Vergleichende Slawische Grammatik. I. Band. стр. 671.

с) Кінцева повна редуплікація двоскладового пня сконстатована в рядові трискладових інтерекцій.

Дескрипція:

гуцю - *цю!* „вгк. звкн. гойдання“;
бреке - *ке!* „вгк. звкн. жабів“;
меке - *ке!* „вгк. звкн. мекання“;
іги - *ги!* „вгк. звкн. ржання“;
бурку - *ку!* „вгк. звкн. голубів“;
тара - *ра!* „вгк. звкн. синиці“;
тири - *ри!* „вгк. звкн. скрипки“;

часто натрапляємо цей тип формацій в музикальних припівах, що звуконаслідують музичні інструменти:

трала - *ла!* „вгк. припів“;
тара - *ра!* „вгк. звкн. труби“;
тана - *на!* „вгк. припів“;
тини - *ни!* „вгк. припів“;
тили - *ли!* „вгк. звкн. скрипки“;
тілі - *лі!* „вгк. звкн. скрипки“;

Значіння ясне.

Генеза буде тут також потреба трискладового такту для відповідньої характеристики слухового вражіння.

d) Частинне здвоєння: частинна редуплікація односкладових інтерекцій.

Дескрипція:

<i>бах!</i>	„вгк. звкн. вистрілу, удару“;	— <i>бабах!</i>
<i>бех!</i>	„вгк. звкн. удару“;	— <i>бебех!</i>
<i>бац!</i>	„вгк. звкн. удару“;	— <i>бабац!</i>
<i>гех!</i>	„вгк. звкн. упаду, удару“;	— <i>гегех!</i>
<i>гуп!</i>	„вгк. звкн. глухого звуку“;	— <i>гугуп!</i>
<i>гоп!</i>	„вгк. звкн. скоку“;	— <i>гогоп!</i>
<i>лусь!</i>	„вгк. звкн. тріску“;	— <i>лулусь!</i>
<i>чирк!</i>	„вгк. звкн. щибету“;	— <i>чичірк!</i>
* <i>ток!</i>	„вгк. звкн. когута“;	— <i>тоток!</i>

Значить: ми можемо на підставі цих прикладів сконстатувати в українській мові розвинену групу із частинною редуплікацією.

Значіння виказує при порівнанню редуплікованих інтерекцій з їх односкладовими основами зміну. На приклад: „летів птах, на воду *бах*; *бабáх* у воду“; „*гун* його кулаком в спину; *гугун* навзаки у сніг і розкинув руки“; „прийшов чоловік до вовка та *лусь* кийком; аж ось — *лулусь* щось під ногами. Загоготів якийсь підземний глас“.

Отже, редуплікація надає інтерекціям значіння інтенсивності. Всі вони означають сильний розмах, особливошу силу чи енергію акції.

Гене́за редуплікації вияснена в попередньому уступі.

Рідкою є внутрішня редуплікація двоскладових інтерекцій:

тарам!—*тафарам!*

тарах!—*тафарах!*

талай!—*талалай!*

Це властиво подвійно простягнені форми до *там!* *тах!* і *тай!*

е) Потроєння односкладових пнів це дальший розвиток принципу редуплікації.

Дескрипція:

ко - ко - ко! „вгк. звкн. курки“;

ой - ой - ой! „вгк. співчуття, жалю“;

те - те - те! „вгк. здивовання, задоволення“;

тю-тю-тю! „вгк. приманка курий“;

ціп-ціп-ціп! „вгк. приманка курий“;

Значіння ясне.

Гене́за також. Дальший розвиток принципу редуплікації доводить до того, що дані односкладові пні повтаряються й по чотири, п'ять і більше разів в різних мелодіях і тактах.

ф) Редуплікаційні форми із змінним консонантизмом.

Дескрипція:

У цю групу хочемо вставити декілька здвоєних форм інтерекційного характеру. На приклад:

кікі - рікі! „вгк. звкн. піяння когута“;

тари - бари! „вгк. звкн. папляння“;

шури - мури! „вгк. звкн. шушукання“;

тинди - ринди! „вгк. звкн. папляння“;

може нам треба дошукуватись редуплікаційних форм із змінним консонантизмом і в таких інтерекціях, що на перший погляд утворені із композиції двох інтерекцій як:

иертъ—вертъ! „вгк. звкн. кручення“;

Значіння їх ясні.

Генезу їх в'яснити трудніше. Наші форми нагадують німецькі зредупліковані форми з змінним консонантизмом, на приклад: *lari - faril hocus - pocus! Schurr - murr!* Вони будуть вислідом тієї тенденції до забавних звукових комбінацій. Сюди мабуть ще нам треба зачислити такі форми:

шарабурити „розкидати“;

шурубурити „бушувати“;

шурудурити „лоскотати“;

харахорити „дутися“; ¹⁾

тараторити „стукати“;

далі треба сюди ще зачислити припиви з пісень як:

мала баба три сини, три сини! гей!

єр-цум, перцум!

пере-єре-єрцум!

луп-цум, цуп-пум!

Три сини!

¹⁾ може з подібного моск. *тараторить* < „тороторить“ < **tor-tor*- (але укр. *тороторити* нема!) Тоді: *харахорити* могло би бути з московського і первісно **chorchor*. Інше пояснення гляди: *-орити*; Загальна увага до словотвору дієслів.

5. Інтерекції утворені композицією.

Дескрипція: до цієї групи зачисляємо всякі інтерекції, що повстали композицією із первісних інтерекцій. Певну роль грає тут, головню при нагінках, префікс - *a*:

- a*+*гуш!* „вгк. нагінка на курий“;
- a*+*рис!* „вгк. нагінка на овець“;
- a*+*са!* „вгк. нагінка на свиний“;
- a*+*дзусь!* „вгк. нагінка на голубів“;

в інших випадках те - *a* - є звуконаслідуванням:

- a*+*вурр!* „вгк. звкн. пса, гаркоту“;
- a*+*брю!* „вгк. звкн. голубів“;

другі комбінації ось такі:

- ха* + *вав!* „вгк. звкн. перепілки“;
- мар* + *вав!* „вгк. звкн. м'явкання“;
- кур* + *няв!* „вгк. звкн. м'явкання“;
- гон* + *чук!* „вгк. звкн. скоків“;
- ка* + *бурх!* „вгк. звкн. ударів“;
- чук* + *брик!* „вгк. звкн. скоків, ударів“;
- вава* + *вур!* „вгк. звкн. голубів“;
- ціці* + *бень!* „вгк. звкн. щебетання“;
- куку* + *дак!* „вгк. звкн. кудкудакання“;
- ціньцінь*+*тарара!* „вгк. звкн. синицю“;

Спеціальний рід композицій є такі приклади:

- хон* + *лон!* „вгк. скорого вхоплення“;
- лап* + *цап!* „вгк. скорого вхоплення“;
- лап* + *хап!* „вгк. скорого хватання“;
- цун* + *лун!* „вгк. скорих ударів“;
- лупу* + *цуну!* „вгк. биття“;
- галай*+*балай!* „вгк. як попало!“.

До значіння: „*лун* - *цун* тай в кишенню“; „*хон* - *лон* нема дежі!“, „пішов на *галай* - *балай!*“.

Ми бачимо, що значіння виражає не оден а декілька бистрих рухів.

Своєю формою ця група дуже наближена до редуплікаційних форм із змінним консонантизмом.

Гене́за таких форм ясна. Редуплікація містить в собі вже принцип композиції. Ці початки композиції були колись великим кроком вперед в розвиткові мови.

В) Звукові зміни пнів первісних інтерекцій.

Це дуже цікаве явище на полі цього примітивного словотвору, котре ми спробуємо в загальних рисах змалювати.

Ті звукові зміни треба нам розпреділити на дві групи: (а) зміни консонантизму і (б) зміни вокалізму. Ми приступаємо до представлення першої групи:

1) зміни консонантизму.

Дескрипція: ми констатуємо побіч себе такі варіанти інтерекцій:

<i>м</i> — <i>н</i> :	<i>мяв!</i>	„ВГК. звкн. котів“;	— <i>няв!</i>
<i>к</i> — <i>п</i> :	<i>кум!</i>	„ВГК. звкн. жабів“;	— <i>пум!</i>
<i>дз</i> — <i>ц</i> :	<i>дзюр!</i>	„ВГК. звкн. капання“;	— <i>цюр!</i>
<i>дз</i> — <i>ц</i> :	<i>дзяв!</i>	„ВГК. звкн. щенят“;	— <i>цяв!</i>
<i>дз</i> — <i>дж</i> :	<i>дзусь!</i>	„ВГК. геть“;	— <i>джусь!</i>
<i>хв</i> — <i>ф</i> :	<i>хвіть!</i>	„ВГК. звкн. свисту“;	— <i>фіть!</i>
<i>кв</i> — <i>кль</i> :	<i>квок!</i>	„ВГК. звкн. квочок“;	— <i>кльок!</i>
<i>ц</i> — <i>цв</i> :	<i>цір!</i>	„ВГК. звкн. щебету“;	— <i>цвір!</i>
<i>б</i> — <i>жб</i> :	<i>бух!</i>	„ВГК. звкн. удару“;	— <i>жбух!</i>

багато заступлені палятальні варіанти:

<i>т</i> — <i>ть</i> :	<i>тан!</i>	„ВГК. звкн. удару“;	— <i>тян!</i>
<i>т</i> — <i>ть</i> :	<i>туп!</i>	„ВГК. звкн. тупоту“;	— <i>тюп!</i>
<i>т</i> — <i>ть</i> :	<i>тах!</i>	„ВГК. звкн. удару“;	— <i>тях!</i>
<i>ц</i> — <i>ць</i> :	<i>цан!</i>	„ВГК. звкн. скорого руху“;	— <i>цян!</i>
<i>тр</i> — <i>трй</i> :	<i>трух!</i>	„ВГК. звкн. бігу“;	— <i>трюх!</i>
<i>хр</i> — <i>хрй</i> :	<i>хран!</i>	„ВГК. звкн. руху“;	— <i>хрян!</i>
<i>хл</i> — <i>хль</i> :	<i>хлоп!</i>	„ВГК. звкн. удару“;	— <i>хльоп!</i>

маємо і такі приклади:

дз - ц - т : *дзень!* „ВГК. звкн. бренькоту“; — *цень!-тень!*
тьф-тьх-пх : *тьфу!* „ВГК. звкн. плоття“; — *тьфу!-пху!*

рідко є варіації у виголосі:

z — *ʒ* : *дзиг!* „вгк. звкн. руху“; — *дзиʒ!*
κ — *χ* : *штурк!* „вгк. звкн. удару“; — *штурх!*
ць—*сь* : *тиць!* „вгк. звкн. тикання“; — *тись!*

рідко з обох сторін нараз:

дз - *ц*, *ʒ* - *κ* : *дзюʒ!* „вгк. звкн. шпигання“; — *цюκ!*
бр - *пр*, *зь*-*сь* : *бризь!* „вгк. звкн. окроплення“; — *прись!*

рідко й такі вставки:

- *р* - : *геген!* „вгк. звкн. удару“; — *герген!*
- *р* - : *кап!* „вгк. звкн. капання“; — *крап!*

2) Зміни вокалізму.

Дескрипція:

(а) зміни квантитативні. Інтерекції вимовляються цілком в залежності від обставин:

бе! — *бее!* — *беее!*
ме! — *мее!* — *меее!*
шу! — *шуу!* — *шууу!*
му! — *муу!* — *мууу!* і т. д.

(б) зміни квалітативні.

Ми констатуємо такі квалітативні зміни вокалізму у варіантах первісних інтерекцій:

ай! — *ей!* — *ой!* — *уй!* „вгк. болю“;
ах! — *ех!* — *ох!* — *ух!* „вгк. болю“;
бам! — *бім!* — *бом!* — *бум!* „вгк. звкн. дзвонів“;
тан! — *тін!* — *тон!* — *тун!* „вгк. звкн. стуку“;
бе! — *бев!* — *бов!* — *бу!* „вгк. звкн. овець, кіз“;

часто натрапляємо ось таку вокалізацію:

бах! — *бех!* — *бух!* „вгк. звкн. ударів“;
бац! — *бенц!* — *буц!* „вгк. звкн. ударів“;
гар! — *гир!* — *гур!* „вгк. звкн. гарчання, стуку“;
хляп! — *хльоп!* — *хлюп!* „вгк. звкн. плеску“;
хран! — *хрон!* — *хруп!* „вгк. звкн. гризнення“;

хлясь! — *хльось!* — *хлюсь!* „вгк. звкн. плеску“;
брень! — *бринь!* — *брунь!* „вгк. звкн. бренькоту“;
ген! — *гон!* — *гун!* „вгк. звкн. ударів“;
гетта! — *готьта!* — *гуттю!* „вгк. звкн. нагінки“,
гиц! — *гоц!* — *гуц!* „вгк. звкн. скоків“;
чик! — *чок!* — *чук!* „вгк. звкн. різання, скоку“,
цік! — *цок!* — *цюк!* „вгк. звкн. ударів“;

часто і таку:

грак! — *грук!* „вгк. звкн. глухого стуку“;
кра! — *кру!* „вгк. звкн. ворон“;
лясь! — *лусь!* „вгк. звкн. лоскоту“;
ме! — *му!* „вгк. звкн. коров“;
пец! — *пуц!* „вгк. звкн. ударів“;
пхе! — *пху!* „вгк. звкн. плювання“;
тьфе! — *тьфу!* „вгк. звкн. плювання“;
хро! — *хру!* „вгк. звкн. свиний“;
дзьоб! — *дзюб!* „вгк. звкн. дзьобання“;
кльок! — *клюк!* „вгк. звкн. ударів“;
кир! — *кур!* „вгк. звкн. куроц, индиків“;
тик! — *тук!* „вгк. звкн. рухів“;
трін! — *трун!* „вгк. звкн. ударів, ворон“;
трісь! — *трусь!* „вгк. звкн. хрупання, тріску“;
фів! — *фю!* „вгк. звкн. свисту“;
фіть! — *фут!* „вгк. звкн. пташок“;

рідко є такий тип:

хан! — *хін!* — *хон!* „вгк. звкн. скорих рухів“;
ква! — *кві!* — *кво!* „вгк. звкн. жабів, свиний, квочок“;
цень! — *цінь!* — *цонь!* „вгк. звкн. пташок, дзвінка“;
тафара! — *тифири!* — *тороро!* „вгк. звкн. щибету“;

так само:

л:н! — *льон!* „вгк. звкн. легких ударів“;
рах! — *рох!* „вгк. звкн. жабів, свиний“;

трохи частіше:

гай! — *гей!* — *гій!* „вгк. нагінки“;
кець! — *киць!* — *кіць!* „вгк. приманки кіток“;
хехе! — *хихи!* — *хихі!* „вгк. звкн. сміху“;

але знову рідко:

СаСа! — *СеСе!* „вгк. звкн. гусий“;

Срля! — *Срив!* „вгк. звкн. гусий“;

ках! — *ких!* „вгк. звкн. качок“;

а цікавий тип є редукція вокалізму:

фур! — *фрр!* „вгк. звкн. лету“.

В цих декількох прикладах ми бачимо різні явища. Всі вони вказують на одно-й-те-саме: на певну гнучкість та пливкість консонантизму та вокалізму у цій сфері інтерекційного словотвору. І при цих оригінальних природних згуках та оноματοпоетичних творах це цілком зрозуміла річ.

Гене́за цих явищ лежить в тому, що згуки в природі в певних рамках часто міняються, властиво, вони ніколи не бувають одні-й-ті-самі. Тому то селянський народ, що живе серед тієї природи, дуже часто вносить в дані інтерекційні пні різні звуконаслідуючі коректури та поправки. Бо в певній акустичній сфері слухових вражінь ми маємо властиво ще завше при інтерекціях дійснуживу мовну творчість, в котрій кожноразове слухове вражіння дістає й кожноразову спеціальну характеристику в інтерекційнім виразі то через варіації консонантизму, то вокалізму. Тут ми маємо необмежену скалюнюансів, що в письмі має слабе дзеркало. Але й тут констатуємо, що — в деяких випадках — від кожноразового слухового вражіння залежить, як буде автоматично закваліфікований в інтерекції його звуковий характер в скалі: *i—u—e—a—o—y*, чи це буде: *бам!* чи *бім!* чи *бом!* чи *бум!*; чи *там!* або *том!* чи *тін!* або *туп!* чи *хляп!* чи *хльоп!* чи *хлюп!* Те саме відноситься й до консонантизму.

Таким чином:

(а) пливкість консонантизму доводить до варіантів пня інтерекцій;

(б) пливкість вокалізму утворює ряди пнів інтерекцій на взір перезвуку.

Змінність і пливкість природних вигуків є також характеристичним явищем первісних інтерекцій. І ці явища вказують на великий автоматичний зв'язок первісних інтерекцій із своїми акустичними підставами. Наприклад: в німецькій мові є традиційний вигук обридження *pfuj!* Але українській мові маємо за браком літературної традиції, що внесла би якусь норму в народ, ще: *тху! тьфу! фу! пхе! тьфе! фе!*

Розуміється, це дуже можливо, що маємо тут при всіх цих змінах пнів також до діла із діалектичними відміними. Але тільки в дуже малій частині. На загал можемо із нашого досвіду заявити, що всі ці відміни пнів існують в діалектах одночасно побіч себе. А цей факт дає нам підставу до зроблених висновків для вияснення генези цієї різноманітності.

II. ПРИНЦИПИ СЛОВОТВОРУ ІНТЕРЕКЦІЙ—НОВОТВОРІВ.

Тепер приглянемося до інтерекцій-новотворів із точки погляду: словотвору.

Побачимо, чи і на цьому полі можливо знайти якісь категорії, в які би можна наш матеріал інтерекцій-новотворів впорядкувати.

Ми представимо наші висліди в двох уступах:

- A. Принципи формацій інтерекцій-новотворів.
- B. Звукові зміни пнів інтерекцій-новотворів.

Приступаємо до першої точки.

- A. На підставі нашого матеріалу виділяємо:

1. інтерекцій-новотвори з односкладовим пнем.
2. інтерекцій-новотвори утворені формансами.
3. інтерекцій-новотвори утворені здвоєнням.
4. інтерекцій-новотвори утворені композицією.

Приступаємо до їх представлення. Вперед загально скажемо, що принципи словотвору новотворів-інтерекцій представляються дуже скромно в порівнянню з словотвором первісних інтерекцій.

1. Інтерекції—новотвори з односкладовим пнем.
Всі—майже всі—інтерекції-новотвори є односкладові.
Возьмім декілька прикладів із поданого матеріялу:

виль! < *виляти*;
тик! < *тикати*;
скуб! < *скубати*;
хвать! < *хватати*;

то бачимо, що вони на перший погляд в нічім не різняться від форми первісних інтерекцій.

А це тому, що вони є абстраговані із дієслів на взір первісних односкладових інтерекцій, які є дійсно односкладовими пнями безлічі дієслів.

2. Інтерекції новотвори утворені формансами.

Тут можемо виділити такі групи:

а) пень + - (и)ць.

Дескрипція. Ми констатуємо певний наклін до цього закінчення:

микати > *миць!*
тикати > *тиць!*
хитати > *хиць!*

ясно те закінчення виступає в:

пхати > *пхиць!*

Гене́за буде в дитячій мові, в котрій такі форми часто вживані. Також у приманках:

киць! < *киця*;
миць! < *миця*;
биць! < *бицьо*;

так утворилось почуття фоманса, що витворив свою малу групу і при словотворі первісних інтерекцій.

б) пень + - ю.

Дескрипція. Ця група трохи живіша і ясніше виділюється. Подамо приклади:

биць! „вгк. приманка телят“; — *бицю!*
паць! „вгк. приманка пацят“; — *пацю!*
гусь! „вгк. приманка гусий“; — *гусю!*
тась! „вгк. приманка качок“; — *тасю!*

Генези, цих форм треба шукати у вокативах: *бицю!* до: *бицьо!*. Потім особливий акцент зробив з -ю прохуктивний форманс приманок і утворив другі інтерекції.

с) пень † - а.

Маємо оден приклад:

кіт, ката; — *котá!* „вгк. нагінка на ката“;

маємо вражіння, що це під впливом других нагінок на - а *геттá! готьтá! гиджгá!* утворене.

3. Інтерекції новотворені з двоєнням.

Явище редуплікації і на цьому полі досить сильно поширене.

Дескрипція. І так можемо сконстатувати такі групи:

а) повна редуплікація односкладових інтерекцій-новотворів і то із значінням: рух — звук:

кіть! „вгк. качання“; — *кіть-кіть!*

мац! „вгк. хапання“; — *мац-мац!*

стриб! „вгк. скоків“; — *стриб-стриб!*

блись! „вгк. погляду“; — *блись-блись!*

далі повна редуплікація приманок:

бинь! „вгк. приманка телят“; — *бинь-бинь!*

вуть! „вгк. приманка качок“; — *вуть-вуть!*

кіць! „вгк. приманка котів“; — *кіць-кіць!*

кось! „вгк. приманка лошаків“; — *кось-кось!*

Треба замітити, що при приманюванню домашніх звірят інтерекція може бути ще поширена на цілий ряд повторень даного пня.

Значіння. Приклади: „ось розгулялось і сонце із за хмари *блись!* вона сердешна сюди-туди *блись-блись* очницями“; „а кінь *стриб* та й у рив; козаки *стриб-стриб* у човни“; „а вона *мац* його за голову; *мац-мац* по лавинці, найшов рукавиці“.

Ми бачимо виразно, як редуплікація змінює значіння інтерекції в напрямкові наворотного дієства.

Генеза редуплікації вияснена в попередніх уступах.

б) Повна редуплікація двоскладових інтерекцій-новотворів.

Дескрипція. Подамо приклади:

бицю! „вгк. приманка телят“; — *бицю-бицю!*
кою! „вгк. приманка лошаків“; — *кою-кою!*
кабась! „вгк; приманка свиний“; — *кабась-кабась!*
пацю! „вгк. приманка пацят“; — *пацю-пацю!*

Генеза. Як ми в попереднім уступі спігнули, то при приманюванні домашніх звірят інтерекція часто поширюється у цілу фразу повторень даного інтерекційного пня з відповідно умодульованою мелодією.

с) Повна редуплікація другої частини двоскладової інтерекції-новотвору.

Це рідке явище:

гусю! „вгк. приманка гусей“; — *гусю-сю!*
пацю! „вгк. приманка пацят“; — *пацю-цю!*

4. Інтерекцій-новотори утворені композицією.

Ми маємо такі приклади:

бицю + *на!* „вгк. приманка телят“;
гусь + *на!* „вгк. приманка гусей“;
тиць + *миць!* „вгк. скорих рухів“;
кив + *морг!* „вгк. скорих рухів“;

Значіння. Приклади: „Багатири глянули один на одного: *тиць-миць* а його нема; вона *кив-морг* на його“.

В. Звукові зміни пнів інтерекцій-новотворів.

І на цьому полію стоять інтерекцій-новотвори під впливом первісних інтерекцій. Тому можемо зазначити ось такі варіанти:

паць! — *ваць!* — *вець!*
кусь! — *кись!* — *кє!*
хит! — *хиць!*
хвась! — *хвіть!*

Але це явище слабо розвиге, бо при інтерекціях-новотворах немає звуконаслідувань, які йому сприяють.

D. Роля інтерекцій у формантичнім словотворі.

I. РОЛЯ ПЕРВІСНИХ ІНТЕРЕКЦІЙ У ФОРМАНТИЧНІМ СЛОВОТВОРІ.

Ролю первісних інтерекцій і їх формаційних принципів представимо в двох уступах:

А) первісні інтерекції пнями форматичного словотвору, і

В) вжити вокалізму й консонантизму пнів формантичного словотвору.

А) Первісні інтерекції пнями формантичного словотвору.

Всі ці первісні інтерекції, ці продукти примітивного словотвору мають велике значіння для вищого, формантичного словотвору.

А саме: вони становлять весь час живий запас пнів, котрі робляться підставами словотвору безлічі дієслів та іменників.

Це є явище загально індоєвропейське, хочай поодинокі мови в цьому напрямкові досить сильно різняться. В одних мовах цей спосіб дуже поширений, в других знову слабше розвинений.

Від оголошення праці Leskien-a ¹⁾, думають в порівнюючій індоєвропейській граматиці, що найбільш розвиненим є це явище у литовській мові. Тимчасом, на нашу думку, воно ще більше розвинене в словянських мовах, а українська мова може послужити прикладом для цього.

Ми можемо заявити, що це є надзвичайно рідка виїмка, — така інтерекція, яка не мала би побіч себе утвореного дієслова, яка знову — через те утворене дієслово — не була би звязана з іменниковим, — дуже

¹⁾ Alexander Leskien: Schallnachahmung und Schallverba im Litauischen, Indogermanische Forschungen. Band XIII.

рідко прикметниковим, — словотвором. Це можна назвати правилом.

Тепер постараємося прикладами підтвердити нашу заяву. Даватимемо приклади із всіх категорій примітивного словотвору, але в обмеженій кількості, щоб представити хоть головні роди сполуки примітивного і формантичного словотвору.

Із наприкінці уміщеного матеріалу може кожний, хто цією справою цікавиться, назбирати собі ще й інших прикладів до схочу.

Ми представлятимемо наші приклади в тому самому порядку, в якому наведені в попереднім уступі категорії примітивного словотвору.

1) Інтерекції з односкладовим пнем.

Формації дієслів на - ати:

ах! — *ах-ати*; — *ах-ання*;

ох! — *ох-ати*; — *ох-ання*;

гон! — *гон-ати*; — *гонак*;

гам! — *гам-ати*;

ген! — *ген-ати*;

гун! — *гун-ати*;

шам! — *шам-ати*;

шасть! — *шастатися*;

формації дієслів на - кати числом багатші:

ай! — *ай-кати*, — *ай-к-ало*;

ох! — *ох-кати*, — *ох-к-ання*;

ба! — *ба-кати*, — *ба-к-ало*;

бе! — *бе-кати*, — *бе-к-са*;

бам! — *бам-кати*, — *бам-к-ання*;

ве! — *ве-кати*, — *ве-к-ання*;

га! — *га-кати*, — *га-к-ало*;

ги! — *ги-кати*, — *ги-к-ало*;

гар! — *гар-кати*, — *гар-к-ун*;

дзень! — *дзень-кати*, — *дзень-к-ач*;

ме! — *ме-кати*, — *ме-к-ання*;

ха! — *ха-кати*, — *ха-к-ання*;

чох! — *чох-кати*, — *чох-к-ання*.

Як бачимо, кожна така первісна інтерекція, що як інтерекція має значіння одноразової доконаної діяльності, має природну потребу і дієслова зі значінням наворотової акції. Для цієї цілі є, — як ми бачили —, головню використаний дієслівний форманс - *кати*.

2) Інтерекції утворені формансами.

Також і у формаціях дієслів від двоскладових інтерекцій на - *и* є форманс - *кати* дуже продуктивним. На приклад:

бух! -- *бухи!* — *бухі-кати*, — *бухи-к-ало*;
ках! — *кахи!* — *кахі-кати*, — *кахи-к-ало*;
трюх! — *трюхи!* — *трюхі-кати*, — *трюхи-к-ання*,
чух! — *чухи!* — *чухі-кати*, — *чухи-к-ання*.

До формацій на - *ати* і - *кати* є perfectiva на - *нути* также дуже розвинені:

ох! — *ох-ати*, — *ох-нути*;
ців! — *ців-ати*, — *ців-нути*;
гон! — *гон-ати*, — *гон-нути*;
гуп! — *гуп-ати*, — *гуп-нути*;
шам! — *шам-ати*, — *шам-нути*; і т. д.

далі:

пук! — *пук-ати*, — *пук-нути*;
брик! — *брик-ати*, — *брик-нути*;
дурк! — *дурк-ати*, — *дурк-нути*;
тик! — *тик-ати*, — *тик-нути*;
цок! — *цок-ати*, — *цок-нути*;
квок! — *квок-ати*, — *квок-нути* і т. д.

таже:

бух! — *бухи!* — *бухи-кати*, — *бухи-к-нути*;
ках! — *кахи!* — *кахи-кати*, — *кахи-к-нути*. і т. д.

Інші типи двоскладових пнів інтерекційних при формантичному словотворі не заступлені (типи: *лап!*—*лапу!*; *товк!*—*товкиць!*; *сусіль!*). Тому думасмо, що вони, мабуть молодшої формації.

3) Інтерекції утворені простягненням.

Ця група заступлена при словотворі дієслів досить численно і то:

а) від - л - простягнень формациями на - *кати*:

бам! — *балам!* — *балам-кати*;
гай! — *галай!* — *галай-кати*;
дзень! — *дзелень!* — *дзелень-кати*;
підь! — *піліть!* — *піліть-кати*;
тень! — *телень!* — *телень-кати*.

б) від - р - простягнень (відповідно їхньому значінню сильною, інтенсивною акції) формациями на - *кати*:

бах! — *барах!* — *барах-кати*;
тах! — *тарах!* — *тарах-кати*;
шах! — *шарах!* — *шарах-кати*;

с) і - г - простягнення заступлені декількома формациями на - *кати*:

бу! — *бугу!* — *бугу-кати*;
му! — *мугу!* — *мугу-кати*;
пу! — *пугу!* — *пугу-кати*.

д) пень + простягнення:

бам! *балам!* — *бамбалам-кати*;
тах! *тарах!* — *тахтарах-кати*.

Розуміється, що від цих груп і відповідні perfectiva на - *нути* можливі:

балам-кати — *балам-к-нути*;
дзелень-кати — *дзелень-к-нути*;
телень-кати — *телень-к-нути*;
пугу-кати — *пугу-к-нути*;
балам-кати — *бамбалам-к-нути*;

але (без - к -)

барах-кати — *барах-нути*;
тарах-кати — *тарах-нути*;
шарах-кати — *шарах-нути*.

Але ми встані преджити приклади, що словотворний принцип інтерекцій: простягнення зробився досить продуктивним при певній категорії дієслів і без відповідних інтерекційних основ. Ось вони:

а) - л - простягнення:

бакати — *балакати*¹⁾;
бабонити — *балабонити*;
гакати — *галакати*;
гасати — *галасати*;
диндати — *диндилиндати*;
кикати — *киликати*;
майдати — *майдалати*;
мамрити — *маламурити*;(?)
тайкати — *талайкати*;
тікати — *тілікати*;
хавкати — *халавкати*;
чапати — *чалапати*;

б) - р - простягнення:

дзенчати — *дзеренчати*;
хамаркати — *харамаркати*;
чвахнути — *чварахнути*;

цікавий є варіант:

шелестіти : *шерестіти*

далі маємо;

чирикати побіч : *чиркати*;
тирикати побіч : *тиркати*;

вони могли повстати або під впливом принципу простягнення, або, і це правдоподібно, як аналогії до групи: *кахикати*, *бухикати*. Їх значіння виразно інтенсифіковане.

с) - з - простягнення:

цикати — *цигикати*;
путькало — *пугутькало*;
путькати — *пугутькати*.

Розуміється, що тут були ще й другі впливи: *пугу!* та *киги!*—*кигикати*, що могло й дати варіанту: *цигикати*.

¹⁾ до значіння *балакати*: первісно „болтати, калякати“ (Гринченко), а щойно на галицькому ґрунті: „говорити“.

Взагалі оноματοпоетичний терен є перехресткою найрізномродніших впливів і аналогій. Але, якщо ми маємо побіч себе подібні форми, то мусимо їхні взаїмовідношення схопити; все, що є словотворчим принципом якоїсь групи, може зробитися загально продуктивним.

Ще велике число є слів, що найдуть своє пояснення: простягненням.

На приклад:

кацан > *кацалан*;
гайда! > *галайда*;
шамотіти > *шаламатня*;
махай > *малахай* „батіг“;
бобенити > *белебенити* ¹⁾;

і чужі слова:

сайдак > *салайдак*.

Спімнемо ще тільки, що, на нашу думку, сюди належить: *тарадайка* „бричка“; слово це повстало, на нашу думку, в мові няньок-мамів, яким малі діти вічно докучають своїм: *дай та дай!* Із: *тадайкати* зробилось: *тарадайкати*, а з цього: *тарадайка* вперед назва „цокотухи або балакуна“, — потім бричка. На Україні так називали брички польських поміщиків і з української мови це прийшло до польської: *taradajka* ²⁾). Та *тарадайка* могло повстати дисиміляцією із: *талалайка* „баба-талалайка“; але й це слово можна пояснити тільки простягненням із *талай! тай!* Таким чином ми думаємо, що і польське: *talalajstwo* ³⁾ з української мови, бо з *talędać tałyndać „włóczyć się“* його вводити задля значіння не можна, тим більше, що в українській мові є: *талалай* „балакун; *талалайка* „баба-говоруха“; *талалайко* балакун“. Так само не годимося з Брікнером що до польського: *tarachnąć „hrupnąć, palnąć“; tarach „wykrot“; яке він зрівнює: rus. torochnut' (trachnut') „palnąć“; „wytaraszczyć głaza“ („wytrzeszczyć oczy“), malorusk. potorochtity „dudnić“.* Польське *tarach-*

¹⁾ дисиміляція: *белебенити* > *теребенити*.

²⁾ Проти: А. Brückner: Słownik Etymologiczny języka polskiego: *taradajka*, ³⁾ *talalajstwo*.

nač і *tarach* є з українського: *тарах!*—*тарахнути*, як, зрештою, цілий ряд інших оноματοпоетичних слів: *hurkot*, *harkot*¹⁾ із: *гуркіт*, *гаркіт*²⁾ на *hataj-bataj* із: на *галай-балай* і т. п., які на думку Брікнера є польського походження.

Ми маємо вражіння, що й в других словянських мовах є простягнені форми. Це питання заслуговує спеціальної розвідки. Тут вкажемо тільки на такі форми з московської мови, які ми найшли в Етимологічному Словарі Преображенського:

мекать — *мерекать*;
пикать — *пиликаць*.

4) Інтерекції утворені здвоєнням-повторенням.

Дуже розвиненим є звязок всіх зредуплікованих інтерекційних пнів із словотвором дієслів а навіть іменників. Він незвичайно живий, різноманітний та багатий щодо числа формацій.

Ми дамо по декілька прикладів із кожної групи дієслів утворених від зредуплікованих інтерекцій. Від усіх тих дієслів, здебільша, утворені також іменники на - *ало*; - *ання*.

а) Повна редуплікація односкладових інтерекцій. Формації дієслів на : - *кати* (рідко також іменники : - *а*)

ай! — *аяй!* — *аяй-кати*;
ба! — *баба!* — *баба-кати*;
бам! — *бамбам!* — *бамбам-кати*;
ве! — *веве!* — *веве-кати*;
ме! — *меме!* — *меме-кати*;
підь! — *підьпідь!* — *підьпідькати*;
ха! — *хаха!* — *хаха-кати*;
хе! — *хехе!* — *хехе-кати*;
ціп! — *ціпціп!* — *ціпціп-кати*;
шу! — *шушу!* — *шушу-кати*;
гар! — *гаргар!* — *гаргара* „баба“;
(ген! — *герген!* — *гергена* „баба“);

¹⁾ Br. S. E. *hurkot*, *harkot*, ²⁾ під: *hataburda*,

в) Кінцева повна редуплікація двоскладових пнів. Формації дієслів на - *кати*:

бреке-ке! — *брекеке-кати*;
меке-ке! — *мекеке-кати*;
тири-ри! — *тирири-кати*;
тара-ра! — *тарара-кати*.

с) Частинна редуплікація односкладових пнів. Формації дієслів на - *ати*, - *кати*:

бах! — *бабах!* — *бабах-ати*; — *кати*;
бац! — *бабац!* — *бабац-ати*; — *кати*;
геп! — *гегеп!* — *гегеп-ати*; — *кати*;
гоп! — *гогоп!* — *гогоп-ати*; — *кати*;

д) також і від потроєнь односкладових пнів є формації дієслів на - *кати*:

те-те-те! — *тетете-кати*;
ой-ой-ой! — *ойойой-кати*.

Розуміється, від всіх груп є, здебільша, й perfectiva на - *нути*:

веве-кати — *веве-к-нути*;
хаха-кати — *хаха-к-нути*;
шушу-кати — *шушу-к-нути*;
брекеке-кати — *брекеке-к-нути*;
мекеке-кати — *мекеке-к-нути*;
ойойой-кати — *ойойой-к-нути*;

але (без - *к-*):

бабах-кати — *бабах-нути*;
бабац-кати — *бабац-нути*;
гегеп-кати — *гегеп-нути*.

В словянських мовах від найдавніших часів знаємо редуплікацію при словотворі. Vondrák¹⁾ подає нам цілий ряд прикладів:

* *kolkol* — моск. *колоколь*;
* *golgol* — стблг. *глаголь*;

¹⁾ D. Wenzel Vondrák: *Vergleichende Slavische Grammatik* Göttingen. 1924. стр. 671.

* *tortor* — моск. *torotor-iť*;

* *korkor* — чеськ. *krákorati*.

В широкій мірі ми ще й тепер маємо заступленим цей словотворчий принцип при українських дієсловах. І то без одночасного існування відповідної редульованої інтерекції. Значить: та інтерекція може й жива у якомусь говорі,— але словар Грінченка її нам не подає. Можливо, що та інтерекція була живою, дала основу до формації дієслова й завмерла,— це найправдоподібнішим нам видається.

Подамо приклади:

гругурати до * *гругур!*
бубуль-кати до * *бубуль!*
шиширхати до * *шиширх!*
дзидзиґ-ати до * *дзидзиґ!*
лол-от-іти до * *лол!*
лулу-кати до * *лулу!*
кодкодати до * *кодкод!*

часом і іменники:

цицвір птах“; до * *цивр!*

5. Інтерекції утворені композицією.

І тут ми маємо декілька формацій дієслів на - *кати*, до яких можливі perfectiva на - *нути*.

На приклад:

а + *вурр!* — *авур-кати*;
а + *бру!* — *абру-кати*;
а + *гей!* — *агей-кати*;
кур + *няв!* — *курняв-кати*; і т. д.

В) Зміни вокалізму й консонантизму пнів формантичного словотвору.

Ми виказали в одному із попередніх уступів, що при словотворі первісних інтерекцій є ще одно цікаве явище: зміни пня. І то треба нам було розрізнити дві групи: (а) зміни консонантизму і (б) зміни вокалізму пнів.

Ось це саме явище, — головню на полю ономатопоетичному, — ми часто констатуємо і при вищому словотворі. Нам часто бракують у нашому матеріалі відповідні інтерекції, що могли би бути виясненням поодиноких формваріантів. Показується, що інтерекційний пенъ по своїм влученню в якусь формаційну групу дієслів не застигає, він далі є пливкий та змінний щодо свого консонантизму й вокалізму і творить ряди варіантів.

Ми подамо декілька прикладів.

Дескрипція:

1) зміни консонантизму пнів:

брень-чати : *брям-чати*;
брявч-ати : *брян-чати*;
дзидзиб-ати : *дзиндзиб-ати*;
* *кип-кајџ* : *кум-кати*;
цир-кати : *цвир-кати*;
цір-кати : *цвір-кати*;
цень-кати : *цвень-кати*;
швиг-ати : *швирг-ати*;
серб-отати : *серб-отати*.

2) зміни вокалізму пнів:

пхе! *пхе-кати*; — *пхи-кати*; *пхиль-кати*, *пхень-кати*;
Се! *Себ-ати*; — *Сев-кати*; *Сиб-нути*, *Сіб-нути*;
гав! *гав-кати*; — *гив-кати*;
дзвиз! *дзвиз-нути*; — *дзвіз-чати*;
дзень! *дзень-чати*; — *дзин-чати*;
дзюб! *дзюб-нути*; — *дзиб-нути*;
дзюр! *дзюр-ити*; — *дзир-чати*;
кав! *кав-кати*; — *кіяв-кати*; *кев-к-нути*;
пах! *пах-кати*; — *пих-кати*;
пурх! *пурх-ати*; — *порх-ати*; *перх-ати*, *пирх-ати*;
тик! *тик-ати*; — *ток-ати*; *ток-отіти*;
тфісь! *тфіс-кати*; — *тфос-кати*;
фур! *фур-кати*; — *фір-кати*; *фор-кати*, *фир-кати*;
хрусь! *хрусь-кати*; — *хрис-к-отіти*;
чірр! *чір-кати*; — *чур-к-отіти*;

всі наші приклади вказують на одно: на пливкість, змінність пнів, що є вислідом потреби різnorodних ономатопоетичних коректур.

Гене́за цих варіантів представлена в опрацьованню цього явища при первісних інтерекціях.

3. Наклін до метатези.

Додати хочемо тут ще кілька слів про великий наклін дієслів ономатопоетичного походження до метатези, передусім: дієслів утворених від первісних інтерекцій. Подамо приклади:

- р -:	<i>мур-кати</i>	—	<i>мру-кати</i> ;
	<i>пирх-ати</i>	—	<i>прих-ати</i> ;
	<i>пирх-нути</i>	—	<i>прих-нути</i> ;
	<i>гар-кати</i>	—	<i>гра-кати</i> ;
	<i>хар-кати</i>	—	<i>хра-кати</i> ;
	<i>шкорб-ати</i>	—	<i>шкроб-ати</i> ;
	<i>штир-кати</i>	—	<i>штри-кати</i> ;
	<i>скир-готіти</i>	—	<i>скри-готіти</i> ;
	<i>кар-кати</i>	—	<i>кра-кати</i> ;
	<i>хор-кати</i>	—	<i>хро-кати</i> ;
	<i>торг-ати</i>	—	<i>трог-ати</i> ;
- л -:	<i>фоль-кати</i>	—	<i>фльо-кати</i> ;
- м -:	<i>чомх-ати</i>	—	<i>чмов-хати</i> ;
	<i>цям-кати</i>	—	<i>цьма-кати</i> ;

далі ще такі приклади (і чужі слова):

<i>нишпор-ити</i>	—	<i>шншпор-ити</i> ;
<i>шевел-іти</i>	—	<i>шелев-іти</i> ;
<i>говор-ити</i>	—	<i>вогор-ити</i> ;
<i>шкутил-яти</i>	—	<i>штикул-яти</i> ; (?)
<i>кацабати</i>	—	* <i>ковасајо</i> ¹⁾
<i>плюхкати</i>	—	<i>хлюпкати</i> ;
<i>плюхнути</i>	—	<i>хлюпнути</i> ;
<i>каравул-ити</i>	—	<i>калавур-ити</i> ;
<i>о-бер-бен-итися</i>	—	<i>о-бен-бер-итися</i> .

¹⁾ В. Е. W.

Гене́за почасти та сама, що в попереднім уступі. Але головна причина лежить у фонетичних потребах.

II. РОЛЯ ІНТЕРЕКЦІЙ-НОВОТВОРІВ У ФОРМАТИЧНІМ СЛОВОТВОРІ.

Роля інтерекцій-новотворів у формантичному словотворі з природи річи різниться від ролі первісних інтерекцій на цьому полі.

Первісні інтерекції дали цілі категорії дієслів та іменників. Інтерекції-новотвори є абстраговані, виділені власне із таких категорій.

Значить, тут немає жадних можливостей для інтерекцій-новотворів на полі формантичного словотвору. З малими виїмками. Іменно:

а) якщо виділений новотвір-інтерекція від дієслів із значінням рух-згук змінить звуково свій пень, то формації дієслівні можливі. На приклад:

тикати > *тик!* *тиць!* — *тицькати*;
ихати > *ихиць!* — *ихицьнути*;

б) але цілком розвиненою є група дієслів від прима-нок. Подамо приклади на - *кати*:

бинь! — *бинь-кати*;
кось! — *кось-кати*;
кабась! — *кабась-кати*;
пуль! — *пуль-кати*;

с) далі є утворені дієслова також від інтерекцій новотворів на - *ю*. Також формації на - *кати*.

вацю! — *вацю-кати*;
тасю! — *тасю-кати*;

а після цих форм і:

пуль! — *пул-юкати*;

III. ЗАГАЛЬНА УВАГА ДО СЛОВОТВОРУ ДІЄСЛІВ.

Ми мусимо зробити ще одну загальну увагу до словотвору українських дієслів на підставі нашого матеріалу.

У живому словотворі дієслів є найбільш численні власне різні формації від інтерекцій, передусім звуконаслідуючих інтерекцій. Тричверти дієслівних формацій української мови є з тих джерел.

Тому то на цьому полі руху та згукую розвинувся і цілий ряд абстрагованих формансів через фальшиву декомпозицію. Ці абстраговані, нові форманси зробились у нашій мові дуже продуктивними.

Причиною абстракцій є конечно потреба диференціяції категорій діяства, що на цьому полі бувають дуже різnorodні.

Пояснення розвитку цих формантичних абстракцій є неможливе, якщо не візьметься під увагу цілість інтерекційного словотвору, його особливости, та його звязок із дієслівними формаціями.

Кожні иньші пояснення провадять на манівці.

На цьому полі повстали ось такі абстракції формансів:

1) - *кати*.

Дескрипція. Ми в попередніх стрічках виказували велике число формацій дієслів на - *кати* від первісних інтерекцій. Подамо декілька прикладів:

ай! — *ай-кати*;
ох! — *ох-кати*;
бам! — *бам-кати*;
га! — *га-кати*;
гар! — *гар-кати*;
дзень! — *дзень-кати*;
ме! — *ме-кати*;
чах! — *чах-кати*, і т. д.

Генеза цього формансу ось така: ми маємо дуже розвинену групу первісних інтерекцій на - *к*, від котрої потворювані дієслова на - *ати*:

пук! — *пук-ати* „пальцем“;
стук! — *стук-ати* „кулаком“;
брик! — *брик-ати* „ногою“;

<i>грак!</i>	— <i>грак-ати</i>	„буком“;
<i>гук!</i>	— <i>гук-ати</i>	„сова“;
<i>дурк!</i>	— <i>дурк-ати</i>	„ліктем“;
<i>тик!</i>	— <i>тик-ати</i>	„палкою“;
<i>товк!</i>	— <i>товк-ати</i>	„рукою“;
<i>штурк!</i>	— <i>штурк-ати</i>	„ногою“;
<i>цок!</i>	— <i>цок-ати</i>	„зубами“;
<i>цюк!</i>	— <i>цюк-ати</i>	„сокирою“;
<i>кльок!</i>	— <i>кльок-ати</i>	„квочка“;
<i>квок!</i>	— <i>квок-ати</i>	„квочка“.

Почуття мови відчувало тут не - *ати* як форманс, а - *кати*, виділило його та зробило його дуже продуктивним на цьому полію.

Ось так ми пояснили генезу дієслівного формансу - *кати*, і думаємо, що пояснення Сімовича¹⁾ неправдоподібне. Сімович учить, що: *охкати*, *тикати*, *гавкати*, *цвірінькати*, *кахикати*, і т. д. повстали із композиції (зложення): *ох+казати*, *ти+казати*, *кахи+казати*, і т. д.. Ми переконані, що такі дієслова були формовані готовими абстрагованими формансами і повстали прямо від інтерекцій, — так, як ми представили, — а не через згадані композиції.

2) - *ікати*.

Дескрипція. Далі натрапляємо й число дієслів утворених фовмансом - *ікати*. На приклад:

<i>чир-кати</i>	—	<i>чир-ікати</i> ;
<i>тир-кати</i>	—	<i>тир-ікати</i> ;
<i>гар-кати</i>	—	<i>гар-ікати</i> .

Генеза цієї формантичної абстракції є почасти в таких дієсловах:

а)

<i>бух!</i>	—	<i>бухі!</i>	—	<i>бухі-кати</i> ;
<i>ках!</i>	—	<i>кахі!</i>	—	<i>кахі-кати</i> ;
<i>трюх!</i>	—	<i>трюхі!</i>	—	<i>трюхі-кати</i> ;
<i>чух!</i>	—	<i>чухі</i>	—	<i>чухі-кати</i> ;

¹⁾ Др. Василь Сімович: Граматика Української Мови. Київ - Ляйпціг. Українська Накладня 1919 стр. 247.

в) треба мати на увазі такі форми:

цикати — *цигі* - *кати*;
кигі! — *кигі* - *кати*.
кикати — *килі* - *кати*;

3) - *гикати* - *ликати*. Але абстракція пішла, на нашу думку, ще далше і помилковою декомпозицією виділено з подібних форм, як останні, і дієслово: *гикати*, *икати*, бо *ги!* ані *и!* як інтерекцій гикання немає¹⁾. Те - *гикати*, *икати* робиться навіть продиктивним. Воно втискається до:

мугу! — *мугу-кати* : *му-гикати*;
пугу! — *пугу-кати* : *пу-гикати*;
чир! чір! — *чир-кати* : *чир-гикати*;
скирготіти : *скир-гикати*.

Так само виділено й: - *ликати* і ми маємо його в:

гаркати — *гар-ликати*;
теркати — *тер-лікати*;
муркати — *мур-лікати*;
куркати — *кур-лікати*.

4) - *отати*, - *отіти*.

Дескрипція. Ми маємо цілий ряд дієслів, утворених формансом - *отати*, - *отіти* :

тріп! *тріп-ати*, — *тріп-отати*, — *отіти*;
хляп! *хляп-ати*, — *хляп-отати*, — *отіти*;
цяп! *цяп-ати*, — *цяп-отати*, — *отіти*;
шам! *шам-ати*, — *шам-отати*, — *отіти*;
грюк! *грюк-ати*, — *грюк-отати*, — *отіти*;
хряськ! *хряськ-ати*; — *хряськ-отати*, — *отіти*;
Бел! *Бел-кати* — *Белк-отати*, — *отіти*;
дзелень! *дзелень-кати*, — *дзеленьк-отати*, — *отіти*;
тарах! *тарах-кати*, — *тарахк-отати*, — *отіти*;

ці дієслова утворені в прост від інтерекцій або від відповідних дієслів на - *ати*, - *кати*. Всім їм бракує у словарі відповідних іменників на - *от*, - *іт*, - *оту*, хочай вони можливі.

¹⁾ є: *щикати*, *кевкати*.

Значіння: „не *грюкай* дверима; — стукотить, *грюкотить*, сто коней біжить“. „Дідусь собі по господі *тупав*; *тупочуть* коні“. „*Хрупає* мясо на шматки. *Хрупотіло* шось на вулиці по снігу, — то він ішов“. „Несла дійницю й молоко *хлюпалося*; дощ *хлюпотить*“.

Ми стверджуємо, що - *отати*, - *отіти*, зробилось спеціальним формансом для скріплення шумів акції, або для їх колективізації, значить, що не одиниця але: *коні*, *ноги*, *краплі*, їх викликають.

Генеза цього абстрагованого форманса така: ми маємо в українській мові розвинену групу іменників, утворених формансом - *ето* -, - *ото* -¹⁾, що означають шуми, з відповідними дієсловами на - *ати*, - *іти* :

щебет, - *ати*;
тренет, - *ати*;
лепет, - *ати*;
регіт, - *оту*; — *регот* - *ати*;
троскіт, - *оту*; — *троскот* - *ати*, - *іти*;
туркіт, - *оту*; — *туркот* - *ати*, - *іти*;
тупіт, - *оту*; — *тупот* - *ати*, - *іти*;
белькот, - *ати*, - *іти*;
больбот, - *ати*, - *іти*;
циркот, - *ати*, - *іти*;

далі маємо і женські формації на - *ота* :²⁾.

гаркота, - *ати*, - *іти*;
гуркота, - *ати*, - *іти*;
воркота, - *ати*, - *іти*.

Значіння: „послухавсь син, — мабуть густо та часто *туркотіла* жінка“; „розсердився мій миленький, аж ногами *тупотить*“; „тату — тату! *белькотали* діти“.

Потреба такої скріпленої нюанси дійства при других дієсловах із значінням: шум - гук, допровадила до

¹⁾ Roman v. Smal Stockyj: Abriss der Ukrainischen Substantivbildung. Wien 1915. Buchhandlung der Szewczenkogesellschaft, Lemberg. стр. 42.

²⁾ стр. 43.

того, що - *отати* - *отіти* мова виділила як цілість для формації дієслів.

5) - *онути* - *енути*.

Дескрипція. Ми констатуємо при дієсловах, що мають побіч себе первісні інтерекції або інтерекції - новотвори, розвинену *actio intensiva* в українській мові.

Ми описали її свого часу ¹⁾, але тієї найважливішої цієї *actio intensiva*, іменно: що вона має певну зв'язь із інтерекціями, ми тоді не запримітили.

Приклади:

(I) первісні інтерекції:

ген! *геннути*, — *ген-онути*;
грюк! *грюкнути*, — *грюк-онути*;
гук! *гукнути*, — *гук-онути*;
джиг! *джигнути*, — *джиг-онути*;
дриб! *дрибнути*, — *дриб-онути*;
дрян! *дряннути*, — *дрян-онути*;
лоп! *лопнути*, — *лоп-онути*;
лусь! *луснути*, — *лус-онути*;
ляп! *ляпнути*, — *ляп-онути*;
пирх! *пирхнути*, — *пирх-онути*;
плиг! *плигнути*, — *плиг-онути*;
свис! *свиснути*, — *свис-онути*;
скак! *скакнути*, — *скак-онути*;
товк! *товкнути*, — *товк-онути*;
туп! *тупнути*, — *туп-онути*;
шугу! *шугнути*, — *шуг-онути*;

(II) інтерекції-новотвори:

дмух! *дмухнути*, — *дмух-онути*;
мах! *махнути*, — *мах-онути*;
сіп! *сіпнути*, — *сіп-онути*;
стриб! *стрибнути*, — *стриб-онути*;
стьоб! *стьобнути*, — *стьоб-онути*;

¹⁾ Roman Stockyj: *Actio Intensiva im Ukrainischen*. Jagić: Archiv für Slawische Philologie. Band XXVI. стр. 436.

штовх! *штовхнути*, — *штовх-онутти*;
шпиг! *шпигнути*, — *шпиг-онутти*;

тільки меншість без інтерекцій, — але тієї самої сфери значіння:

смоктати, *смокнути*, — *смокт-онутти*;
лигати, *лигнути*, — *лиг-онутти*;
стусати, *стуснути*, — *стус-онутти*;
шпортати, *шпортнути*, — *шпорт-онутти*;
шпурляти, *шпурнути*, — *шпурт-онутти*;
сягати, *сягнути*, — *сяг-онутти*;

трошки дальше значінням віддалені наймолодші формації:

рвати, — *рвонутти*;
різати, *різнутти*, — *різ-онутти*;
рубати, *рубнути*, — *руб-онутти*;
сікти, *сікнути*, — *сік-онутти*;
давити *давнути* — *дав-онутти*;
двигати, *двигнути*, — *двиг-онутти*;

осамотніле є: *студити* — *студ-онутти* „холодним вітром повіяти“, але це аналогія до : *дмух-онутти*.

Типи акценту: - *онутти* і - *онутти*.

Значіння. Порівняймо ось такі приклади:

„Не грюкай дверима! — Як *грюконе* об стіну!“ „До могили припала, матусенька гукала; — грізно *гуконув* Грицько; *гуконула* гаківниця“. „Дивись, кіт як дряпає; — медвідь як *дряпоне* його“. „Пташка з куша пирхнула; — вони там і спорились, за ту межу — той того *пирхоне*, а той того“. „Сердешний звір перекидався, плигав, вертівся і качався. — А собака здоровий та як *плигоне* йому на груди, — так і звалив“. „Ну я свисну, тільки ти очі завяжи; — а він як *свисоне!*“ „Искра з печі скакнула; — а кінь як *скаконе!*“ „Де в полі труп, там і орел шугає. — Наливайко *шугонув* у Цісарщину. За мною *шугонуло* й товариство“. „Не дмухай проти вітру! — *дмухонув* на весь рот“. „Чого ти штовхаєшся? — як *штовхоне* корова рогами вовка під бік!“ „Галушки глитала, сирівець смоктала. — Випив і калганівки, не забув *смоктонутти* і перчикової“. „Він мене стуснув

у груди. — Як *стусону* у ворота раз, вдруге, та так їх і випер!" „А він стьобнув його батогом; — як *стьобоне* змія по вязах, так і одлетіла голова". „Вода йому по шию сягає; — як *сягонеш* умом до тієї правди!" „Поли ріже, а плечі латає; — тут *різонуто* ножем та й амінь!" „Було не рубати зеленої вишні. — То размахувались з усієї сили, що аж шабля свисе; то знов оден одного манили, а самі чигали, як би *рубонуть* та й закінчити зразу". „Сердешного козака Голоту січе да рубає; — „щоб тебе кат *сікнув* перед великими вікнами". „Так судила Божа воля, щоб давила нас недоля. — Так її *давонув*, мало що духу не видавив“.

У всіх формаціях на - *онутти* констатуємо в значінню вираз особлившої енергії, сили, розмаху акції, при чому слід замітити, що ті форми часто вживані для характеристики акцій звірят. Завсіди те значіння сполучене із сильним гуком - шумом.

Генеза цієї *actio intensiva*, на нашу думку, ось така: ми маємо дієслова на - *іти* від іменників утворених формансом : - *оно* -, що творить «шуми»:

стугон, — *стугон-іти*;
гомон, — *гомон-іти*;
бубон, — *бубон-іти*;

на такі іменники вказують і

бебати, — * *бебон*, — *бебон-іти*;
* *жабон*, — *жабон-іти*, *жебоніти*;
дубкати, — * *дубон*, — *дубон-іти*;
фуркати, — * *фуркон*, — *фуркон-іти*;
либати, — * *либон*, — *либон-іти*;
тюркати, — * *тюркон*, — *тюркон-іти*;
цикати, — * *цикон*, — *цикон-іти*;

або треба їх пояснити виділенням формансу - *оніти* із згаданих прикладів.

Потреба диференціяції дійства довела до того, що до цих наворотових дієслів були утворені *perfectiva* на - *нутти* і так повстало:

стугон, — *стугон-іти*; — *стугон-ути*;
* *фуркон*, — *фуркон-іти*; — *фуркон-ути*;
* *тюркон*, — *тюркон-іти*; — *тюркон-ути*;

а старий форманс - *оно* - дав підставу до відповідного розвитку значіння в *actio intensiva*.

Всі ті вичислені дієслова на -*оніти*, разом із своїми підставами на -*оно* -, є звуконаслідуючого походження. Вони творять разом із головними репрезентантами звуконаслідування: первісними інтерекціями та словами, що від них утворені, передусім дієсловами, одну велику громаду значіння: шуму та згуку. Тому було це цілком природно, що ця новоповсталата *actio intensiva* відразу прищепилась і розвинулась у дієслів утворених від інтерекцій, а це тим більше, що потреба такої нюанси при них найбільше відчувалась.

Іменно тому, що при звуконаслідуючих інтерекціях ми маємо широко розвинену *actio intensiva* в постаті редуплікації та простягнення. Прип'ямі собі:

бах! — *бабах!* — *бабахнути*;
тах! — *тарах!* — *тарахнути*;
бах! — *бабах!* — *бабахнути*!
бех! — *бебех!* — *бебехнути*;
гуп! — *гугуп!* — *гугупнути*;
бац! — *бабац!* — *бабацнути*;

до цих інтерекцій і їх дієслів немає форм на -*онути*. *Actio intensiva* є тут утворена редуплікацією інтерекцій. Так ми маємо властиво два роди діяння інтерекцій: звичайне і інтенсивне. Розуміється, цієї нюанси конче потребували і другі дієслова від інтерекцій цієї сфери. Але шлях частинної редуплікації чи простягнення був тут здебільша неможливий із звукових причин. Наприклад, які частинні редуплікації чи простягнення, що їх вимова не представляла би труднощів, можна утворити із:

грюк! — * *грюгрюк* —
дриб! — * *дридриб* —
дряп! — * *дрядряп* —
свис! — * *свисвис* —

товк! — * *тотовк* —
пирх! — * *пипирх* —
дмух! — * *дмудмух* —
стриб! — * *стристриб* —
итовх — * *штоштовх* —
шпиг! — * *шпишпиг* —

Жадних! Де є два консонанти з початку або з кінця інтерекції там мова виминає редуплікації задля артикуляційних труднощів. Так само й простягнення не можливі. А тим часом у всіх їх значіннях є пекуча потреба такої actio intensiva, яка розвинулась при попередній групі зредуплікованих інтерекцій. Неможливість редуплікацій та протягнення, - це є властива причина, чому мова використала групу - *онути*, споріднену з інтерекціями в значінню, для розвитку actio intensiva у цій категорії.

Що редуплікація і - *онути* мають спільну функцію значіння показує добре цей приклад:

лусь! — *луснути* — *лусонути*;
луць! — *лулусь!* — *лулуснути*;

тут від однієї і тої самої інтерекції ужиті обидва словотворчі засоби. Зрівняймо значіння: „господар як *лусоне* його! *лулусь* його у лоб! так і *лулусне* його ціпом“.

Цей факт, що при одній і тій самій інтерекції мова уживає рівновартно і редуплікацію і формацію - *онути*, вказує також ясно на генезу цієї actio intensiva на - *онути* і її причини.

Побіч - *онути* є - *анути* в однім випадку:

стусати — *стуснути* — *стусанути*,

в тім самім значінню. Це вплив іменника: *стус-стусан*

Далі, побіч - *онути* є варіант: *орнути*; на приклад:

махати, *мах-онути*, — *мах-орнути*.

Так як побіч - *ото* -, маємо - *ето* -, так само побіч - *онути* маємо декілька прикладів, в котрих дієслова (actio intensiva) утворені закінченням - *енути*. На приклад:

драти : *др-енути* ¹⁾);
рвати, — *рв-онути*, — *рв-енути*;
шибати, — *шибнути*, — *шиб-енути*;
трінати — *стріпнути*, — *стреп-енути*.
дранати — *дрепнути*, — *дреп-енути*;
дремнути, — *дрем-енути*;

Значіння: „а кобила як *дремне*, аж курява стала“;
„як *шибенув* його ножем“; „мене пан за ухо *стрепенув*“;

Гене́за. Тут є труднощі. Ми констатуємо, що разом із закінченням -*енути* і пень змінє вокалізм:

дранати, — *дран-нути*; — *дреп-енути*;
трінати, — *стріп-нути*; — *стреп-енути*;
шибати, — *шиб-нути*; — *шиб-енути*.

Пояснення, що це аналогія до: *дремнути*, не вистарчає.

Далі й вияснення генези самої форми трудне. Форми: *ціпеніти*, *остовпеніти*, *отетеніти* (*отетеріти*?) мало придатні.

На нашу думку, треба виходити при поясненню від таких дієслівних форм:

коб-ен-ити „сильно лаятися“;
цеб-ен-ити „сильно литися, - сильно лаятися“;

на приклад: „права ніжка розторожена, а з-під правого крила кров так і *цебенить*“; „кричав буцім то навідженій і *кобенів* народ хрещеній, як водиться в шинках у нас“.

Вже ці дієслова мають інтенсивні значіння. До них могли бути утворені perfectiva: *кобнути*, *цебнути*, і дістати вигляд варіанти до -*онути*.

Матеріал не вистарчає до рішення цих питань.

Цікава етимольогія *коб-ен-ити*. Його треба поставити до В. Е. W. *кобь*; Вг. S. E. *ков* з первісним значінням „ворожіння з лету птахів“; у поль. мові є *skobuziec*, але в честь. *kaboniti se*. Етимольогія *цебенити* не ясна. В своїйому другому значінню буде це варіанта до: *цабанити* „лаятися“.

¹⁾ *дренути* є до: *драти*, а не до: *дремнути*. Словар Грінченка.

6) - *хнути*.

Дескрипція. Маємо кілька прикладів, в котрих цей форманс виступає в скріплюючому значінню:

стрепенути — *стрепе-хнути*;
телепнути — *теле-хнути*;
шелеснути — *шеле-хнути*;
чебернути — *зачебер-хнути*;
шебернути — *шебер-хнути*.

Значіння: „коли би хто не *телехнув* із-за вугла по голові“.

Генеза: всі ці форми будуть анальогіями до:

бебех! — *бебехнути*.

7) - *анити*, - *унити*.

Дескрипція. Подамо ряд прикладів:

совгатися — *совг-анитися*, „сюди-туди лізати“;
тарготіти — *тарг-анитися*, „з трудом, лоском їхати“;
цабати — *цаб-анити*, „з трудом привязати“;
плужити — *плуг-анитися*, „з трудом їхати“;
продовжити -- *продов-ганитися*, „засидітися“;
за-бузувати — *за-бузанити* „сильно лаятися“;

неясні ще дієслова:

цург-анити „на силу вперед пертися“;
сург-анити-ся „на силу лізати“;
совм-анитися „на силу ходити“;
за-галаванитися „щось прогавити“;

це останнє слово робить вражіння простягнення із — *гавити*, *про-гавити*.

Значіння: „поки щастя плужить, поти й ворог служить“; „*плуганився* я болотом верстов із пять“; „так і *совганитися*“; не бачить, що перед носом“; „круг у гончара *тарготить*“; „куди мені *тарганитись*, старому, по бабу“; „*прицабани* мені рубель, щоб віз осів“; „Палажка *присурганилась* до криниці“; „батько й мати Василеві засмучені *совманятсья* по хаті“; „пішов до сусіди, казав, та я не довго; та бач

і *продовганився* ось поки, що вже й вечір став“; *загалаванися* тай віжки пустив“.

Значіння ясне: робити щось на силу, з трудом.

Генезу пояснити, на це матеріял не цілком вистарчає. На нашу думку треба в основу покласти абстракції з:

балабан-ити „гримати, папляти“;

тарабан-итися „з трудом (гуком) щось привезти, прийти“;

талабан-ити „папляти, молоти язиком“;

табан-ити „гребти вперед“.

До етимології: *тарабан-ити*, до *тарабан* „бубен“; польськ. *taraban* з української мови, а не як Брікнер¹⁾ думає з моск. *барабан*. Чи це щось чужого із сходу, чи це оноματοпоетична формація? Часто вживається в значінню: „з *трудом-гуком* щось зробити, — доїхати“ на приклад: „*притарабанили* скриню“; „ціла семья *притарабанилась*“; *талабанити* „папляти“; буде контамінація із: *тарабанити* × *таланати* „язиком“; *табанити* цілком не ясне, може чуже. Щодо *балабанити* то ми тієї думки, що це оноματοпоетичного джерела²⁾; ми маємо побіч себе: *балабонити*, *балабанити*, *белебенити*; *балаб-анити* могло з *балаб-онити* повстати асиміляцією до *балаб-*, тимбільше, що маємо таку характеристичну форму як: *белеб-енити*, в котрій вокалізація пня вплинула на вокалізацію окінчення.

Із *тарабанитися*, *тарабанити* „щось з трудом - гуком робити“ був, мабуть, виділений форманс *-анити(ся)*.

Цілком певно вплинули ще на абстракцію і значіння такі формації:

ковбаня — *ковбанитися* „свині в грязі“;

кукольван — *кукольванити* „сушену рибу Дніпром відправляти“;

чабан — *чабанити* „чабанувати“;

циган — *циганити* „мантити“;

Маємо ще й варіант: - *унити*:

прицаб-анити. — *прицаб-унити*;

тарганити, — *тарга-унитися*;

¹⁾ В. С. Е. *taraban*.

²⁾ Роман Смаль Стоцький: Українська мова в Етимологічному Словарі Е. Бернекера, I том. *Slavia V.* стр. 14. *bolbol'o*.

прицаб-унити це може контамінація: *прицаб-анити* × *прицунити*; а після цього: *тараг-унитися* з простягненням першої частини.

8) - *орити*.

Дескрипція. З матеріялу маємо мало прикладів, але ми переконані, що в говорах їх буде більше, бо в основі також <шум -- гук>:

<i>маяти</i>	—	<i>май-орити</i> ;
<i>вихати</i>	—	<i>вих-орити</i> ;
<i>мотати</i>	—	<i>мот-орити</i> ;
<i>тюпати</i>	—	<i>тюп-орити</i> ;
<i>сокотіти</i>	—	<i>сок-орити</i> ;
<i>юхтувати</i>	—	<i>заюхт-орити</i> ;

До значіння: „не дуже *вихай* віником, бо курява встає“;—вітер рвав сніг із землі, крутив його на всі боки, *вихорив*“; (тут ще вплинув і : *вихор*, але : ген. *вихру*!), „як хоч, мала, хоч біжи, хоч *тюпай*!“—кобильчина *тюпорить*, а я собі на возі дримаю“; „*сокоче* курочка на криші, *сокорить*“; бабуся *мотається* по своїй хатині, як клубок, да все робить“—А тим часом місяць пливе оглядять і небо, і зорі, і землю, і море, та глянуть на люде, що вони *моторять*, щоб Богові вранці про те розказать“; „*заюхторилось* — годі косить“.

Генеза цієї абстракції є в такій групі:

<i>говір,-ору</i> ,	—	<i>говор-ити</i> ;
<i>гамір,-ору</i>	—	<i>гамор-ити</i> ;
<i>гутір,-ка</i> ,	—	<i>гутор-ити</i> .

Українські: *тараторити* і *харахорити* (якщо не з моск. мови, первісних: **tortor* —, **chorchor* —) можна би пояснити як і *тарат-орити*, *харах-орити*, значить: -р- простягнення до *татама! хахаха!*

Варіанта: *махати*: *мах-онутити*: *мах-орнутити* робить можливим, що в говорах буде побіч: *вихати*: *вих-орити*,—*вихонутити*, ще й **вихорнутити*, а причиною варіанти буде вплив цієї групи.

Цілком осамотніле:

<i>щebetати</i>	—	<i>щeб-epнутити</i> .
-----------------	---	-----------------------

9) - (и)нькати.

Дескрипція:

черг-отіти : *черг-инькати*;
три-кати : *три-нькати*;
фи-кати : *фи-нькати*;
пхи-кати : *пхи-нькати*; *псти-нькати*.

Генеза. Мабуть треба взяти під увагу такі форми:

бинь! — *бинькати*;
минь! — *минькати*.

10) - цювати.

Дескрипція: Ми маємо цілий ряд ось таких дієслівних формацій:

гонати — *гон-цювати*; „танцювати“;
габати — *габ-цювати*; „хватати до танцю“;
топати — *топ-цювати*; „при танцю“;
тупати — *туп-цювати*; „при танцю“;
гунати — *погун-цювати*; „скакати при танцю“;
фуркати — *фур-цювати*; „танцювати“;
дріботати — *дріб-цювати* „кроки при танцю“.

Генеза цієї функції форманса - *цювати* є одно слово: *танець* - *танц-ювати*; звідси його виділено і - *цювати* зробилось спеціальним формансом для цілого цього комплексу. Цей комплекс значіння: *танець*, - *танцювати*, має в собі сильні компоненти еротики—а ф е к т у та кріпкої енергії—розмаху. Тому - *цювати* набирає значіння наворотової астію *intensiva*: щось сильно, вперто робити.

На приклад:

лушити — *лун-цювати*;
дранати — *дран-цювати*;
прямувати — *прям-цювати*;
витукувати — *витуку-цювати*;
капати — *капцювати*;

Значіння: „цілу ніч на ногах було *витукує* коло людей“; „хворостиною *лунцює* то по плечах, то по голові“; „сніг *капцює*“.

11) - сати.

Дескрипція: маємо ще кілька прикладів ось такої формації:

хрум-ати — *хрум-сати*;
копир-яти — *копер-сати*;¹⁾
торк-ати — *тор-сати*;
черк-ати — *чер-сати*;
леле-кати — *леле-сати*.

До значіння: „овечка не там, або *хрума*; — коні *хрумсають* сіно“; „*торкни* його, нехай не дрімає!; — не *торсай* столом, бо я на ньому пишу“; „сніг ногами *копиряє*“; — „сів на приспі, похилив голову і все щось по піску паличкою *коперсає*“; „стала птиця небесна як коза *лелесати*“.

Генези треба шукати в деяких дієсловах дитячої мови:

бе!-*бек-ати*, — *бек-са*, *бек-сати*;
рум-ати, — *рюмса*, *рюм-сати*;
дукати : *дук-сати*;

а формально це закінчення співзвучне із:

чем-с-ати — *чемх-ати*;
чим-с-ати — *чимх-ати*.²⁾

12) - осити, - озити.

Дескрипція: натрапляємо ще й такий форманс при деяких прикладах:

хляба — *хляб-осити*;
барабанити — *бараб-осити*;
бурмотати — *бурм-осити*.

Генезою: чужі:

торм-осити — *терм-осити*;³⁾
*кунд-осити*⁴⁾ — *конт-осити*⁴⁾

¹⁾ для етимології: *kopera* Вг. S. E.

²⁾ до етимології: Slavia V. стр. 28, Роман Смаль Стоцький: Українська мова в етимологічному словарі Е. Бернекера: замітка 2.

³⁾ до етимології Вг. S. E. *tarmosic*, *termosic* трясти, чесь *trmáčetj*, *trmatj*, *trmáca*; ⁴⁾ до етимології В. E. W. *kóntu*; < з угорськ.

⁵⁾ мабуть під впливом: *кундель*, „собака“.

і українського походження є ще подібне:

Амбросій — *амбросити*.

Маємо варіант - *озити*:

хляб-озити — *хляб-озити*;
терм-озити — *терм-озити*.

13) - *елити*.

Дескрипція:

віхоть — *віхт-елити*;
фуждіти — *фужд-елити*;
шемтіти — *шем-елити*;
гатити — *гат-елити*.

Гене́за: це спеціальний форманс для куряви та шумів вітру абстрагований з:

фубела — *фубел-ити*;
хурделиця — *хурдел-ити*;
кушпела — *кушпел-ити*;
курбели — *курбел-ити*;
духонел — *духонел-ити*;

але ця група не ясна. Не знаємо пояснення *духо-пел-ити*. Не ясне: *курбели*; можливо, що це слово шойно від *курбелити*; можливо, що *курбелити* повстало з уживання *бити* для: вітру, метелиці: „*бе вітер* по чистому“; „*завірюха* *бе*“; „на Миколи перестало *бити*, за те ушкварив мороз“; отже *кур-(яву)-бити*. Тоді *курб-елити* було би утворене від **курбити*. Це пояснення можливе, бо ще й тепер є фраза: „*курбели* *збивати*“. Тоді *кушпелити* було би варіантою під впливом пол. *kurz*. Але можливо також, що *курбелити* < *кур-нопелити*.

14) - *уляти*.

Дескрипція. Яке запотребовання є при дієсловах для формантичної диференціації різних родів рухів, показує добре ще ця група:

микати — *мик-уляти*;
чепати — *чеп-уляти*;
дибати — *диб-уляти*;

котитися — *кот-уляти*;
качати — *кач-уляти*;
карбувати — *карб-уляти*.

Генеза. В основі є „непрямі, зигзаковаті рухи - лінії“, для яких мова зужила слово „кривий“. Формаций від нього для цього значіння дуже багато: *кривуля* „вишивка, орнамент“; „кривий танець“; „кривуляста плахта“; „заяць робить *кривульки*“; і на кінець: *кривул-яти*; „безногий ішов, *кривуляв*, на підсінню простий став“; ось із цього *кривуляти* виділено абстракцію - *уляти*, спеціальний форманс для „рухів сюди - туди, колихання“. До значіння: „*микуляє* очима, як кіт по глині“; „ондечки старий *дибуля*“; „вона не Ість, а *котуля*, як баба“; „будемо ся *качуляти* із гор на долини“.

Не без впливу була тут і подібність: *куляти-кульгати*.

15) - *юкати*, -*якати*, (- *ікати*);

Дескрипція. Приклади:

пуль! *пуля*; — *пул-юкати*;
курлу! — *курл-юкати*;
гуль! — *гул-юкати*;
мати — *мат-юкати*

Генеза цієї абстракції ясна. Це група:

вацю! — *вацю-кати*;
тасю! — *тасю-кати*;

тут відчувається -*юкати* формансом із значінням „викли-кати — кричати“ і звідсіля він поширив своє поле творби.

Побіч - *юкати* натрапляємо: - *якати*:

каверза — *каверз-якати*;
верзти — *верз-якати*, *варз-якати*, *варнякати*;
гулюкати — *гул-якати*;
балакати — *бал-якати*;

(це сталось під впливом форм: *калякати*, *натякати*) і варіанти на - *ікати*:

базякати — *баз-ікати*;
верз-якати — *верз-ікати*.

16) - *пати*.

Дескрипція:

шаркати : *шар-пати*; ¹⁾
шлямати : *шлям-пати*;
шуркати : *шур-пати*; ²⁾
жльоктати ³⁾ : *жльо-пати*.

Гене́за:

тpиn! — *тpиn-ати*;
xpиn! — *xpиn-ати*;
xлюn! — *xлюn-ати*;
туп! — *туп-ати*.

17) - *гати*.

Дескрипція:

шмуляти — *шмульт-гати*;
ремсати — *рем-гати*;
чепеляти — *чепель-гати*;
швиpкати — *швиp-гати*

Гене́зи треба шукати в старих формах в роді:

* *dьrgaję, dьrgati* — *деpг-ати*;
p. *targać* — *тоpг-ати*.

18) - *мотати*.

Дескрипція:

буркати — *буркотати* — *бур-мотати*;
боркотати — *бор-мотати*;
гиркати — *гиркотати* — *гир-мотати*;
муркати — *муркотати* — *мур-мотати*.

Гене́за:

1) *шамати* — *шамотати*;
2) асиміляція *муркотати* — *мурмотати*.

Форма: *мар-мотати* або варіант до *мур-мотати*, або метатеза: *мамрати, мамротати* < *мар-мотати*.

¹⁾ До етимології: Br. S. E. *szarpać*; ²⁾ *szurpaty*; ³⁾ *ślukto*.

19) Наклін до контамінацій.

Ми констатуємо великий наклін до згущених форм.
Подамо приклади:

<i>перечикрижити</i>	= <i>пере-чикнути</i>	× <i>пере-крижити</i> ;
<i>репіжити</i>	= <i>реп(ет)</i>	× <i>піжити</i> ;
<i>скверещати</i>	= <i>скреготати</i>	× <i>верещати</i> ;
<i>бешпетити</i>	= <i>бештати</i>	× <i>шпетити</i> ;
<i>скалануцькати</i>	= <i>скаламутити</i>	× <i>спуцькати</i> ;
<i>глимнути</i>	= <i>глипнути</i>	× <i>блимнути</i> ;
<i>колупати</i>	= <i>копати</i>	× <i>лупати</i> ;
<i>долубати</i>	= <i>колупати</i>	× <i>довбати</i> ;
<i>шинпорити</i>	= <i>ширити</i>	× <i>шпортати</i> ;
<i>балахрестити</i>	= <i>балакати</i>	× <i>хрестити</i> ;
<i>остогидити</i>	= <i>остобісити</i>	× <i>огидити</i> ;
<i>остопранцюватіти</i>	= <i>осточортіти</i>	× <i>пранцюватіти</i> ;
<i>ошалемоніти</i>	= <i>ошаліти</i>	× <i>ошемоніти</i> ;
<i>марвавкати</i>	= <i>мармотати</i>	× <i>вавкати</i> ;
<i>кланцати</i>	= <i>кляцати</i>	× <i>кланці</i> ;
<i>клампати</i>	= <i>клямати</i>	× <i>клапати</i> ;
<i>дзяволити</i>	= <i>дзявкати</i>	× <i>кволити</i> ;
<i>скригиндзати</i>	= <i>скриндзати</i>	× <i>скриготати</i> ;
<i>шкандибати</i>	= <i>шканделяти</i>	× <i>дибати</i> ;
<i>марудити</i>	= <i>мара</i>	× <i>нудити</i> ;
<i>за-чілябити</i>	= <i>челяпати</i>	× <i>бити</i> ;
<i>хамаркати</i>	= <i>гамати</i>	× <i>харкати</i> ;
<i>холибати</i>	= <i>колибати</i>	× <i>холітати</i> ;
<i>дудлити</i>	= <i>дудніти</i>	× <i>лити</i> ;
<i>тиричикати</i>	= <i>тирикати</i>	× <i>чикати</i> ;
<i>замамурзатися</i>	= <i>замазати</i>	× <i>замурзатися</i> ;
<i>мергаснути</i>	= <i>меркати</i>	× <i>гаснути</i> ;
<i>морквасити</i>	= <i>моркотіти</i>	× <i>квасити</i> ;
<i>штикульяти</i>	= <i>штильгати</i>	× <i>кульяти</i> ;
<i>штовхати</i>	= <i>шторхати</i>	× <i>товкати</i> ;
<i>спалахнути</i>	= <i>спахнути</i>	× <i>палати</i> .

Е. Семазіольогія інтерекцій.

При представленню значіння інтерекцій ми підемо шляхом Noreen-a¹⁾, що дав, на нашу думку, знаменитий семантичний скелет для охоплення цілого нашого матеріалу.

Вперід треба нам сказати кілька слів про погляди Noreen-a на інтерекції взагалі.

Мова є для Noreen-a передусім засіб для висказання думок-ідей та їх передачі для зрозуміння комусь другому. Тому то й мова не тільки в життю якоїсь одиниці, але в історії цілого людства відіграла рішачую роль.

Та артикульована людська мова, що служить для висказання й передачі ідей-думок, є штучним продуктом довговікової еволюції, і тим самим в самій суті різниться від своєї вихідної точки розвитку, від тих неартикульованих звуків, що були й є тільки інстинктовними виявленнями почувань.

Тепер, розуміється, мова сповняє подвійну задачу. Вона є засобом: (а) для виразу й передачі ідей-думок, і (б) з другого боку вона може, в ширшому чи вузшому розмірові, служити для виявлення почувань — афектів.

Всі новітні дослідники мови в тій точці згідні, що всяка «мовна творчість» це утворювання речень. Ось цю мовну творчість, всі речення людської мови, Noreen розподіляє на дві великі групи на підставі вище спімененого двоякого поділу функції мови. Розуміється, що границя між цими двома групами є пливка.

(I) Перша група речень служить виразові ідей-думок, виразам об'єктивним;

(II) друга група це виявлення почувань-афектів; вона служить виразам суб'єктивним.

Першу групу Noreen називає реченнями комунікативними, а другу реченнями інтерекційними.

Ось ті інтерекційні речення становлять частину нашої теми. Всі ті інтерекційні речення є передусім

¹⁾ A. Noreen: Einführung in die wissenschaftliche Betrachtung der Sprache. Halle a. S. Niemeyer-Verlag. 1923. стр. 276.

прояви людського психічного напруження, а мовний матеріал для їх виразу — це наші інтерекції. Ногееп розпреділяє інтерекційні речення на три групи: на

- (1) вирази імпульсивні;
- (2) вирази репульсивні;
- (3) вирази компульсивні.

Ми постараємося тепер впорядкувати наш інтерекційний матеріал із цього становища.

1. Імпульсивні вирази. Це є чисті вирази душевних почувань, вирази глибоких афектів, що під напором великого внутрішнього напруження стихійно перетворюються в акустичні ефекти. А це є дуже часто сполучене — на всьому інтерекційному полі — із всякого рода жєстами. Ці вирази стоять ще найближше до неартикульованих звуків.

Відповідним поділом цієї групи було би виділення підвідділів на основі різних наших душевних почувань. Але це дуже трудно зробити, бо ж почування не мають острих границь між собою, часто одно почування переходить непомітно в друге, а часто, знову, почування не є «чисте», не є одностаїне, а перемішане, зложене.

Із цих причин Ногееп намічає цілий ряд загальних груп, а інтерекції, що їх впорядковуємо в ті групи, треба уважати за репрезентантів цілих вязанок почувань, що сполучені з даною морфемою.

Ось у такому розумінні ми можемо сконстатувати в українськїм інтерекційнїм матеріалї вирази для:

(а) зле почування, біль, жаль. Міміка супроводжає ці почування корченням, вигинанням, судорогами тіла, і т. д. Приклади:

- ай!* *аяй!* *аяяй!* „біль-жаль“;
- ей!* „зле почування“;
- ой!* *ойой!* *ойойой!* „біль-жаль“;
- уй!* „глибокий біль“;
- ах!* *ох!* „зле почування, біль“;
- ух!* „біль-холод“;
- бр!* „дрїжання-холод“;

вава! „біль-жаль“;
ж-ж! „пече, дуже гаряче“;
леле! „біль-жаль“;
оле! „біль-печаль“;
угу! „біль“;
яй! „біль-жаль“;
горе! „біль-жаль“;
лишенько! „біль-жаль“;
Господи! „біль-жаль“; і т. п..

(b) упадок духа, заклопотання, розчарування, трудне положення, смуток. Міміка: гойдання тіла, передусім: качання головою, чухання голови, дряпання за ухом. Приклади:

ах! „смуток-заклопотання“;
ех! „смуток, розчарування“;
ох! „упадок духа,-смуток“;
ойойой! „заклопотання, трудне положення“;
леле! „упадок духа,-смуток“;
о! „розчарування-смуток“
ов! „упадок духа, розчарування“;
овва! „розчарування“;
оле! „смуток, горе“;
яй! „розчарування, смуток“;
біда-біда! „трудне положення“;
горе! „упадок духа“;
лишенько! „трудне положення“; і т. п..

(c) як щось не подобається, як щось противне, незадоволення, обридження. Міміка: зморщення чола, носа, демонстративне сплюнення і т. д.. Приклади:

а! „щось противне“;
ех! „незадоволення, противне“;
ве! бе! фе! „щось не подобається, противне, обрида“;
фу! ху! ху! тьфу! „противне, обридження“;
дзусь! джусь! „незадоволення, щось противне“;
е! „противне, обрида“.

(d) зневага, погорда. Міміка: обертання плечий, підношення рамен, висолоплювання язика, згїрдливі рухи головою. Приклади:

фе! „погорда“;
е! „непошана-погорда“;
ет! „непошана-погорда“;
пхе! пху! ху! тьху! тьфу! „непошана-погорда“;

(е) прикрість, злість, проклони. Міміка: тупання ногами, скреготання зубами, закусування зубів, корчення губів, стискання кулаків, вимахування-стукання кулаками. Приклади:

ах! ех! „прикрість“;
ух! „злість“;
і! „прикрість-злість“;
пек-цур! „злість, прокляття“;
агі! „злість, прокляття“;
тьфу! тьху! „прикрість, злість“;

(f) боязнь, страх, ляк, переляк. Міміка: біліти, стовпеніти, падати назад. Тому, що людина в переляці тратить притомність, німіє, число прикладів мале:

ай! аяй! „боязнь“;
ух! уй! „страх, ляк“;

(g) здивовання, несподіванка. Міміка: широке розкриття очей, піднесення брів, плескання в долоні, отворення рота, здовження лица. Приклади:

а! „здивовання, іронія“;
ай! ой! „здивовання“;
ей-ей! „несподіванка“;
веве! „здивовання“;
ігі! „здивовання, чудовання“;
ну! „несподіванка, здивовання“;
о! ого! „здивовання“;
ов! „здивовання“; і т. п..

(h) задоволення, приємність. Міміка: затирати долоні, руки. Приклади:

ага! „задоволення, зрозуміння“;
ба! „задоволення“;
еге! „задоволення, приємність“;
нучу! „задоволення“;
так-так! задоволення, приємність“; і т. п..

(i) радість, бадьорість. Міміка: радісний сміх, підскакування. Приклади:

xixixi! хахаха! хехехе! хохохо! „радість“;
гей! гей! „радість“;
тралала! „радість“;
гон-га! „бадьорість“;
чук-чуки! „радість“; і т. п.

(j) захоплення, очаровання. Міміка: плескання в долоні, скоки. Приклади:

ах! „захоплення, очаровання“;
о! ох! „захоплення“;
славно! браво! віват!

2. Репульсивні вирази. Noreen зве їх також: звукомалюванням (Lautmalerei). Цими виразами хоче бесідник передати акустично слухачеві якийсь сильне вражіння на свої змисли. Отже: віддати, відмалювати його звуками. Репульсивний вираз віддає в першу чергу суб'єктивний настрій, але далі віддає він звукосимволами саме вражіння. Він є, отже, його відгомном (тому й термін: *repulsiv*).

І при цій групі інтерекцій є головною ціхою та стихійність вислову певних душевних настроїв, яку ми досить часто стрічаємо в життю. На приклад: при слуханню музики ми мимоволі вистукуємо такт, або при музиці до танців ми мимоволі рухаємо ногами, колихаємо тулубом і т. д.. Репульсивні вирази служать часто в мові для ілюстрації певних вражінь і тому часто сполучуються з висказовими реченнями. На приклад: *бабах!* гримнула гармата. *Бам-балам!* задзвонили дзвони. *Гур-гур!* поспіпались коралі на землю.

І в тих випадках, де вражіння не акустичне, слухове, є така ілюстративна характеристика вражіння можливою. А це завдяки так званій: аналогії змислів. На приклад: мелодію вальця можна віддати не тільки акустично вистукуванням такту, а й відповідними рухами. Значить: цілком иньшими засобами, як саме вражіння. Про краску, що когось разить, Німці кажуть: вона „кричить“.

Ось ця аналогія зміслів основана на тому, що кваліта- гивно різні зміслові вражіння викликають рівні ду- шевні настрої та почування. Тому зміслові вражіння одного поля можуть бути схарактеризовані засобами другого поля — на основі тієї спільноти. А в тій спільноті віді- грають найбільшу роллю: рівномірність ритму, рівна інтен- сивність, якості часу й розміру, і т. п.. Ось тому звук, що довго триває, ми називаємо „довгим“, а як робить сильне вражіння, ми називаємо його „сильним“, і при цьому сим- волізуємо, ілюструємо через здовження голосівки або скріплення її інтенсивности тривання та сили того звука.

На підставі родів зміслових вражінь, що є тут мате- ріалом, Ногееп виділяє дві групи репульсивних виразів: (1) імітативні і (2) звуко символічні.

(1) Імітативні (ономатопоетичні або звуконаслі- дуючі, перекличні) вирази, це такі інтерекції, при котрих саме зміслове вражіння є акустичного роду, отже зву- кове, хоча воно й від звуків мови людської відрізняється. При цьому не треба <звуконаслідування> розуміти цілком дослівно. Цілковите звуконаслідування є для людини можливе тільки щодо людських звуків. При звуконасліду- ванню всіх других родів акустичних вражінь маємо і од- ночасне транспоновання всіх тих звуків та шумів при- роди на людську скалю.

До імітативних виразів зачисляємо:

а) звуки звірят:

коні : *гиги! ігиги!* „ржання“;
корови : *му! мугу!*
води : *му! фугу!*
бугай : *бу! бугу!*
телята : *фугу!*
вівці : *бе! бебе! ме! меме! мекеке!*
ягнята : *мекеке!*
кози : *бе! бебе! мекеке!*
свині : *рох! хро-хро! хру-хру!*
пацята : *кві! квік!*

- пси : *а-вур! вур! гар! гар-гар! гир!* „гарчання“;
брех! гав! гавх! „гавкання“;
ва! вав! „вИТТЯ“;
- щенята : *дзяв-дзяв!*
- коти : *ва! вав! вур! кав! мяв! няв!*
- заяць : *скаву! скаву!*
- вовк : *рику! рику!*
- медвідь : *ве! веве!*
- лев : *рику-рику!*
- жаби : *брекеке! ква! квак! кум! пум! рах!*
- змії : *сси! ссю!*
- птиці : *фю! фів! фут! фіть! хвіть! хвітю!* „свИСТ“;
цір! цвір! цінь! чір! чирк! цвірінь! „шебет“;
- жайворонок : *ціці-бень!*
- синиця : *тарара!*
- сова, пугач : *пу! пугу!*
- чайка : *киги!*
- перепілка : *нав! підь! піліть! підьпідьом!*
- деркач : *дер! дир! дердер!*
- зазуля : *ку! куку!*
- воробець : *жив! чірр! чирк!*
- ворона : *кав! кра! кра-кра! кру! труп!*
- голуби : *а-гу! а-вру! а-брю! бур-куку! вава-вурр! вур!*
- гуси : *баба! бебе! бел! си! сю!*
- дикі гусі : *брів! бряв!*
- качки : *ках!*
- кури : *кир!* „полошена курка“;
ко-ко-ко! „курка журиться“;
кудкудак! „яйце знесла“;
кво! квок! кльок! „квочка“;
- когут : *кукуріку! кікерікі! кукуреку!*
- бджоли, хрущі, комарі : *бз! ж-ж! з-з! бринь! брень! брυνь!*

в. людські згуки:

- діти : *бе! бебе! кав!*
- сміх : *ги! гиги! ких! ха! хе! хи! хо!*
- пчихати : *пчих!*
- кашель : *бухи! бухи! кахи! кахи!*
- їсти : *цям! гам! плям!*

пити : *смок! сорб! сьорб!*
цілувати: *цьом!*
сассаже : *дрись!*

с. згуки струментів:

дзвінок : *бім! дзень! дзелень! телень!*
дзвін : *бам! балам!*
великий дзвін : *бев! бов! бом! бум!*
барабан: *тра-та-та!*
скрипка : *тили! тілі-тілі!*
сопілка : *дуду!*
свиставка : *фів! свис!*
струни : *брень! бринь!*

d. різні шуми та згуки. В нашому матеріалі ми можемо сконстатувати певні поля, на кортих мова виказує тенденції до утворювання інтерекцій. Ці поля є:

згуки при паданню на землю, удари об землю, тіла мертвого об тіло мертве, твердого об тверде, згуки вистрілів і т. п. Приклади:

бах! бех! „вистріли - упад“;
бух! „стріл, удар“;
бац! буц! „удар,- голів баранів“;
бенц! „стріл, удар об землю“;
ген! гун! „удар, упад“;
грим! „удар, упад“;
грак! гряк! грук! грюк! „удари, упад“;
гук! гуку! „удар, стук“;
кляп! „легкий удар“;
кляк! „легкий удар острим“;
пец! пуц! „впад на землю“;
стук! стукун! „легкі удари“;
тук! „легкий удар“;
тап! тьоп! туп! „удари,- ногою“;
хлоп! „легкий удар,- рукою“;
чок! чок! цюк! „легкі удари острим“;

ті самі роди, але в сильній, інтенсивній якості:

барах! бах-барах! „стріл, удар“;
бебех! „сильний удар“;

бабац! „сильний удар“;
ген! герген! гугун! „сильні удари,- упади“;
талап! телен! „сильні удари,- упади“;
тарах! тарарах! торох! „удари, стріли, упади“;
шелен! „упад“;
шарах! „сильний шум“;
туну! туну! „тупання“ і т. п..

ясні металічні згуки:

брень! бринь!
брязь!
дзень! тень!
чоко! „підкови“;

згуки та шуми при паданню на воду, у плин:

бовть! „у плин“;
плись! плюсь! „у воду, на воду“;
хлюп! хляп! „у воду, на воду“;
шубовсть! „у воду пірнуло“;
буль! „у воду“;

згуки та шуми при паданню води, плинів, їх бігу,
кипінню:

дзюр! зур! „повільне капання“;
жбух! „збан води“;
кап! крап! цяп! „падання плину краплями“;
цюр! „легкий біг плину“;
порск! „приснути водою“;
бризь, прись! „окроплення“;
буль! буль-буль! „кров, вода, окріп“;
тороро! „кипіння плинів“;

згуки та шуми: тріску, ломання, гризання, дра-
пання, різання, шелоту, скрипу:

лясь! лусь! „ломання із тріском“;
трись! „ломання із тріском“;
хрясь! хряськ! „ломання з тріском“;
храп! хряп! хрон! хрун! „ломання, тріск, гризання“;
чак! „різання“;
чик! чики-чики! „різання“;

чух! *чухи-чухи!* „драпання“;
драп! *дряп!* „драпання“;
шкряб! „драпання“;
шусть! *шасть!* „совання“;
шушу! „шепіт“;
рип! *скрип!* „скрипіт“;
фуррр! „фурчання“;
пишик! „гаряче залізо у воду“;

удари, свист батогів, нагайок, вітру:

свис! „свист,- удару“;
фів! *фю!* „свист“;
дззв! „удар нагайки, батога“;
дж! *джа!* „удар нагайки, різки“;
дзи! „свист кнута“;
хльось! *хлясь!* „удар батога“;
хвись! „удар прутом“;
цьвіг! *цьвох!* „удар батога, нагая“;
стьоб! „удар бука“;
гу! *гугу!* „подуви вітру“;
дмух! „дугтя“;

(2) до звуко символічних виразів зачисляємо такі інтерекції, в основі котрих лежить зміслове вражіння не акустичного роду. Сюди належить в першу чергу звукова символізація (а) рухів та (б) світляних феноменів. Приклади:

(а) і на полю символізації рухів констатуємо, що певні сфери значень виказують тенденції до витворювання інтерекцій. А саме,

бистрі скоки:

брик! *брику!* „кінь, лошак“;
гиц! *гоц!* *гуці!* „скакання, підкидування“;
гуц! *гуці!* *гуцюцю!* „кидання дітей в гору“;
гон! „скок,- при танцю“;
циб! „скок“;
скік! *скакіць!* „скорі скоки“;
стриб! „скок в гору“;

плиг! „скок“;

тпрух! тпрух! тпрухи! „кінь біжить рясю“;

бистрі рухи хватання:

хан! хін! хон! „хватання“;

хвatz! хвіт! „хватання“;

цан! „скоре злапання“;

лан! лану! „хватання“;

мац! „скорого дотику“;

бистрі рухи: товкання, щипання, виривання, втє-
кання:

тик! тиць! „запихання“;

скуб! „виривання“;

смик! „виривання“;

мик! „виривання“;

сін! „виривання“;

шарп! „виривання“;

щип! „щипання“;

дурк! „товкання“;

штурк! „товкання“;

дзюб! „шпигання“;

кидь! „кидання“;

дриб! „товкання“;

фбиц! „товкання ногою“;

товк! „товкання“;

штовх! „товкання“;

дзьоб! *дзюб!* „товкання острим“;

кресь! „товкання кресалом“;

рухи округлі:

хиль! „схилення“;

хить! *хиць!* „схилення“;

кить! „качання“;

кив! „схилення“;

верть! „скорий рух“;

виль! „махання“;

решта:

човг! „човгання“;

шморг! „шморгання“;

пурх! „відлет“;
фур! „відлет“;
чмих! „утеча“;

скорі рухи повіки, ока були посередником при влученню в цю групу і світляних феноменів:

клін! „повікою“;
луп! „повікою“;
ник! „= глип“;
зірк! зирк! „скорий погляд“;
глядь! „скорий погляд“,
глип! „скорий погляд“,
миг! „зоря“;
блись! блим! блик! „світло“.

(3) Комппульсивні вирази. Ногееп розуміє під цим терміном такі інтерекційні заклики, що в їх значінню виступає в перший ряд сильне бажання-воля. Тому, що це бажання-воля є завжди скерована на якусь ціль, на якийсь об'єкт—звичайно людину або домашніх звірят,— то комппульсивні вирази мають в собі ще задачу: вплинути на ті об'єкти в бажаному напрямкові.

Ось тому то й цілий ряд українських інтерекцій прибирає закінчення імперативу, бо ці інтерекції цілком зближені до нього своїм значінням. На приклад:

ну! — *ну-те!*
геть! — *геть-те!*
цить! — *цить-те!*
ну! — *ну-мо!*

Сюди належать ось такі групи:

інтерекції, що мають на меті звернути чиюсь увагу на бесідника:

гей! „заклик“;
гальо! „при телефоні“;
пст! „на слугу“;
хм! гм! „для звернення уваги“;

інтерекції для осягнення тишини, супокую:

ис! „супокій“;

ша! „тихо“;

цить! „мовчи“;

інтерекції-заклики і вигуки нетерпеливості:

вперед! „заклик“;

ну! „нетерпеливість“.

Дуже розвинені є заклики до домашніх звірят. Ми на гінками проганяємо їх, а приманками приманюємо їх де себе.

Приклади для нагінок:

на овець : *бер! гісь! а-ря! а-бир! куш! прст! рист! траш!
тереш! цік! а-риш!*

на ягнят : *а-базь!*

на телят . *а-кець! луч-луч!*

на коров : *се!*

на волів : *ча! чала! тю! гей! гий! гой! гій! гійсь! гейса!*

на коний : *гетта! готъта! ча чала! ци!*

на кіз : *ці!*

на псів : *тю!*

на котів : *а-дзусь! ката!*

на свиний : *а-ля! а-са! а-лю! са! чу! цю! а-ря!*

на пацят : *а-цю!*

на вовків : *гуттю!*

на птицю : *гай! галай! гей! гой! гій; га! гала! киш! куш!
гуш! гуч! гилля! шугу!*

на курий : *а-гуш! гись! а-киш!*

на гусий : *а-гу!*

на индиків : *а-кур!*

на качок : *а-тась!*

на голубів : *а-дзусь!*

Приклади приманок:

коров, телят : *бинь-бинь! цо! биць! бицю-бицю!*

коний : *цонь! цонь!*

лошаків : *кось! кось;*

овець : *базь! бир-бир!*

кіз	: кізь-кізь!
свинний	: ваць! ваць! вець! тусь-тусь! кусь! гудз-гудз! чке-чке-чков!
поросята	: паць-паць! кець-кець! цочь! цюнь!
кабанів	: кабась!
кріликів	: трусь-трусь!
собак	: ня-ня-ня! цу!
щенят	: цю-цю!
котів	: кіць! киць! миць! міць!
курий	: нуть! цін! цін! тю-тю-тю!
гусий	: гусь! гусю!
качок	: вуть-вуть! тась-тась! тасю!
индиків	: кур! пух-пух!

Далі, треба сюди ще зачислити заклики фірманські:

прр! прртьо! тпру! „коні стійте“;
соб! цабе! „воли на ліво,— на право“;
гейта-вісьта; „коні вперед,—в право,—в ліво“;

сюди вставити треба і травлі псів:

гиджа! гуджа! гудзя! гузя! кусь! кись! ксі! ксі!

та заклики про вокуючі, що мають на меті викликати відповідь:

ну!? „у формі запиту“;
отже!? „те саме“.

III.

Інтерекції а дитяча мова.

На протязі наших дослідів над інтерекціями прих-
дилось нам споминати також і дитячу мову.

Тепер хотіли би ми в головних рисах вяснити вза-
їм відносини межі інтерекціями а дитячою мовою.

Якщо приглянемося зібраному матеріялові слів дитячої
мови, то можемо навязати до нього ось такі замітки:

а) часть запасу слів дитячої мови є, властиво, здрі-
нілі, пєсливі форми слів мови дорослих:

бик — *бицьо*;

коники — *косьо*;

але це вже слова старшого віку дитини. З молодшого
віку, в котрім вона вчиться повтаряти слова за дорослими—
і при цьому початок слів забуває і тільки кінець повто-
ряє,— є скорочення в роді:

бараболя > *боля*;

яблущо > *буцьо*.

Слова наймолодшого віку, отже найстаршої форми,
складаються із самих редуплікацій поодиноких складів
дитячого лепетання:

ма-ма! „мати“;

та-та! „батько“;

ня-ня! „нянька“;

дя-дя! „дід“;

ба-ба! „бабуня“;
ка-ка! „все погане“;
ця-ця! „все гарне“;
па-па! „Істи“.

Це найбільш примітивні формації дитячої мови.

б) Але велика частина слів дитячої мови утворена від різних первісних інтерекцій. Подамо приклади:

бом! > *бомба!* „церква“;
бац! > *бацяти, (бацькати!)*
бе! > *бецяти!* „іти на двір“;
бир! > *биря!* „ягня“;
гам! > *гамати!* „Істи“;
гуль! > *гуля!* „голуб“;
дер! > *дердер!* „діточа гра“;
дзень! > *дзенья!* „все, що дзвенить“;
ж-ж! > *жижа!* „все гаряче, що треба студити“;
з-з! > *зюзя!* „все що брентить, комашки“;
ко-ко-ко! > *коко!* „яйце“;
пуль! > *пуля!* „курка“;
сь-сь! > *сюсі!* „пісяти“;
тась! > *тася!* „качка“;
тось! > *тосі!* „бити в долоні“;
трісь! трусь! > *трісі! трусі!* „все що тріскає“;
хо-хо! > *хоха!* „пугало для лякання“;
ціп! > *ціпка!* „курка“;
цьоп! > *цьопка!* „капля“;
цу! > *цуц, цуня!* „песик“;
цю! > *цюця!* „песик“;
цонь! > *цоня!* „свинка, коник“;
тютю! > *тютя!* „курка“;

с) ми констатуємо, що цілий ряд первісних інтерекцій, приманок домашніх звірят, були основами для дитячих назв тих звірят:

ціп! > *ціпка!* „курка“;
цю! > *цюця!* „песик“;
пуль! > *пуля!* „курча“;
цьонь! > *цьоня!* „паця“;
тютю! > *тютя!* „курка“;

з другого боку є поутворювані дитячі пєсливи назви для звїрат від слів дорослих:

<i>бик</i>	>	<i>бицьо, биця;</i>
<i>бик</i>	>	<i>биня;</i>
<i>гуска</i>	>	<i>гуся;</i>
<i>коза</i>	>	<i>кізя;</i>
<i>кінь, коня</i>	>	<i>косьо;</i>
<i>кітка</i>	>	<i>кіця;</i>
<i>миш</i>	>	<i>миця;</i>

під впливом першої групи, що має побіч себе поутворювані приманки, витворюються також і приманки із цих діточих пєсливих назв для звїрат, що поутворювані від старих слів дорослих:

<i>бицьо</i>	>	<i>биць-биць!</i>
<i>биня</i>	>	<i>бинь-бинь!</i>
<i>гуся</i>	>	<i>гусь-гусь!</i>
<i>кізя</i>	>	<i>кізь-кізь!</i>
<i>косьо</i>	>	<i>кось-кось!</i>
<i>кіця</i>	>	<i>кіць-кіць!</i>
<i>миця</i>	>	<i>миць-миць!</i>

d) Відношення дитячої мови до інтерекційного словотвору можемо окреслити ось так: більшість дитячих слів є утворена від первісних інтерекцій, звуконаслідувань, та визначається рядом пєсливих назв для домашніх звїрат і багатю редуплікацією. Редуплікація вяже словотвір дитячої мови із словотвором первісних інтерекцій.

З другого боку є джерелом дитячої мови мова окруження, мова дорослих, на підставі котрої утворені цілї ряди пєсливих назв для домашніх звїрат. Вони стають знову основою для формації новотворів-інтерекцій із значінням приманок.

Таким чином дитяча мова грає ролю посередника-мосту межи мовою дорослих і їхнім словотвором, а інтерекціями і їхнім примітивним словотвором.

е) Ще хочемо сказати кілька слів для загальної характеристики дитячої мови, теми неруханої у нашій граматичній літературі.

В її основі лежать, як ми вже спінули, редуплікації найпримітивнішого типу, як:

ма-ма;
па-па;

вищого роду, із змінним вокалізмом:

ню-ня;
ді-дя.

Далі зазначимо ряд дитячих інтерекцій на - і, що по значінню є властиво примітивні дієслова - інфінітиви:

люлі! „спати“;
сюсі! „на двір“;
гулі! „на прохід“;
тосі! „бити в долоні“.

Потім у формаціях іменників заступлені з початку (а) іменники середні на - о: *бицьо*, *коцьо*, *коко*, і т. д. і (б) женські на - а: *тютя*, *биня*, *дзенья*, і т. д.

Обсяг значіння характеризують загальні поняття, що творять потім підстави для логічної диференціації:

дзенья! „все, що дзенькає“;
зюзя! „все, що бренить, комарі, бджоли, і т. д.“;
цоня! „домашнє звіря“;
тютя! „домашня птаха“;
цяця! „все приємне“;
кака! „все погане“.

Ці замітки відносяться до перших стадій дитячої мови. В пізніших стадіях вся увага звернена на формантичну сторону мови і на цьому полі маємо потім багатий запас формансів дитячої мови¹⁾.

¹⁾ Roman v. Smal Stockyj, Abriss der ukrainischen Substantivbildung. Wien 1915. стр. 97. XIII. Kindersprache. Роман Смал Стоцький: Нарис словотвору прикметників української мови. Прага. 1923. стр. 84: поменяшучі й пєсливі прикметники.

(f) Розуміється, ми свідомі того, що наш матеріал дитячої мови із словаря Грінченка не повний. В житті мови, головно в діалектах, запас слів і форм дитячої мови куди багатший та різноманітніший.

Але й наш скромний матеріал вистарчає для нашої теми.

Він дає нам повну змогу зясувати звязок дитячої мови і її словотвору із первісними інтерекціями та їх словотвором, та підкреслити ролю дитячої мови при переході старих слів на поле словотвору інтерекцій-новотворів.

IV.

Висліди праці.

Ми зясуємо тепер коротко ті міркування, що насуваються нам при закінченню праці, та вкажемо при цій нагоді на ті проблеми, що вимагають дальшого опрацювання.

1. Вперід треба нам сконстатувати, що в українській мові,—так, як у кожній людській мові,—є в основі інтерекційна сфера.

Ця сфера тісно звязана з природними згуками, із звуконаслідуванням - ономатопоезією та звукосимволізацією рухів,—цими великими, трома джерелами людської мови. А за посередництвом цих джерел та інтерекційна сфера звязана із згуками та шумами всієї живої та мертвої природи, вона творить мов-би якийсь сегмент—вирізок тієї великої, голосної цілоти, сегмент, що транспонований на скалю наших людських шелестівок та голосівок.

Ось через цей звязок має та інтерекційна сфера свій спеціальний характер. Вона відрізняється від всієї решти мови, її категорій та форм особливими ціхами, що надають тій сфері якийсь характер чогось первісного, чогось примітивного, характер елементів мови, сирівця мови.

Ту сферу характеризують: спеціальна інтонація й акцент, одно-або двоскладові основні форми, що представляються мов голі пні висшого, формантичного сло-

вотвору. Ці голі пні виглядають мов підстави самої мови, до котрих всякі форманси та форми приступають. Вони являються тим корінням та пнями дерева мови, на котрих то щойно наростає формантичне галуззя.

Тому то ця сфера є повна сили, експресії, інтенсивности, живучости та оригінальности. Тут ще інстинктивно відчувається справдішну творчість мови, тут ще булькотить у зміннім вокалізмі та консонантизмі неостигла лява мови, тут ще весь час кипить продуктивне життя. Не тільки всі ті пні-інтерекції, а і всі слова та формації, що утворені від інтерекційних пнів, всі вони визначаються особливою плястичністю та інтенсивністю тієї сфери.

Цікаве явище констатуємо у звязку із цією сферою: явище інтерекцій-новотворів.

Старі слова нараз виділяють інтерекції і мов-би злізають із своїх вишин до тих низин, до тієї низшої, основної сфери мови. Вони цим стараються мов-би відмолодитись, вони стараються навязати свої значіння й згукові форми до тих старих джерел мови, щоби заякоритись у тій сфері при своїй боротьбі за існування, — щоби не замерти.

І так у мові є постійний коловорот. Первісні інтерекції і їх пні стають основами плодючого словотвору. Утворені слова та їх значіння на протязі століть ідуть своїм шляхом, ба навіть часом гине первісна інтерекція. Аж нараз, на своїй висоті мовного розвитку, ті слова, або старі слова не оноματοпоетичного походження, знову шукають звязку із інтерекційним чорноземом, із низиною інтерекційної сфери та її джерелами мови, вони виділяють із себе інтерекції-новотвори, щоби знову набратись сили та кріпкости тієї сфери.

Вузько звязана із цією сферою дитяча мова, вона є тими воротами в обидві сторони і для переходу інтерекцій до висшого словотвору, і для повороту старих слів до інтерекційних новотворів.

Найбільшої ваги із спімнених трох джерел мови, це безумовно оноματοпоезія. Якщо Hillmer визначає її так велику роллю для германських мов, то оскільки її значіння буде більше для словянських мов, зосібна для української. Через звуконаслідування наш запас слів весь час обновляється та збагачується.

Як сильні тенденції звуконаслідування в народі, на це є добрими прикладами те багатство різноманітних віршиків для перекликування. При виголошуванні цих віршиків грають головну роллю: акцент, модуляція, певна мелодія, темпо, — все це тяжко віддати на письмі. Ми тільки зазначаємо деякі здовження та скандовання (знаком I).

Подамо кілька прикладів:

- великодні дзвони: *хрін - та-редька!*
хрін - та-редька!
блин|ці | на | та|рї|лоч|ці!
буууум!
- подзвінне: *Бов - лей - лей!*
Савка вмер,
жінку вбив,
бо|він|її, - бо|він|її,
бо|він|її | не | лю|бив!
- синиця: *по|жинь | са|ні!*
по|жинь | са|ні!
бери - віііз!
- у клітці: *цінь - цінь — тарара!*
усюди діра!
та нііікуди вишилізти!
- соловій: *утііік! утііік!*
уліс! уліс!
потоком! потоком!
кум! кум! кліщ! кліщ! кліщ!
- ластівка: 1) *скрїіізь була! і в Києві і поза Києвом,*
а ніде не баачила так хорошее
як тууут!

Найбільшої ваги із спімнених трох джерел мови, це безумовно оноματοпоезія. Якщо Hillmer визначає її так велику роллю для германських мов, то оскільки її значіння буде більше для словянських мов, зосібна для української. Через звуконаслідування наш запас слів весь час обновляється та збагачується.

Як сильні тенденції звуконаслідування в народі, на це є добрими прикладами те багатство різноманітних віршиків для перекликування. При виголошуванні цих віршиків грають головну роллю: акцент, модуляція, певна мелодія, темпо, — все це тяжко віддати на письмі. Ми тільки зазначаємо деякі здовження та скандовання (знаком I).

Подамо кілька прикладів:

- великодні дзвони: *хрін - та-редька!*
хрін - та-редька!
блин|ці | на | та|рї|лоч|ці!
буууум!
- подзвінне: *Бов - лей - лей!*
Савка вмер,
жінку вбив,
бо|він|її, - бо|він|її,
бо|він|її | не | лю|бив!
- синиця: *по|жинь | са|ні!*
по|жинь | са|ні!
бери - віііз!
- у клітці: *цінь - цінь — тарара!*
усюди діра!
та нііікуди вишилізти!
- соловій: *утііік! утііік!*
уліс! уліс!
потоком! потоком!
кум! кум! кліщ! кліщ! кліщ!
- ластівка: 1) *скрїіізь була! і в Києві і поза Києвом,*
а ніде не баачила так хорошее
як тууут!

- 2) *остріжки! - оборіжки!
а тепер нема ніц-ніц-ніц!*
- іволга: 1) *худо тут! худо тут!*
2) *поїхав у Київ! поїхав у Київ!*
- півень старий: *Москалі йдуть! Москалі йдуть!*
- півень молодий: *чотири тисячі — чотири тисячі!*
- пугач: *поховав! поховав!*
- ворона каже: *ха - а́рч! ха - а́рч!*
- сорока відповідає: *чи - кисле? чи - кисле?*
- пес: *на - ка́та - ха́та!*
- жаби: 1) *Дее твій батько? На Дону!
А твій де? — Потонуув!
Нум плакать!
Нум! Нум! Нуум!*
- 2) *Кумо, кумо, що ви варили?
Борщ, борщ! буряки - ки - ки!*
- 3) *Ур-род? Ур-род!
Хто тобі казав? Хто тобі казав?
Мик-кита казав, Мик-кита казав!
Брешеш! Брешеш!*

Проблем оноματοпоезії в українській мові заслуговує як найбільшої уваги. Навязуючи до Програми для збирання етнографічних матеріалів Олени Курило хочемо тільки вказати, що головна увага при опрацюванні оноματοпоезії повинна бути звернена на (а) дитячу мову і (б) на мисливську мову.

Із власного досвіду ми переконались, яке велике місце займає звуконаслідування в мові дітей. У розмові із шестилітнім хлопцем (з інтелігентської семі) ми побачили, що всі зовнішні шуми та згуки мають в інтерекційній сфері його мови своїх заступників. На приклад:

мотор молотілки:	<i>тик - тик - тик! тік - так!</i>
молотілка:	<i>ж - ж - ж - ж!</i>
авто:	<i>в - в - в - р - р - р!</i>
скорий поїзд:	<i>чах - чах - чах!</i>
тягарівка:	<i>фу - фу - фу!</i>
дзвінок годинника:	<i>лі - лі - лі - лі!</i>
кітка:	<i>с - с - с - с!</i>
пес:	<i>гу - гу - гу!</i>
ракета з вистрілом:	<i>ш - ш - ш - (і) — ну! і т. д.</i>

Але найбільше значіння для ономастопоезії матиме опрацювання мисливської мови,—мови побережників, гайових. Підчас однієї засідки зібрали ми в Коршові (коло Станиславова) від побережника Базя ось такий матеріал:

дика коза:	<i>нів - нів! - нінь - нінь!</i>
цапок:	<i>рев - рев - рев!</i>
лис:	<i>кев - кев - кев!</i>
дика свиня:	<i>кві - кві!</i>
олень (реве):	<i>гев - гев!</i>
вивірка (кричить):	<i>кри - кри - кри!</i>
куна (ворчить):	<i>вр - в(и)р - в(и)р!</i>
тхір (кокочить):	<i>ки - ки - ки!</i>
борсук (кокотить):	<i>ку - ку - ку!</i>
риба (цмокотить):	<i>цм - цм - цм!</i>
половик (тівкотить):	<i>тяв - тів - тів!</i>
каня (півкотить):	<i>нів - нів - нів!</i>
бузьок (клепоче):	<i>клен - клен!</i>
гуси дикі (гөгочуть):	<i>се - се - се!</i>
журавлі (курликають):	<i>кур - кру - кру!</i>
качки (квакають, рапкають):	<i>ква - ква! рап - рап!</i>
сойка (джеркає):	<i>джер!</i>
кури дикі (фівкають):	<i>фі - фі!</i>
перепілка (пілітькає):	<i>ніть - ніліть! сховав! сховав!</i>
ворона (гаркає):	<i>сар! сар!</i>
крук (крукає):	<i>кру - кру!</i>
слонка (ворчить):	<i>цвіг - цвіг - вор - вор!</i>
одуд (туткає):	<i>вут - ут - ут! вут - вут - вут!</i>
дрозди (черкотять):	<i>че - че - че - че!</i>
синиця (цінькотить):	<i>цінь - цінь!</i>

воробець (чіркотить):	<i>чір - чір!</i>
шпак (чиркотить):	<i>чир - чир - чир!</i>
дикі голуби (вурчать):	<i>вур - тур - тур!</i>
горлиця (вурчить):	<i>вур - вир! вур - вир!</i>
пугач (пугукає):	<i>у - гу - гу! ну - гу - гу!</i>
коньки (в лапки грають):	<i>чіррр! чіррр! чіррр!</i>
комар (піньчить):	<i>пінь - пінь - пінь!</i>
бджола (бренить):	<i>бум! - бум!</i>
джміль, шершень (буньчить):	<i>бум! - бум!</i>
хрущ, рогач, овад:	<i>ву - бу!</i>
муха:	<i>вм! вм!</i>

„Тільки мотиля мови не чув!“ закінчив з нами розмову побережник. Ми записали собі ще й такі форми редуплікацій із зміною вокалізму:

бах! — бабавх!

бех! — бебевх!

далі й простягнення:

бабавх! — барабавх!

для вистрілів, що слідуєть один по другім при ловах.

Ми переконані, що наша мисливська мова, головне в районах Гуцульщини та по лісових пушах України, достарчить ще багато матеріялу для оноματοпоезії. А як взяти під увагу, що в старі часи на Україні охота - ловецтво належало до головного заняття населення, — то зрозуміємо, яку велику роль відіграла оноματοпоезія у наших словеснім матеріялі.

Весь наш поданий матеріял є заразом переконуючим доказом проти Wundt-а і його теорії, що заперечує існування дійсної оноματοпоезії в мові, — матеріял ясно доказує, що дійсне, справдішне згуконаслідування в мові існує, і то в дуже широкій мірі.

Але, якщо ми возьмемо наш український матеріял оноματοпоезії та зрівняємо його з німецьким або англійським, то відчуємо між ними якусь велику різницю. А як добре вслухаємося в ті різниці, то нараз відчуємо і їх основу: це село й місто; нарід селянський, що живе ще з природою, із домашніми звірятами,

з малою технічною цивілізацією, з одного боку, а з другого: нарід, що зріс з великим містом, з гуком машин, залізниць, де народню пісню вже заступив грамофон. Два цілком різні слухові явища, два цілком різні ритми.

Ось на цю інтерекційну сферу дивились до тепер в граматиці нашій як на якусь полову мови, якою не слід займатись. А тим часом ми показали, що і на цьому полі є чому поучитись.

2. Сформулюємо тепер коротко наші висліди для української граматики.

а) Вперед треба нам зазначити, що дефініція інтерекції у наших граматиків вимагає коректури. Так, це правильно, що інтерекція є невідмінне слово. Але у всіх дефініціях наших граматиків бракує найважлишої характеристики інтерекцій, іменно: що вона вправді невідмінна, але змінна в вокалізмі й консонантизмі.

б) Далі ми доказали у нашій розвідці, що і словотвір інтерекцій має певні принципи, що й там є свої правила, своя категоризація. Вже там людський змісл порядкує мовний матеріял та комбінує його на підставі певних законів. Так ми були в стані повизначати поодинокі принципи інтерекційного словотвору і звязані з ним явища змінности вокалізму та консонантизму інтерекційних пнів.

Тому виставляємо постулят, що українська граматика мусить перед формантичним, загальним словотвором вставити нову граматичну часть: примітивний словотвір.

З другого боку мусить граматика узгляднити живу варіацію вокалізму й консонантизму цієї сфери.

с) Потім, вказуємо на те велике значіння, що мають інтерекції і принципи їх словотвору для розвитку різних родів трівання діяства при дієсловах.

Без правильного зрозуміння ролі інтерекцій та їх семазіологічної ваги в словотворі дієслів — не може бути правильного погляду на еволюцію поодиноких родів трівання діяства. Шлях веде від одно-

складових інтерекцій і їх дієслів, до редуплікацій-інтерекцій та простягнень-інтерекцій і їх дієслів, через цілий ряд виділених формансів для скріплень та нюансів значінь, — аж до повної *actio intensiva* на *-онути*.

Щодо тривання дійства дієслів то наші граматика розрізняють дієслова:

- (1) недоконані (а) започинкові і (б) протягові;
- (2) наворотіві,
- (3) доконані.

Та щодо родів тривання цього дійства — то наша граматика їх цілком не споминає!

Коротко зясуємо тут, що в току нашої праці ми вианалізували ось такі роди тривання дійства:

- (1) блискавичне дійство при інтерекціях:
 - (а) звичайне і (б) інтенсифіковане (редуплікація, простягнення).
- (2) *actio intensiva*:
 - (а) звичайна (недоконана): *-икати; -юкати; -якати; -ікати; -ликати; -орити; -цювати;*
 - (б) скріплена (доконана): дієслова утворені від зредуплікованих або простягнених інтерекцій *-онути; -енути; -хнути;*
- (3) колективізація дійства: *-отати; -отіти;*
- (4) з трудом щось робити: *-анити; -унити.*

д) Ми виказали у загальній увазі до словотвору дієслів ще й цілий ряд абстрагованих формансів, на котрих до тепер наша граматика не звертала уваги.

Два останні питання щодо родів тривання дійства та словотворчих засобів дієслів заслуговують спеціальних розвідок.

е) Так само треба ще опрацювати значіння інтерекцій для народньої ритміки. Інтерекції це в мові перші такти ритміки. Ми маємо: *бах!* — *барах!* — *бах-барах!* — *тах-тарах!* і т. д.. Особливо різні приманки заслуговують на розгляд зі становища такту, акценту, мелодії.

Далі цікаво було би з'ясувати вплив війни на інтерекційну фразеологію. Тепер находимо в літературі фрази, в яких: не жаби квакають — а кулемети, не торохтять віз — а літак, не пташка щечече фіть! — а кулі, не дзвін бевкає — а канони, не грім гремить — а гармати і т. д.. Весь звуконаслідуючий матеріал був перенесений для характеристики та згуконаслідування цього слухового й чуттєвого комплексу: війна.

Та ці всі питання поза рямками нашої розвідки. Це чергові завдання дальшої наукової праці.

3. Тепер кілька слів про висліди нашої праці для етимології.

І поверховний розгляд переконує нас, що інтерекційна сфера не однакова, що вона складається з поодиноких верств. На самому споді, чисто вокалічні та консонантичні формації, потім примітивні формації з одного консонанта й вокала, — а щойно третя верства, консонант + вокаль + консонант, представляється дуже численною й різноманітною.

Тут велике поле до осторожної етимологічної аналізи.

Бо так, як справа мається в наших етимологічних словарях, — вона далі лишатися не може.

Дотепер сконстатовання оноματοпоетичного походження якогось слова звільняє дослідника від всяких дальших етимологічних міркувань.

На приклад з В. Е. W.:

chochoťq, chochotati — поданий матеріал і потім замітка:
|| Lautnachahmend. — Ähnlich ai. (Dhātup.) kákhati „lacht“;
arm. хаханк (Hübschmann Arm. Gr. 455.) „lautes Lachen“;
gr. καχάζω, καχχάζω, κατχάζω; lat. cachinnāre „hell auflachen“;
ahd. kichazzen, kachazzen; mhd. kachzen; ae. ceahhettan „laut lachen“; lit. kikhnoti „kichern“. Beachte auch osm. kahkaha „lautes Lachen“;

chuchajq chuchati — поданий матеріал і потім замітка:
|| Lautnachahmend, wie mhd. hūchen „hauchen“.

Як бачимо: одна нотатка навіть не споминає другої. А тим часом це одна громада. Або приклад з Вг. S. E.

fuk, fuki, fukać, fuknąć fukliwy, to samo co *huk* (zamiast *chuk*); dźwiękonaśladowcze, od *fu* — z stałym dla podobnych tworów przyrostkiem *-k*;

furkać, furknąć, furczeć, furkotać ... dźwiękonaśladowcze jak *furnać* i *furtać*.

Знову один уступ другий не споминає, і дослідники не бачать, що тут глибша аналіза й синтеза можлива потрібна і конечна.

Або:

działa, działać, działadzia i *ciamkać*, o „powolnem jedzeniu“ (albo o „smokaniu przy tem“) i o „niedołędze“; dźwiękonaśladowcze, t. zn. bez historii, ludowe.

Ось в тих словах ясно висказане становище теперішньої методи етимології щодо звуконаслідуючих слів.

Це мовби діти незаконні, яким метрики не виставляють. Тим часом етимологія цих слів, — вони є діалектичні і в українській мові, — представляється, на нашу думку, так:

дзям-а;
цям! цямкати;
гам! гамати;
хам! хамати; хамнути;
шам! шамати.

Всі вони одна громада.

В основі є спільний згук «замикання-отвирання рота»: *-ам-*, а варіант-консонант нюансує ту основу відповідно нюансам значіння. Тому, якщо той варіант-консонант значитимемо *вк.*, (варіант-консонант то *вк + ам* „згук замикання-отвирання рота“, був би спільним символом цієї групи.

В подібний спосіб представляємо собі етимологічне опрацювання інтерекційного матеріалу.

На приклад маємо:

ав! „вгк. звкн. болю“;
мяв! „вгк. звкн. котів“;
няв! „вгк. звкн. котів“;

кав! „вгк. звкн. ворони“;
гав! „вгк. звкн. псів“;
дзяв! вгк. звкн. щенят“;
вав! „вгк. звкн. псів“;
срјав! „вгк. звкн. диких гусий“;
сјав-кати „гуси“;

то це все одна громада, результати *вк + ав* „згук-крик“. В основі є наша первісна інтерекція - *ав!*, яку ми вичуваємо у цілому рядові других згуків і відтак її відповідно модифікуємо при перекликуванні варіант-консонантом.

Повна спільність значіння, явна частинна спільність пня вимагає такої етимологічної методи для згуконаслідуючих інтерекцій і слів.

Це явище варіації сконстатували ми ясно в живій мові на поданих прикладах:

рєв-гєв-гєв!
вур-тур-тур!

А цілком подібне явище маємо і з кінця інтерекційних пнів:

пів-піль-піль!

Якщо визначимо консонант окінчення: детермінантом пня, то знову матимем змогу зібрати оноματοпоетичний матеріал в громади під символом: *пень + дк* (детермінант - консонант).

З другого боку застановляє нас такий ряд:

пу-к! гу-к! ту-к! цу-к! фук!
пу-р-к! гу-р-к! ту-р-к! цю-р-к! фу-р-к!

тут маємо вражіння, що - *к* - приступило до *пу-, гу-, ту-, цу-*. Це були би отже праформи наших первісних інтерекцій *пук! гук! тук! цук!*. Ось бачимо, що й термін: „первісні інтерекції“ є релятивний. З другого боку бачимо - *р-* і його ролю.

Це все вимагає глибшого опрацювання інтерекційної сфери в етимологічних словарях. І прамова мала оноματοпоетичні інтерекції, і їх треба реконструувати, і з узглядненням змін вокалізму і консонантизму

треба їх зібрати в оноματοпоетичні громади. Це наш постулат до етимології. Але на це треба передусім повнішого інтерекційного матеріалу.

Ми постаралися в нашій праці схопити тільки одну сторону інтерекцій, їх словотвір. А на ці проблеми ми тут тільки вказуємо.

4. Висліди для порівнюючої індоєвропейської граматики.

Щоби зрозуміти значіння нашої розвідки для порівнюючої граматики подамо тут думки Hirta¹⁾, в котрих він зясовує теперішній погляд науки на явище редуплікації:

„Dieser Doppelung (ja, ja! gut, gut!) kommt heute ein Gefühlswert zu, den man im allgemeinen, wenn auch nicht immer, als verstärkend bezeichnen kann. So ist es wahrscheinlich auch in früherer Zeit gewesen, wie denn die indischen *Intensiva* mit Doppelung gebildet werden.

Aber bei den Lallsilben und Interjectionen dient die Doppelung diesem Zweck nicht. Hier beruht sie z. T. auf einem Spieltrieb der Sprache, teils dient sie dazu, den einsilbigen Wortkörper umfangreicher zu machen“.

Ці думки щодо редуплікації інтерекцій є помилковими. Ми в попередніх уступах виказали всі ті семазіологічні зміни, що вяжуться з редуплікацією при інтерекціях. Редуплікація має на цьому полю ясні семазіологічні функції і її не можна в такий спосіб пояснити, як це робить Hirt.

Далі Hirt учить:

„Überblickt man die Doppelung, so ergibt sich, dass wir darin eine besondere Eigentümlichkeit des Urindogermanischen haben, die sich in späterer Zeit nicht wiederholt. Keine spätere Sprache macht von diesem Bildungsprinzip in grösserem Umfang Gebrauch. Nur wir im Deutschen haben die oben erwähnten Fälle mit Ablaut ausgebildet wie *tipptop, Singsang, Klingklang, Wirrwarr, Mischmasch, Zick-*

¹⁾ Hermann Hirt: Indogermanische Grammatik T. IV. Doppelung, Zusammensetzung, Verbum. Heidelberg 1928. Carl Winter's Universitätsbuchhandlung. стр. 1; — стр. 14.

sack. Aber zu einem lebensvollen Princip ist auch dies nicht geworden.

Ausserdem lebt in der Kindersprache auch bei uns noch das Princip der Doppelung, wie: *Bäba* „Bett“; *Wehweh* und andere zeigen. Dass darin eine alte Eigentümlichkeit steckt, ist klar. Aber nur wenige Worte dringen von hier in die Schriftsprache ein. Im Romanischen findet sich mehr Stoff, vgl. frz. *bonbon, joujou* „Spielzeug“, *cocotte* „Hühnchen“. Aber auch hier liegt der Ursprung wohl in der Kindersprache.

Die Tatsachen des Indogermanischen zeigen, dass die Doppelung einst ein beliebtes Bildungsmittel des Indogermanischen war, dass es aber im wesentlichen schon seit langem erstarrt ist. Was wir vor uns sehen, ist ein Trümmerfeld der Vorzeit, das wir nicht mehr mit voller Sicherheit rekonstruieren können“.

Ми констатуємо, що ці погляди цілком помилкові. Словянські мови мають великий матеріял сформований редуплікацією. Дамо ще кілька цікавих прикладів з української мови:

косом — *кокосом*;
теревені — *теревені-вені*;
куп — *купкуп-зілля*;
ці-ці-бень! — *ціцібенька*;

до значіння: „він глянув *косом*; — дивиться *кокосом*“; „як почав *теревені* править; — точили всякі *теревені-вені*“.

Тільки треба редуплікацію там у мові шукати, де її джерело було, є і буде: передусім у інтерекціях.

Тому ставляємо і для порівнюючої граматики дезидерат: опрацювання примітивного словотвору та його виділення як осібну, основну групу загального словотвору.

При цьому треба відповідну увагу звернути ще на проблем простягнення.

До цього не треба жадних історичних пам'ятників, а тільки матеріялу живих мов, бо інтерекційний матеріял не (вповні) підлягає ріжним звуковим змінам поодиноких мов, і він у великій мірі затримав ще свій первісний ха-

ракти. Тому із загальнословянського матеріалу можна зробити певні висновки для прасловянської мови, а на підставі загальнороманського і германського можна вже кинути трохи світла й на індоєвропейську добу II інтерекції і їх словотвір.

Ба навіть можна би зробити вже й певні висновки щодо самого розвитку мови.

Не хочемо встрявати в цю тему, яку ми лишили поза рамками нашої праці. А хочемо тільки забрати голос в тій дискусії, що колись дуже гаряче велась— і обірвалася на нічім— між приклонниками а ворогами «доби корінів» (Wurzelperiode) при розвиткові мови. Delbrück¹⁾ та Sütterlin²⁾ і другі уважали її існування за правдоподібне. Wundt оспорював таку добу цілком.

Думаємо, що всяка граматична праця, побудована на таких гіпотезах, про чи contra, мусить остаточно зійти на манівці. Для нас, граматиків, всі аргументи, про чи contra, не можуть мати міродайного значіння. Для нас тільки факти мови міродайні. А такий факт це існування інтерекційної сфери в кожній живій мові. Чи доба корінів була чи ні,—ми не знаємо, та що інтерекційна сфера є, що вона існує, це ми знаємо. Вона існує й існувала в давних, і найдавніших часах мови.

Ось ця інтерекційна сфера, висліди дослідів над нею, це є самотні наукові підстави для вирішення питання щодо форми початкових стадій мови.

Ці висліди матимуть для граматичних проблемів коріння, перезвуку пнів, і т. д. колись таке значіння, як висліди фонетики для зрозуміння процесів звучні.

5. Тепер декілька заміток до гарної праці: Schwentner-a³⁾.

Як це ми можемо побачити в попередніх уступах, число первісних чисто вокалічних інтерекцій є в порівнянні з другими мінімальне.

¹⁾ Delbrück: Grundfragen der Sprachforschung. стр. 113.

²⁾ Sütterlin: Das Wesen der sprachlichen Gebilde. стр. 56.

³⁾ Ernst Schwentner: Die primären Interjectionen in den indogermanischen Sprachen. стр. 6.

Тому ми не можемо погодитися з думкою Schwentner-a, мовби-то чисто вокалічні інтерекції творили взагалі якусь поважнішу часть інтерекцій в живій мові.

Далі, як ми бачили, то і категорія чисто консонантичних інтерекцій представлялася досить скромно щодо числа, хочай більшою від чисто вокалічної.

На кожний спосіб, знову, не можемо погодитись із думкою Schwentner-a¹⁾, що окреслює консонантичні інтерекції як рідкості в мові.

Щодо своєї різноманітності форми і числа вони перевищують попередню категорію чисто вокалічних інтерекцій. А ми до того й переконані, що їх буде можна ще поповнити прикладами з діалектів.

Schwentner²⁾ припускає також можливість, що інтерекції-новотвори витискають поволи у мові первісні інтерекції.

Думку цю висказав Wundt. Він учить, що з розвитком людської душі, з поступом цивілізації людина має тенденцію виладовувати свої чувства не первісними інтерекціями, а інтерекціями-новотворами, що повстали з відповідних фраз. Так, це буває, що кажеться: *ой лишенько! ой горе! ах Боже!* Але, на загал, про витискування первісних інтерекцій через інтерекції новотвори не може бути бесіди.

Ще з одною думкою Schwentner-a³⁾ не годимося. Він учить, що між первісними інтерекціями а інтерекціями-новотворами є одна фундаментальна різниця: перші можуть бути основою для формацій дієслів, а другі ні.

Це правило в українській мові вже затерте. Але нам здається, що воно взагалі під знаком запитання. Розуміється, якщо інтерекція-новотвір, виділена з дієслова і творить його пень, то дієслово не може бути утворене, бо воно

¹⁾ стр. 15.

²⁾ стр. 5.

³⁾ стр. 49.

вже є. Але: якщо вигляд звуковий при виділенню інтерекції з дієслова змінюється якимось формансом і різниться звуково від пня дієслова, то формації дієслів можливі.

На приклад:

пхати : *пхць* : *пхць-кати*;
тикати : *тиць* : *тиць-кати*.

Але цілком розвинені формації дієслів від інтерекційних-новотворів, що мають іменники дитячої мови в основі:

бик : *биньо* : *бинь!* — *бинь-кати*;
кінь : *косьо* : *кось!* — *кось-кати*;
паця : *вацю!* — *вацю-кати*;
кабан : *кабась!* — *кабась-кати*.

6) На кінець ще замітка щодо методи навчання мови.

В бігу нашої праці насунулися нам ще й декілька думок щодо методи навчання рідної мови.

Тому ми зазнайомились із книжкою *Susanne Engelmann*¹⁾ про методику навчання німецької мови та думаємо, що ця праця правильно відзеркалює теперішній стан методики навчання рідної мови взагалі. Найшли ми в цій праці багацько глибокого учительського запалу, багацько цікавих порад,—але вся вона побудована на основних думках, що впрост протилежні тим нашим думкам.

З увагою перечитали ми ще й дуже річевий виклад Велигорського²⁾, що також цитує спімнену німецьку дослідницю. Цей виклад, вправді, відноситься до навчання української граматики у гімназіях, але принципіальна основа обом авторам спільна.

В коротці зясуємо тепер наші думки щодо цих питань, підкреслюючи, що вони відносяться до першої доби навчання (7—10-літних) дітей рідній мові.

¹⁾ Susanne Engelmann: Methodik des deutschen Unterrichts. Leipzig. III. Auflage. Quelle & Meyer. 1929.

²⁾ Др. Іван Велигорський: Навчання граматики рідної мови. Українська школа ч. 1. 1929 стр. 33.

Теперішня метода навчання мови бере на увагу тільки ціль, щоби закріпити в дітях штучний продукт даної літературної мови, її граматики, запас слів і т. д.

Вона свідомо забиває всі креаційні, словотворчі сили дітей, що ховаються в її інтерекційній сфері та дитячій мові, вона нищить мовотворчий активізм дітей та робить їх пасивними слухачами граматики штучної літературної мови.

Тимчасом, на нашу думку, ціллю навчання рідної мови повинно бути власне як найбільший розвиток, креаційних-словотворчих сил дитини!

Ми переконані, що прийде час, де в перших роках школи не будуть дітям забивати голову мовою дорослих, а де педагогія зверне головну увагу в тих літах на розвинення мовотворчих сил дитини, для оригінального творення інтерекцій—слів, для пережиття та відчуття звязку їх значіння й зміслового явища.

Практично представляємо собі справу так, що в перших роках науки, побіч науки писання, учитель паралельно систематично розбудовує інтерекційну сферу дітей.

Нав'язуючи до добре їм відомих інтерекцій-згуконаслідувань голосів домашніх звірят, учитель пічне заохочувати дітей до власних оригінальних згуконаслідувань ріжних акустичних явищ гуку—шуму. Так перейде учитель із дітьми шуми та згуки природи, голоси різних струментів, шуми та згуки різних дійств, їх нюанси, їх види, і на кінець спробує й звуко символізацію рухів. При цьому треба розвинути на цій підставі й відповідні назви річий,—от так, як то діти люблять прозиватися.

Весь наклін дітей до шуму—гуку, до забави мусить при цьому бути використаний. Діти повинні так при творенню мови, при цьому майстрованню мови бавитися, як вони бавляться, майструючи свої забавки.

Думаємо, що це є правильний шлях при початковому навчанню рідної мови. Думаємо, що тим школа розвине у дітях нове зрозуміння для мови, вона виховає

у дітей смак і почуття для слова й його звуку, вона дасть їм радість і задоволення творця.

Так виховані діти, діти із творчим почуттям рідної мови, цілком иначе — як до тепер — відчують в пізніших роках і граматику літературної мови!

Це в головних рисах наші погляди на порушені проблеми.

Може матимем час, щоби ці думки відповідно розбудувати та їх експериментально випробувати.

Такий експеримент був би цікавий не тільки для методики навчання мови, але й взагалі для мовознавства.

V.

МАТЕРІЯЛ.

При встановленню пнів поодиноких інтерекційних груп подані редуплікації та простягнення в круглих (—) дужках, варіанти в гранчастих [—].

Вокалізація пнів подана в такій черзі: -а-е-и-і-о-у.

Знак: || попереджає етимологічну замітку.

A.

a -, приставка багатьох інтерекцій, особливо всяких вигуків, що здебільша наслідують голоси наших домашніх звірят. Без приставки *a* - значіння тих вигуків є: приманювати, кликати звірята до людини. В сполученню з тією приставкою їх значіння міняється на: проганяти звірята. Задачою, отже, тієї приставки є уможливити тим звичайно односкладовим інтерекціям: двоскладовість та надати тому другому складові сильний експіраторний акцент, що характеризує змінене значіння. І так у нас гукають:

a-бір! „на овець“;

a-з'уш! „на куриї“;

a-к'ур! „на индиків“;

a-киш! „на курок“;

a-б'азь! „на ягнят“;

a-дз'ус! „на котів“;

a-ля! *a-лю!* „на свиний“;

a-р'йш! „на овець“;

a-táсь! „на качок“; *a-кѣц!* „на телят“;
a-sá! „на свиний“; *a-цю!* „на пацят“;
a-рѣ! „на овець-свиний“; *a-гү!* „на гусий“;
a-дүзь! „на голубів“;

Рідко натрапляємо цю приставку також при звуконаслідуваннях голосів звірят: *a-вурр!* „пес“; *a-гү! a-врү! a-брю!* „голуби“; *абрюкати, аврукати*; далі і при других вигуках для їх посилення: *a-góv!* „слухай - стій!“; *a-гей! a-гій! a-гі!“* „стій - схаменися!“

|| Ось ця роля *a* - при посиленню та при переміні ономатопоетичних вигуків - приманок, якими ми звірята кличемо, приманюємо, на вигуки-нагінки, якими ми звірята проганяємо, не є в етимологічних словарях схоплена. А є це цілком певно щось дуже старого - правовного.

a - (ага) *e* - (еге) *i* - (ігі) *o* - (ого) *y* - [угу].

a! „вгк., його значіння залежить від інтонації: здивовання - іронія, жаль - насмішка“.

п р с т. *ага!* „вгк. зрозуміння, здивовання, притакування“;
агакати;

e! „вгк. питання, недовіря, легковаження, дроблення“;
п р с т. *еге!* „вгк. притакування“;

i! „вгк. здивовання, жалю, резигнації“;

п р с т. *ігі!* „вгк. обурення, злости“; *ігікати*;

o! „вгк. здивовання, жалю“;

п р с т. *ого!* „вгк. здивовання“;

y! „вгк. обурення“;

п р с т. *угу!* „вгк. підтвержування“;

|| Вигуки природні промови. Але є дві можливості пояснення *ага!* (1) композицією *a + га!* (Schwentner) (2) простягненням. Ми переконані, що *ага-еге-ігі-ого-угу* простягнені форми.

а й - (а а й -) *е й* - *о й* - (о й о й -) *у й* - .

ай! „вгк. здивовання - переляку - страху - болю“;
айкати „з болю“!

рдп. > ай - ай > аяй! аяйкати; „посилення попередніх прикладів“;

ей! „вгк. болю“;

ой! „вгк. страху - болю“; ойкати „з болю - жалю“;

рдп. > ойой! ойойкати „посилення попередніх прикладів >“; йойкати, (вр. зойкати);

уй! „вгк. болю“;

|| Природні вигуки прамови.

а х - е х - о х - у х - .

ах! „вгк. здивовання - страху - болю - жалю“; ахати, ахкати;

ех! „вгк. жалю - резигнації“;

ох! вгк. болю - жалю“; охати, охкати;

ух! „вгк. страху - болю - холоду“; ухкати, ухнути

|| Природні вигуки прамови.

Б.

ба - (баба - бала - баб - балаб -).

ба! „вгк. підтвердження“; бакати;

рдп. бабакати, бабонити „при ворожінню бурмотати“;

прст. бакати > балакати, (балякати, = балакати × калякати“); балакун;

прст. бабонити > балабонити „калатати дзвінком“; балабон „дзвінок“; балабій „кличка барана (від дзвінка“);

дм. бальо „ягня“;

|| балакати має різні пояснення. В. Е. W. *bala* — подає дві можливості: а) звуконаслідування, зрівняй стінд. *balbala - karoti* „заїкатися“, до *bolbol'q* - без прикладу з укр. мови; моск. *балаболить* із *болоболить*; в) звязок із *Part.* на -l- *balъ* до *baјq* 1. Р. Е. S. виводить наше слово з *бол-бол-, як а). Вг. S. E. цитує поль. *bałakać* утворене від прапня *ba — „говорити“; це пояснення оперте на М. Е. W.

ba з, де й укр. *балакати* зазначене без подання шляху, як із *ba* — розвинулось *bala*—.

Розуміється, із *болоболить* через акання могло повстати *балаболить*; але для пояснення *балакати* це без значіння, бо укр. наголос на другому складі. Далі, ми не бачимо підстави для думки, що це слово в укр. мові запозичене із моск. мови. Тому прихилиємося до думки, що в основі лежить старий пенъ *ba* — „говорити“, з яким і та стара інтерекція має звязок, а *балакати* визнаємо про ст я г-н е н о ю формою. Польське *balakać* з українського.

б а м - (б а м б а м - б а л а м -) б е м - б і м - б о м - б у м -
(б у м б у м -).

бам! „вгк. звкн. дзвону“; *бамкати*;
р д п. *бамбам!* „вгк. звкн.“; *бамбамкати*, *бамбиляти*;
прст. *бам!* > *балам!* „вгк. звкн. дзвону“; *баламкати!*
„до значіння включене й гойдання дзвону“;
бемкати! „вгк. звкн. дзвону з ясним голосом“;
бім! „вгк. звкн. дзвону з дуже високим голосом —
(сигнатурки)“;
бімкати! „зле грати на фортеп'яні“;
бом! „вгк. звкн. глухого звуку дзвону“; *бомкати*;
д м. *бомба!* „церква“;
бум! „вгк. звкн. глибокого звуку дзвону“; *бумкати*;
р д п. *бумбумкати*.

|| Сімя перекличних вигуків новішого часу. Немає
в Вг. S. E., P. E. S..

б а х - (б а б а х - б а р а х -) б е х - (б е б е х -) [б е в х -
б е б е в х -] б у х - [б у р х - б у с ь -].

бах! „вгк. звкн. вистрілу - упадку якогось тіла“; *бахати*;
р д п. *бабах!* „вгк. звкн. сильного згуку“; *бабахати*,
бабахкати „сильно ...“;
прст. *бах!* > *барах!* *бахбарахнути* „сильно...“;

бех! „вгк. звкн. вистрілу - упаду з яснішим згуком“;
бехнути;

р д п. *бебех!* „вгк. звкн. сильного упадку“; *бебехнути!*
„сильно...“;

в р. *бевхати*;

р д п. *бебевхати, бебевхнути!* „сильно...“;

бух! „вгк. звкн. вистрілу - удару з глухим, низьким згуком“; *бухнути*“;

р д п. *бубухнути!* „сильно“;

в р. *бурх!* „вгк. для пориву вітра, удар хвилі“; *бурхати*
„вітер“;

2 скд. *бухі!* *бухі!* „вгк. звкн. кашлю“; *бухикати*
„кашляти“;

|| Праслово: Вг. S. E. *buch!* В. E. W. припускає і незалежний новотвір звуконаслідування. За ним і Р.Е.С. На це вказувала би і ціла група в укр. мові зі своєю різномірною вокалізацією.

Р. Е. С. виділяє: *барáхтаться* і укр. *барахтатись* і за Шахматовим¹⁾ виводить це слово із **борхъ-тати*; **борхъ* мало би бути формою аоріста від **борти*. Горяевъ²⁾ думає що це новотвори від: *бороться*. Обидві думки безпідставні; *барахтатись* є до *барахнути*, а це з *барах* - простягненої форми до *бах* -

бац - (бабац -) [бенц - бендз -] буц - (бубуц -).

бац! „вгк. звкн. удару, - головно удару баранів“;

бац-баран! *бацнути*; „ударити, гримнути, стрілити“;

д м. *бацькати, бацяти* „чогось часто дотикатися - замазувати“;

р д п. *бабац!* „вгк. звкн. сильного удару“; *бабацнути*
„сильно“;

¹⁾ Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ. С. П. 7. 2. 353 ст.

²⁾ Н. В. Горяевъ. Сравнительный Этимологическій Словарь Русскаго Языка. Тифлисъ 1896.

в р. *бец!* *бендз!* „вгк. звкн. упадку на коліна, чогось на землю“;

буц! *баран-буц!* = *бац!* *буцлти*, *буцкати*;

д м. *буцьо* „яблучко,- певно тому, що можна кидати“;

р д п. *бубуцнути* „сильно...“;

|| Вигуки звуконаслідування прамови. В. Е. W. *basajə*.
Можливо, що *бац*- *буц*- паралелі до: *бах*-*бух*. Сюди не належить і немає пояснення:

базь! „вгк. приманка овець“;

д м. *базя!* „ягня“; *базікати* „лепетати“;

Можливо, що *базя* належить до: *баран* і є формою дитячої мови, від якої потім утворений вигук.

бе̄! „вгк. обридження“; = *фе̄!*

д м. *бека*, *беця* „щось поганого“; *бецяти* „замаститись — *saccáge*“;

|| Природний вигук прамови.

бе - (бебе) [бей - бев - бов -] бу - (бубу - бугу -).

бе! „вгк. перекличний овець - ягнят - кіз“; *бекати* „вівці - кози - діти“;

р д п. *бебе*; „вгк. звкн. те саме“; *бебекати*;

в р. *бейкати* „проганяти звірі“;

в р. *бев!* вгк. „звкн. дзвону“; *бевкати*“;

р д п. *бебевкати*;

в р. *бов!* „вгк. звкн. дзвону“; *бовкати* „дзвін, - язиком молоти“;

бу! „вгк. звкн. глибокого гудіння,—реву бугая“; *букати* *буца*;

р д п. *бубукати*, *буботати* „медвідь“; *бубоніти*; *бубон*, *бубнити*;

п р с т. *бугу!* „вгк. перекличний бугая“; *бугукати*;

|| Сія перекличних вигуків прамови. Розтягнена форма: *бугу!* може буде й новотвір з: *бугай*.

бель - буль - (бубуль).

белькати, белькотіти;
буль! „вгк. звкн. булькання: кров, вода, окріп“; *буль-*
кати; бульк! бульчати;
рдп. бубулькати;
|| Вигуки звуконаслідування прамови в основі В. Е. W.
bьlkъ-.

бер - бир - бор - бур - [бурх -].

бер! „вгк. нагінка на овець“;
бир! *бир!* „вгк. приманка овець“; *биркати;*
дм. биря „вівця - ягня“;
боркотати, бормотати;
бур-ку - ку! „вгк. звкн. голубів - самців“; *буркати,*
буркотати, бурмотати, буркутати.
бурх! „вгк. для пориву вітра, удар хвилі“; *бурхати*
„вітер“;
|| В основі вигуки звуконаслідування прамови. В. Е. W.
burkajъ. При *бурх!* є вплив: *буря, бурити;*

бзі! „вгк. звкн. зичання“; *бзик, бзичати;*

|| Вигук звуконаслідування. Праслово: Вг. S. E. *bzik.*

бинь - [биць -].

бинь! *бинь!* „вгк. приманка коров, телят“; *бинькати;*
дм. биня „бик, корова, теля“;
биць! *биць!* „вгк. приманка коров, телят, овець“;
дм. биця „рогатий домашній скот; баран, віл, корова, цап“
2 скд. *бицю!* *бицю!* „вгк. приманка телят“;
|| В основі форми дитячої мови від *бик*: *биня* та *биця*;
від них потім утворені вигуки — приманки: *бинь!* та *биць!*
блик! „вгк. для мигнення світла“; *бликнути;*
|| До цього слова автор: *bьskъ*, Українська мова
в В. Е. W. *Slavia V.* ст. 13.

блм! = *блик!* *блммати*; *блмнути*;

|| До цього слова автор: J. A. 35 ст. 349. Мабуть праслово з варіантою *блм* — || *блик* —.

блсь! = *блик!* *блснути*.

|| В. Е. W. праслово з - у - вокалізмом до *bl'skь*. Від нього утвореній вигук.

бовть! „вгк. звкн. упаду в плин“; *бовтати*;

|| В основі вигук звуконаслідування прамови. В. Е. W. *byltajō*.

брр! „вгк. дрожі, холоду, обридження“;

|| Природний вигук.

брєкекє! „вгк. звкн. жабів“; *брєкекєкати* „жаби“;

|| Вигук звуконаслідування прамови.

брень - бринь - брунь - [брянь - брям - брязь].

брень! „вгк. звкн. металічного звуку“; *брєніти* „струна, підківки, шиби, губи, бжолі, комар, джерело, луна“;

бринь! = *брєнь!* *бриніти*, *бринькати*; *бринькотіти*;

брунь! = *брєнь!* *бруніти*, *бруньчати* „бжолі - хруші“;

вр. *бряньчати*;

вр. *брямчати*;

вр. *брязь!* „вгк. звкн. металевого звуку“; *бряцати*;

|| Праслово В. Е. W. *brēō*. В основі звуконаслідування, тому вигуки старі формації. Вр. S. E. *brzck*.

брєх! „вгк. звкн. собачого гавкання“; *брєхати*;

|| Праслово. В. Е. W. *brēō*. Вр. S. E. *brechac*. Вигук, правдоподібно, новотвір.

бризь! „вгк. окроплення водою, упаду на землю, в плин“;
бриськати = *прискати*, = *прись!* „вгк. те саме“;

|| В. Е. W. праслово: *bryzgaјo*. В основі звуконаслідування; тому вигук стара формація.

брик! „вгк. скоку, удару ногою“; *брикати*;
2 с к д. *брику!* *брику!*

|| В. Е. W. *брыкајo*; праслово із значінням руху, тому вигук старий.

В.

ва - (вава-) ве-(веве-).

ва! „вгк. звкн. кота, собаки“;

р д п. *вав!* „те саме“; *вава!* „вгк. болю“; *вавкати* „жалуватись на біль“;

вава - вуф! „вгк. звкн. голубів“;

ве! „вгк. звкн. медведя; - вгк. обридження=*фе!*“; *векати* „кричати“;

р д п. *веве!* „вгк. здивовання“; *вевекати* „бурмотати“;

|| В основі почасти природні вигуки болю, почасти звуконаслідування. Р. Е. S. *вавакатъ*.

вай - вей - .

вай! „вгк. болю, жалю“; *вайкати* „жалібно кричати“;
вайкіт „жидівський“;

вейкати „медвідь“;

|| Зв'язок з природними вигуками: *ай!* *ей!*, з яких лямбіовеляризацією могли *вай* - *вей* розвинутись. Почасти вплив жидівський—, але можливо, що й старе. Вг. S. E. *wej*

вар - вор - вур - .

варчати „пес“;

ворчати „пес, кіт“; *воркіт*;

вур! „вгк. звкн. пса, голуба, ката“; *вурчати-*„мурчати“;

|| В основі праслово звуконаслідування. Вг. S. E. *wark*. Р. Е. S. *ворчатъ*. М. Е. W. *verk*— Тоду й вигук може бути старої формації.

вара! „вгк. стій,—не рушай!“;

|| З німецького—через польське *wara!* Вг. S. E.

ваць - вець - .

ваць! „вгк. приманка свиний“;

2 скд. *вацю!* *вацю!* *вацюкати*;

вець! = *ваць!*

|| Думаємо, що це нові формації, що мають в основі (*паця*): *паць* - *паць!*

верть! „вгк. для скорого руху, - повернення“; *вертіти*;

|| Вигук є новотвір, утворений від праслова. Вг. S. E. *wiercsieć* Р. Е. S. *вертьтъ*.

виль! „вгк. для скорого руху, - махнення“; *вильти* „хвостом“;

|| Вигук є новотвором від праслова. М. Е. W. *vil-* Р. Е. S. *вильтъ*.

вуть! *вуть!* „вгк. приманка качок“;

|| В основі лежить праслово М. Е. W. *onty*; сюди укр. *утка*; із: *уть* - *уть* повстало лябіовеляризацією: *вуть-* *вуть*.

Г.

га - (гага - гала -) ги - (гиги -) гі - гу - (гугу -)

га! „вгк. запиту, - нагінка на птицю“; *гакати*;

рдп. *гагакати* „грімко говорити“;

прст. *галакати* „кричати“; *гала!* „вгк. нагінка на птицю“;

ги! „вгк. сміху“; (*гикати*);

р дп. *гиги!* „вгк. звкн. сміху, -ржання“; *гиготати* „кіньрже“;

гиготати „ржати“;

гу! „вгк. для подуву вітру“;

р дп. *гугу!* „те саме“; *гуготіти* „шум“; *гугнати*; *гугнати* „неясно балакати, ворона, ловецький ріг“;

|| В основі є ріжного рода вигуки звуконаслідування прамови, що всі разом творять одну семью. В. Е. W. *gagajo*, *gogoŕ' o*, та *gogŕ'jo*; Вг. S. E. *gogodze*, та *gegac*. Замічаємо ясну розтягнену форму: *гакати* > *галакати*; відповідної моск. форми Р. Е. S. немає. Хотяй старе -g- повинно бути в укр. мові -g-, то ономатопоетичний нахил мови затримав і подібну семью з -g- формами:

га-(гаг-)ге-[гев-] (гиг-гіг-).

Га! Га! „вгк. звкн. гусий“;

р дп. *габати*; *габотати*;

Ге! Ге! „вгк. звк. гусий“; *гебати* „гуси“;

в р. *гевкати* „гуси“;

гібнути „передсмертний голос“;

гібнути „згігнути“;

гав- [гавх-] гив- гов-.

гав! „вгк. звкн. гавкання пса“; *гавкати*;

в р. *гавх!* = *гав!*

гивкати „сова“;

гов! „вгк. стій!“; *говкати*;

|| В. Е. W. під: *гава*. Праслово з основою звуконаслідування. Тому вигуки старої формації. *гов!* „стій!“ мабуть з румунського.

гай-(галай-)гей-гий-гой-гій-.

гай! „вгк. нагінка на птиці“; *гайкати* „проганяти птицю“;
гая! = *гай!*

пр ст. *галай!* „вгк. нагінки на птиці“; *галайкати*, *галайкотати*; *галай - балай!*

гой! = *гей!* *гойкати*; *гой-да!* „вгк. для гойдання, гойдатися“;

гей! „вгк. нагінка на птиці, - волів“; *гейкати*;

гий! = *гей!*

гій! = *гей!* *гійкати* „кричати на воли, коні“;

|| В основі прастарі вигуки пастухів. Р. Е. S. 1 *gai*; Вг. S. E. *hej*; до *гойда!* : *huštač*.

гайс-[гас-галас-]гейсь-гісь-гисьь-

гейсь! „вгк. нагінка на волів“; *гейса!* „вгк. нагінка: воли на ліво!“; *гейсати*;

гайсати = *гасати*;

в р. *гасати* „бешкетувати, бігати, витанцьовувати“;

пр ст. *галасати*, *галасувати*, *галасування*;

гісь! „вгк. нагінка на овець“;

гись! „вгк. нагінка на куриї“;

|| Слово <галас> має цілий ряд пояснень. Гляди: автор. Українська мова в В. Е. W. Slavia V. ст. 6. Вг. S. E. *hasa* датує щойно 17 віком і думає за В. Е. W. *heslo*, що це слово з польського перейшло на Русь; нотує також чеськ. *hejsati*. Щодо *halas*, то це слово давно не було знане і Вг. (із знаком питайним) доміркується, що воно до *hala!* *holal!* *halala!* якомсь дороблене. Ці міркування не переконують. Вся група складається із старих вигуків пастухів - чумаків і тяжко подумати, щоби *гейсати* - *гайсати* було в нас чуже. Тому ми уважаємо ці слова старими та виводимо з них *гасати* із розтягненням: *галасати*. Р. Е. S. відповідно московської форми не має.

гам! „вгк. для замкнення уст, - ковтання“;

д м. *гам!* „вгк. їсти“; *гамати*; *гамкнути*.

|| Без етимології. Помимо В. Е. W., що виділяє *готон* укр. *гомін* від моск. *гам*, укр. *гамір*, *гаморити*, то перше уважає чужим, а друге основаним на звуконасліду-

ванню — ми за Р. Е. S. *гомонъ*, *гамъ* уважаємо за спільну семью звуконаслідування та навізуємо наші слова до цієї групи.

гар- (гаргар- [гаргар-]) гир- гур-.

гар! „вгк. звкн. гарчання пса“; *гаркати*, *гарчати*;

р д п. *гаргар!* „те саме“; *гаргара* „язиката баба“;

в р. *гарбара* „те саме“;

гир! „вгк. звкн. гарчання пса“; *гиркати*, *гирчати*;

гур! „вгк. звкн. упадку“; *гуркотіти* „вози, грім, коралі по землі“; *гуркіт*.

|| В основі праслово звуконаслідування. В. Е. W. *garkajo* Вг. S. E. *hurkot*. Тому вигуки старої формації.

гац-гиц-гоц-гуц-.

з-гацькати „змучити коні“;

гиц! „вгк. для скоку“; *гицати* „їхати верхом“; *гицкати*;

гоц! *гоцкати*.

2 скд. *гоца!* „вгк. для скоків.“;

гуц! *гуці!* *гуцюцю!* „вгк. для гуцкання дітей“; *гуцати*;

|| Вг. S. E. *хуснаць*, *хос!* Ми думаємо, що ці слова старі,—на це вказує їх звязок з мовою няньок.

геп - (гегеп-) [гергеп-] гоп - гогоп - гуп -
(гугуп-).

геп! „вгк. звкн. упаду—удару“; *гепати*, *гепнути*, *гепоннути*;

р д п. *гегеп!* „вгк. сильно....“; *гегепнути* „сильно....“;

в р. *гергеп!* „вгк. сильно....“; *гергепнути*, *гергепна*;

гоп! „вгк. звкн. для тупання, танцю“; *гопати*, *гопкувати*, *гопцювати*;

р д п. *гогоп!* „вгк. звкн. щоби відгомін викликати“;

гуп! „вгк. звкн. для упадку, удару, глухого звуку“; *гупати*, *гупотіти*;

р д п. *гугуп!*

|| Вг. S. E. *хоп!* *хопнаць* думає, що польські слова повстали не без німецького взірця: *хопс!* Ми сумніваємося

та вказуємо на широкий розвиток цієї групи в укр. мові. Тому Р. Е. С. *гонакь*, неправий, що це слово з польської мови та що його джерело німецьке.

г е т - г о т - г у т - .

гетта! „вгк. нагінка на коний“;

готьта! „вгк. нагінка на коний“;

гуттю! „вгк. нагінка на вовків“;

|| Вр. S. E. *hej*; це різні вигуки пастухів. До цього роду треба зачислити і:

гидж - га! „вгк. травля собак“;

гуджа! гудзя! гузя! „те саме“;

глии! „вгк. для скорого погляду“; *глипати*;

|| В. Е. W. *glipaju*, думає, що це слово з чужого, герм. джерела. Вигук нової формації.

глядь! „вгк. для скорого погляду“; *глядіти*;

|| В. Е. W. *ględajo*, праслово. Вигук нової формації. Вр. S. E. *ględać*.

г р е м - г р и м - г р о м - г р у м - .

греміти „грім“;

грим! „вгк. звкн. удару“; *гримати, гримотати*;

громіт, громотіти;

грумотіти = „грюкотіти“;

|| В. Е. W. *gręm'о*; праслово. Вр. S. E. *gręmieć*. Вигук, з огляду на значіння семі, старої формації.

г р а к - [г р я к -] г р у к - [г р ю к -] .

фрак! „вгк. звкн. стуку“; *фракати*;

бряк, брякати;

фрук! „вгк. звкн. глухого стуку“;

грюк! грюкнути, грюкотати, грюконути;

|| Проти В. Е. W. *grajo, gračo*, маємо вражіння, що це звуконаслідування, варіанти до: В. Е. W. *gruchajo*; тому й вигуки старі формації.

гук- (гугук- гулюк-).

гук! „вгк. для сильного звуку“; *гукати, гуконути;*

2 скд. *гужу!* = *гук!*

рдп. *гугукати;*

прст. *гулюкати;*

|| В. Е. W. *gukъ*, праслово; тому вигуки первісні.
Р. Е. S. *гукъ*—звуконаслідування.

гулі! „вгк. приманка голубів“; *гуль!* „те саме“;

дм. *гуля* „голуб“;

|| Вигук утворений від слова дитячої мови; джерело цього слова не ясне.

гульк! „вгк. для неочікуваного появи чогось“; *гульк-нути, гуляти.*

|| В. Е. W. *gulъ*, праслово; вигук первісний.

гусь „вгк. приманка гусий“;

2 скд. *гусю! гусю!* „те саме“;

дм. *гуся* „гуска“;

|| Вигук утворений від слова: *гуска*, дм. *гуся*.

гуш! „вгк. нагінка на птицю“;

гуч! „те саме“;

гуля! „вгк. нагінка на гусий, качок, голубів“;

|| Не ясне. М. Е. W. *gel*—для гиля — неправдоподібне.

Г.

гел- [гер-].

сел! „вгк. звкн. гусий“; *селжати, селкотати;*

вр. *селкотати, селсотати* „гуси“;

= Основа звуконаслідування. Старий вигук.

грів - гряв - [грян -].

Грив! „вгк. звкн. шипіння гусий“. *Гривджати*;
Гряв! „вгк. звкн. каркання“; *Грявчати* „каркати“;
вр. *Грянчати* „каркати“;

|| Основа звуконаслідування. Старі вигуки.

Гудзі! Гудзі! Гудзусь - на! „вгк. приманка свинній“: чергується з: *куць - куць!*

|| *куць - куць* із: *кусь - кусь* від *кусай - кусати*.

Д.

дер - дир -.

Дер! „вгк. звкн. рвання тканини, — „деркача“; *деркати*,
деркотіти „деркачі“.

рдп. *дердер!* „вгк. звкн. деркача“;

дм. *дердер!* „назва гри“;

дир! „вгк. звкн. деркача“; *диркати* „деркач“;

|| В. Е. W. *dyrkajō*; до *derō*; праслово. Вр. S. E. *der-dac*, *derkacz*; вигуки старої формації.

Дж! *джа!* „вгк. звкн. свисту різки, — удару“;

|| Звуконаслідування.

дзв - дзвиз - дзвіз -.

Дзв! „вгк. звкн. свисту батога, нагайки“;

Дзвизнути „ударити батогом“;

Дзвізчати „пчоли, стріла“;

|| Звуконаслідування.

дзень - (дзеньдзень - дзелень -) дзинь - дзінь -.

Дзень! „вгк. звкн. маталевого дзеньку, підківок, дзвінка“.
Дзенькати;

дм. *дзеня* „все, що дзенькає“;

р д п. *дзеньдзень!* „вгк. звки. довшого дзенькання“;
п р с т. *дзелень!* „вгк. звки. дзвінка“; *дзеленькати*; *дзеленькотіти* „вікна“;
дзиньчати „чарки“;
д м. *дзіня* „все, що дзенькає, гроші, бляшки“.

|| Звуконаслідування; впливає і на: *звеніти* > *дзвеніти*, *дзвін*, Вг. S. E. *dzwon*. Р. E. S. відповідних форм до нашої групи не подає.

д з и г - [д з и г -] (д з и д з и г -) [д з и н д з и г -].

дзиг! „вгк. бистрого руху“; *дзиготіти* „конники“;
в р. *дзи!* „вгк. свисту кнута, тикання годинника“; *дзи-лати* „вертітися“;
р д п. *дзидзилати* „по жидівському балакати“;
в р. *дзиндзилати*;

|| Звуконаслідування молодшої формації, що схоплює в собі тикання та вимахування долішньої стрілки старих годинників: *дзи!* - арів. Можливе, що варіанта до Вг. S. E. *dyg*, *dygac*; Р. E. S. *дыгать*. В. E. W. *dygajo*.

дзусь! *джусь!* „вгк. прич! гет!“;

|| Не ясне.

д з ь о б - д з ю б - д з и б -.

дзюб! „вгк. звки. дзюбання“; *дзюбати*;
дзюб! „вгк. звки. дзюбання“; *дзюб*, *дзюбати*;
дзюбнути „ударити“;

|| М. E. W. *zob* -, в основі праслово; Вг. S. E. *dziob*; тому й вигуки старі. Форми з -*д*- повстали під впливом звуконаслідування.

дзю! „вгк. звки. шпигання“; *дзюбати*, *дзюбнути*.

|| Звуконаслідування. Мабуть варіанта до *цюкати*, „топором“; Вг. S. E. *siufa*.

дзюр- [зюр-] дзьор- дзир-.

дзюр! „вгк. звкн. капання води“; *дзюрити* „тонкою струєю“; *дзюркотати* „дош“;

в р. *зюр!* „вгк. те саме“; *зюрити* = „дзюрити“;

дзьоркач = „дзенкач“;

дзирчати.

|| Звуконаслідування. Мабуть варіанти до: *цюркотати*, Вг. S. E. *сіуга*.

дзяв! „вгк. звкн. щеняти“; *дзякати*, *дзякотіти*;

|| Звуконаслідування; може варіанта до *няв-кати*, *бляв-кати*, *м'яв-кати*.

диб! „вгк. скоку на ноги“; *дибати*;

2 ск д. *дибу-дйбу!* „вгк. скоків“;

|| В. Е. W. *dybaję*. Вг. S. E. *dybać*, старе слово в основі, тому й вигук задля значіння старий.

диндати „качати-махати ногами“;

п р т. *диндилиндати* „теліпатися“;

|| Вг. S. E. *dyndać* від 18 віку, із чеського. Приклад простягнутої форми.

дмух! „вгк. дуття“; *дмухати*, *дмухнути*;

|| В. Е. W. *dътq*; праслово. Вг. S. E. *dta*. Вигук нової формації.

драп- [дряп-] дреп-.

дран! „вгк. звкн. драпання кігтями“; *дранати*, *драно-нути*;

в р. *дряп!* = *дран!* *дряпати*;

дрепенути = дременути.

|| В. Е. W. *drapaјę*; Вг. S. E. *drapać* (= *drała dać* відповідає значінню: *дрепенути*); праслово; вигуки старі.

дрисі! „вгк. звкн. бистрого удару ногою“; *дрисіати*, *дри-
сонути*.

|| В. Е. W. *dragajo*; Вр. S. E. *drgaci*; праслово; задля
значіння вигук старий.

дрись! „вгк. звкн. сассаге“; *дристати*;

|| В. Е. W. *driskajo*; Вр. S. E. *dryzdać*, *drystać*; пра-
слово, вигук старий.

дуду! „вгк. звкн. музики, сопілки“; *дудити* „на сопілці“;
дудка;

|| Вр. S. E. *duda*, звуконаслідування; В. Е. W. *duda*,
думає, що чуже — в основі із турецького. Р. Е. S. *дуда*
за Горяєвом: звуконаслідування; це і наша думка, тому
думаємо, що вигук старий.

дурк! „вгк. звкн. легкого удару“; *дуркати*; „стукати“;

|| Або як варіянта до Вр. S. E. *turkot*, або до
дер- дир-. На всякий випадок звуконаслідування, старий
вигук.

Е.

ет! „вгк. легковаження — резигнації“;

|| Не ясне. Може до: *от!*

Ж.

ж-жі „вгк. для горячого“;

д. м. *жижа* „все горяче“;

|| Природний вигук.

жбух! „вгк. вилиття води“; *жбухнути*; „чогось нараз
налити“;

|| Мабуть варіант до: *бух* - під впливом: *жбан* „збан
до води“;

жив! „вгк. звкн. воробця“;

|| Мабуть до *жевжик* „воробець, вітрогон“;

З.

зз - зиз - зюзь -.

з...з! „вгк. звкн. голосного щипіння“; *зикати*;

зичати „кричати хрипло“;

рдп. *зизати* „дикі гуси“;

дм. *зюзя* „комарик“;

|| Звуконаслідування.

зірк - зирк -.

зірк! „вгк. для скорого погляду“; *зіркнути*;

зірк! = *зірк!* *зіркнути* „скоро глянути“;

|| М. Е. W. *scr - 1*; Вг. S. E. *zerknać*; праслово. Вигук нової формації.

І.

ігги! „вгк. звкн. ржання“;

|| Звуконаслідування. Композиція *і + гги*.

Й.

йо?! „вгк. здивовання—зашту“;

|| Не ясне.

К.

кабась! „вгк. приманка свиній“; *кабаськати*;

|| Утворено від *кабан*.

ка в - [кія в -] кев - .

кав! „вгк. звкн. писку дитини, kota, ворони, щеняти“;
кавкати „ворона“; *кавка*;
в р. *кіявкати* „кавки“;
кевкнути „гикнути“;

|| В. Е. W. *кавѣка*; Вг. S. E. *кава*, праслово; з огляду на значіння вигук старий.

д м. *кака!* „вгк. все нечисте,—сассаге“; *какати*,

|| Слово дитячої мови. В. Е. W. *какајо*; Вг. S. E. *какаџ*.

какаріку! „вгк. звкн. когута“; *какарікати*;

кукуруіку! „те саме“; *кукуруікати*;

кікірікі! „те саме“; *кікірікати*;

|| Звуконаслідування. В. Е. W. *кукурукајо*.

ка п - [кра п -].

кап! „вгк. звкн. капання плину: сльози, крови, горілки“;
капати, *капцювати*;

в р. *крап!* „вгк. звкн. = кап!“; *крапати*, *накрапати* „дош“;

|| В. Е. W. *кар'о*; варіянта під впливом: *круп'а*. Вг. S. E. *караџ*; праслова. Задля значіння вигуки первісні.

ка х - ких - .

ках! „вгк. звкн. качки“; *кахкати* „качка“;

2 скд. *кахі!* *кахі!* „вгк. звкн. кашлю“; *кахикати* „кашляти“;

ких! „вгк. звкн. сміху“; *кихкати* „хохотати“;

|| В. Е. W. *кѣхно*; Вг. S. E. *кичаџ*. Основа звуконаслідування, тому вигуки старі.

к в а - к в и - к в і - к в о - .

ква! „вгк. звкн. жаби“; *квкати* „жаби“; *квк!* „вгк. те саме“;

квичати;

кві! „вгк. звкн. свині“; *квікати* „поросята“; *квік* „вгк. те саме“;

в р. *кувікати*;

кво! „вгк. звкн. квочки, жаби, стогону“; *квокати* „квочка“; *квок!* „вгк. те саме“;

|| В. Е. W. *квакајо*, *квісо*; *квосо*; Вг. S. E. *квк*, *квік*, *квока*; до варіанти: *квік*, В. Е. W. *квіквіка*. Звуконаслідування — старі вигуки.

кив! „вгк. кивання“; *кивати*;

|| В. Е. W. *кувајо*, праслово Вг. S. E. *ківаа*. Вигук, мабуть, нової формації.

кидь! „вгк. кидання“; *кидати*;

|| В. Е. W. *кудајо*, праслово. Вигук, мабуть, нової формації.

к и р - к у р -

кир! „вгк. звкн. сполошеної курки“; *киркати* „різко кричати, — сполошені курки“;

кур! „вгк. приманка индиків“; *куркати* „в череві бурмотіти“;

|| В. Е. W. *киръ*, праслово; Вг. S. E. *кир*, думає за Соболевським, що остаточне джерело іранське. Помимо того, на нашу думку, ці вигуки старі.

кис! „вгк. травлі пса“;

ксі! „вгк. нагінка свиний“;

|| Не ясне; *кис!* може до *кусь!*

киц-кец-кіц-.

киць! „вгк. приманка кіток“;
д м. *киця* „кітка“;
кець! кець! „вгк. приманка поросят“;
кіць! „вгк. приманка кіток“;

|| Вг. S. E. *kicia* виводить з німецького. Тоді би вигуки утворені були на підставі даного слова дитячої мови. Наш погляд гляди: *міць - миць - мець - муць -*.

киш-куш-.

киш! „вгк. нагінка на птицю“; *кишкати*;
куш! „вгк. нагінка на овець“;

|| Не ясне. Певно вигуки пастухів в роді: *гут! гуч!*

кізь! кізь! „вгк. приманка кіз“;

|| Від *коза* утворено.

кіть! „вгк. котиться щось“; *котитися*.

|| В.Е. W. *koʹo*; праслово; вигук нової формації.

клап-клеп-кліп-кляп-.

клап! „вгк. звкн. удару“; *клапати*;
кляпати „язиком, молотком“;
кліп! „вгк. для скорого руху повіки“; *кліпати* „очами“;
кляпати „клякати“;

|| В основі звуконаслідування. В.Е. W *klapaʹo*; *klepʹo*. Вг. S. E. *klepać, klapać*, Вигуки первісні.

кляц! „вгк. звкн. кляцання зубами“; *кляцати*;

|| В.Е. W. *klɛsaʹo* 2; вигук старий задля значіння.

К Л Ъ О К - К Л Ю К - .

кльок! „вгк. звкн. квочки“, = *квок!*; *кльокати* = *квокати*;
клюк! „вгк. звкн. удару“; *клюкати* „довбач, куля“;

|| В. Е. W. до *klusq* як варіанти. Звуконаслідування основою, тому вигуки старі.

ко-ко-ко „вгк. звкн. курки“; *кокотіти*;
д м. *коко* „яйце“;

|| Вг. S. E. *koko*, *kokac*; в основі дитяче слово; вигуки старі. В. Е. W. *koKa*. Р. Е. S. *кокотать* виводить із звуконаслідування.

ковзь! „вгк. ковзання“; *ковзатися*;

|| Вг. S. E. *kielzac*. Вигук є новотвір.

ковть! „вгк. ковтання“; *ковтати*;

|| В. Е. W. *kaltajo*; вигук є новотвір.

к о д - (к о д к о д - к у д к у д -).

кодкати „курки“;

р д п. *кодкодакати* „кури“;

кудкудак! „вгк. звкн. кудкудакання“; *кудкудакати*.

|| В. Е. W. *kokodakati*, звуконаслідування.

кось! *кось!* „вгк. приманка лошаків — коний“; *коськати*
„пестити коні“;

д м. *кося* „кінь, лошак“;

|| Вигук утворений від дитячого слова, яке є песливою формацією до кінь — коня: *кося*, *косьо*; Вг. S. E. *коі*.

кресь! „вгк. кресання“; *кресати*;

|| В. Е. W. *kresq*; праслово Вг. Е. S. *krzesac*. Мабуть, вигук нової формації.

кра - (кракра-) кру -

кра! „вгк. звкн. ворони“; *кракати* „ворони“;
р д п. *кракра!* „вгк. те саме“;
кру! „вгк. звкн. ворони“; *крукати*.

|| В. Е. W. *kraco*; в основі звуконаслідування, тому вигуки старі.

ку - (кук - [кик - (килик -)]).

ку! „вгк. звкн. зазулі“; *кукати* „зазуля“;
р д п. *куку!* „вгк. звкн. зазулі“; *кужукати*;
кикати „зазуля“;
пр ст. *киликати* „птахи“;
пр ст. *киги!* „вгк. звкн. чайки“; *кигикати*.

|| В. Е. W. *kikažo*; основа звуконаслідування, тому вигуки старі. Вг. S. E. *kikač*.

кум! „вгк. звкн. жабів“; *кужкати* „жаби“.

|| Варіянта до В. Е. W. *kipkažo*; звуконаслідування. Вигук старий.

кусь - кс -

кусь! „вгк. травлі пса на когось“;
кс! „вгк. те саме“;

|| Утворений вигук від *кусати*. Варіянта мабуть: *куць!*

Л.

лап - лоп - луп - [ляп - льоп -].

лап! „вгк. хватання“; *лапати*, *лапнути*;
2 ск д. *лапу!* *лапу!* „вгк. те саме“;
лоп! „вгк. звкн. удару крилами“; *лопкати* „крилами“;
луп! „вгк. для скорого руху повіки, - легкого удару“;
лупати „очима“;

в р. *ляп!* „вгк. звкн. легкого удару“; *ляпати, ляпнути*;
в р. *льоп!* „вгк. звкн. удару“.

|| В. Е. W. *lарајо* 1. Вг. S. E. *lараџ*, мабуть звуко-наслідкування, тому вигук старий. В. Е. W. *lорајо*, звукона-слідкування вигук старий. В. Е. W. *лур'о*, задля значіння вигук старий.

Варіанти: *ляп!* *льоп!* до В. Е. W. *lарајо* 2, *lорајо* під впливом: *цяпати*. Р. Е. S. *ляпать*.

леле- лоло- лулу- [люлю-].

леле! „вгк. горя, нещастя“; *лелекати* „стогнати, заводити“;

лолотіти „шум бистої води“;

лулукати „сова, сич“;

д м. *люлю!* *люлі!* вгк. спати“; *люляти* „спати“; *люля* „коліска“;

|| В. Е. W. *leleјо*, звуконаслідкування; Вг. S. E. *lelit ро- lelit*, група псливих дитячих слів. На нашу думку, при етимольогіях не узгляднено, що *лулу* — „крик сови, сича“; який по народньому віруванню віщує нещастя. Сюди й *лоло* - і - *леле* -; *люлі* - це справді слово дитячої мови. Р. Е. S. *лель*.

луч! *луч!* „вгк. нагінка на теля від корови“;

|| Не ясне.

ляс- лос- лус- [лулус-].

лясь! „вгк. звкн. удару дверми, зубами“; *ляскати*; *ляс- котіти*;

лоскотіти;

лусь! „вгк. звкн. легкого тріску, - крила, бука“; *лускати*;

р дп. *лулусь*; „вгк. звкн. сильного тріску; бистрого удару“; *лулуснути*;

= В. Е. W. *leskaiq*; *loskajq*; *luska*; вигуки старі.

М.

май-мах-.

май! *май!* „вгк. бистрих рухів“; *майнути* „бистро промахнути“; *майдати* „пес хвостом“;
пр ст. *майдалати* „лапками“;
мах! „вгк. махнення, сюди-туди“; *махати*, *махонути*;
= Вг. S. E. *tajak*; Р. E. S. *маять*. Того самого пня і:
Вг. S. E. *tach*; Р. E. S. *махать*. Проти Вг. S. E. *targać*,
ми ставляємо: *майдати* до *майнути*.

мам- [малам-] мим- мом-.

ма-ма! „вгк. дитячого лепетання“; *макати*, *мафрити*;
пр ст. *мафрити* > *мамурити* > *маламурити*;
мимфрити, *мимфрати* „плести язиком“;
момотати, *момфрати*.

|| Вг. S. E. *tatrac*, *tutrac*, звуконаслідування. Вигук старі.

мац! „вгк. шупання, дотику; *мацати*.

|| Вг. S. E. *tasac*; Р. E. S. *мацать*; вигук буде, мабуть, новотвором.

Дм. *маць!* „вгк. все мале“;

|| До: *малий!* — *маціцький*.

ме- [меме-] му- (мугу-).

ме! „вгк. звкн. овець“; *мекати* „вівці — кози“;
р д п. *меме!* „вгк. звкн. те таме“; *мемекати*;
р д п. *мекеке!* „вгк. звкн. ягня, вівця, коза“; *мекекекати*;
му! „вгк. звкн. корови“; *мукати*;
пр ст. *мугу!* „вгк. звкн. реву коров, волів“; *мугукати*;
мугикати;

|| Звуконаслідування Р. E. S. *мычать*. Вг. S. E. *тіекаć*.

миг! „вгк. мигнення зорі—рукою“; *мигати*, *мигонути*;

|| М. Е. W. *тыg*—; праслово; Вг. S. E. *тиg*; мабуть, новий вигук. Вг. S. E. *тгпгс*.

мик! „вгк. бистрого руху“; *микнути* „щось бистро вирвати“;

|| М. Е. W. *тиkа* -. Вг. S. E. *ткпгс*. Мабуть, вигук новий.

миль! „вгк. бистрого руху“; *мильнути*;

|| Р. Е. S. *мелькать* - до *моргать*. Не ясне.

міць - мець - миць - муць -.

міць! „вгк. приманка котів“; *міцькати*;

дм. *міцька* „котик“;

мецька „назва вівці“;

дм. *мицьо* „повношоке дитя“;

дм. *мицька* „кітка“; *миця* „те саме“;

муцька „назва коня“; *муцик* „малий пес“;

|| М. Е. W. *тисй* -; це не може бути щось чужого. Це, мабуть, група дитячих слів; виходити можна від *миш*, *мишка*, дм. *миця*, перенесено на: kota, пса, коня, як пеливе слово з відповідними вокалічними змінами. У звязку з *міцька*, *мицька* маємо вражіння, що: *киця*, *кіця*, не з німецького (Вг. S. E. *kicia*), а що це контамінація *миця* і *кітка* в *киця*, *кіця*.

мяв! „вгк. звк. kota“; *мякати* „= мнявкати = нявкати“;

|| Вг. S. E. *тіаиссес*; Р. Е. S. *мякать*; звуконаслідування, вигук старий.

Н.

ник! „вгк. глип!“; *никати* „ходити—всюди заглядати“;

|| Вг. S. E. *нікпгс*; вигук, мабуть, новий.

ну! „вгк. здивовання—заохоти“; *нукати*.

|| М. Е. W. *ника* -. Р. Е. S. *нукать*. Вг. S. Е. *ни*;
старий вигук.

ня-ня-ня! „вгк. приманка собаки“;

|| Із *на!*...

няв! „вгк. звкн. кота“; *някати* „кіт, сова“;

|| Звуконаслідування, = *мяв!*

О.

ов! „вгк. розчаровання“;

овав! „вгк. іроніч—розчаровання“;

|| Природні вигуки.

оле! „вгк. горя, печалі“;

|| Р. Е. S. *оле!*; звуконаслідування. М. Е. W. *оле*;
можливо, що до *леле!*

П.

нав! „вгк. звкн. перепілки“; *навкати* „=підьпідьомкати“;

|| Звуконаслідування.

дм. *па-па!* „вгк. Істи“; *папати* „Істи“;

|| Слово дитячого лепетання. Р. Е. S. *папа* з; Вг. S. Е.
рараб.

патя! „вгк. для виразу пустої балаканини“; *патякати*;

|| Не ясне. Може на взір: *калякати*.

п а х - п и х - .

пах! „вгк. для клубів диму“; *пахкати*; *спакнути*; „іскра,
румянець на личку“;

тихкати „дути над чаєм“;

|| Вг. S. E. *rycha*; праслово. Р. Е. S. *пахнуть*; вигук мабуть старий.

пац - пец - пуц - .

пацати „ногами лежачи на череві“;

пец! „вгк. звкн. упаду на землю“;

пуц! „вгк. те саме“; *пуцьнути* „впасти“;

|| Вг. S. E. *pac*; новіше звуконаслідування.

паць! паць! „вгк. приманка свиний“;

|| Утворено від: *паця*.

пек! „вгк. відмови, проклону“;

|| Не ясне. Може до *пекло*, бо в проклоні: *цур* і *пек*.

пирх - перх - порх - пурх - .

пирхати = „прихати“; *пирхнути* = „прихнути“;

перхати = „порхати“;

порхати „пташка“;

пурх! „вгк. відлету пташки“; *пурхнути*;

|| Вг. S. E. *pierzchnąć*; задля значіння вигук старий.

підь - [підьпідь - піліть -].

підь! „вгк. звкн. перепіла“; *підькати* „перепіл, деркач, коростель“;

рдп. *підьпідь!* „вгк. те саме“;

прст. *підьпіліть!* „вгк. звкн. те саме“; *підьпіліткати*;

вр. *підьпідьом!* „вгк. звкн. те саме“; *підьпідьомкати*;

|| Звуконаслідування.

плиг! „вгк. для скоку“; *плигати*, *плигонути*;

|| В. Е. W. *prongz* 2. Р. Е. S. *прыгать*; задля значіння вигук старий.

П Л И С Ъ - П Л Ю С Ъ - .

плись! „вгк. звкн. упаду в воду, плин“;

плюсь! „вгк. звкн. плеску у плин“; *плюскати*;

|| М. Е. W. *pljuskъ*—; праслово; Вг. S. E. *plusk*; вигуки старі.

плям! „вгк. звкн. чавкання рота“; *плямкати*, „чавкати, цмоктати губами“;

|| Без етимології. Зв'язок із: *цям!* звуконаслідування.

порск! „вгк. бризгання“; *порснути*, *порскати*;

|| Вг. S. E. *parsk*; вигук, мабуть, старий.

пр... р! „вгк. для затримання коня“;

прр-тьо! „вгк. для затримання коня“;

|| Вигуки пастухів та фірманів.

праск! „вгк. звкн. вистріла“;

|| Вг. S. E. *prask*; вигук старий.

П Р И С Ъ - П Р І С Ъ - .

прись! „вгк. бистрого окроплення“;

прісь! „вгк. нагінка на kota“;

|| Варіанта до: *бризь!*; можливо, що *прісь* із *пріч* <*преч!*>

прст! „вгк. нагінка на овець“;

|| Вигук пастухів.

П У - (П У Г У -).

пу! „вгк. звкн. сови, пугача“;

пр ст. *пугу!* „вгк. те саме“; *пугукати*;

|| Р. Е. S. *пугачъ*, не ясне, але, мабуть, звуконаслідування; тому вигуки старі.

пук! „вгк. звкн. стукання“; *пукати* у вікно“;
2 скд. *пуку!* „вгк. звкн. стуку“;

|| Вг. S. E. *рик*; Р. E. S. *пукать*; М. E. W. *рика-*;
Задля значіння вигук старий.

пуль! „вгк. приманка на индиків“; *пулькати*; *пулюкати*;
дм. *пуля* „качка“;

|| Утворено від слова дитячої мови. Питання, звідкіля це слово.

пум! „вгк. звкн. жабів“; *пумкати* „= кумкати“;

|| Варіянта до *пум!*

путь! „вгк. приманка курий“; *путькати*; *путькало*
„пугач“;

прст. *пугутькало* „= путькало“.

|| Звуконаслідування — можливо: варіянта до: *пун!*

пхе - пхи - [пхень - пхинь -] пху -.

пхе! „вгк. обридження, = фе!“; *пхекати*;

пхикати „дитина“;

вр. *пхенькати*, *пхинькати*;

пху! „вгк. обридження, = тьфу“;

|| Природні вигуки.

пхиць! „вгк. пхання - тручання“; *пхати*;

пхиць! „те саме“; *впихати*;

|| Вг. S. E. *ршаѣ*, праслово; вигук буде новотвором.

пчих! „вгк. звкн. пчихання“; *пчихати*;

|| Вг. S. E. *кішаѣ*; вигук старий. В. E. W. *kъschto, ѣschajѣ*.

пшик! вгк. звкн. гарячого заліза, затопленого в воду“;
пшикати;

|| Мабуть до Вг. S. E. *псуѣ*; вигук старий - звуконаслідування.

Р.

ра х - ро х -.

рах! „вгк. звкн. жабів“; *рахкати* „квакати“;

рох! „вгк. звкн. свиний“; *рохкати*;

|| Р. Е. С. *рохать*; звуконаслідування, вигуки старі.

рику! *рику!* „вгк. звкн. рику“; *рикати* „вовк, віл, теля, лев, — людина“;

|| Вг. S. E. *руć*, праслово; вигук старий; Р. Е. С. *рыкъ*.

рин! „вгк. звкн. скрипання“; *ринати* „двері, чоботи“; *риніти* „ворота, вози, двері...“;

2 с к д. *рину!* *рину!* „вгк. звкн. скрипу черевиків“;

|| Вг. S. E. *рураć*; звуконаслідування; вигук старий.

рист! „вгкн. нагінка на овець“;

|| Мабуть до М. Е. W. *rista* -; праслово; старий вигук.

рум! „вгк. неочікуванного появилення, = рип!“;

|| Вг. S. E. *rum*; в 16 і 17 віках прийнято з латини.

С.

са - си -.

са! „вгк. нагінка на свиний“; *а-са!* „вгк. те саме“;

се! „вгк. на корову“;

|| Вг. S. E. *sa*; старі вигуки пастухів.

свис! „вгк. звкн. свисту“; *свиснути*; *свисоннути*;

|| Вг. S. E. *świst*; прастаре звуконаслідування; вигук старий. Р. Е. С. *свистать*.

с и - с ю - .

си! „вгк. звкн. сичання“; *сикати, сичати*, „гуси, змії“;
сю! „вгк. звкн. сичання“;
д м. *сюсі!* „пісяти“; *сюсяти*;

|| Вг. S. E. *syk*; праслово; старі вигуки.

сін! „вгк. бистрого захоплення за руку, за чуприну“:
сінати, сінонутти;

|| Вг. S. E. *sieraś*, праслово; задля значіння, вигук,
мабуць, новий.

скаву! „вгк. звкн. жалібного крику пса, заяця“; *скаву-*
літи, скавчати;

|| Звуконаслідування. Мабуць до М. Е. W *skoli-* з про-
тягненням пня. Вг. S. E. *skala*;

с к а к - с к о к - с к і к - [с к і ц ь -] .

2 с к д. *скакіць!* „вгк. великого скоку“; *скакати, скако-*
нутти;

скокнути;

скік! „вгк. скоку“; *скікнути*;

в р. *скіць!* „вгк. скоку на землю“;

|| Вг. S. E. *skok*, праслово; вигук задля значіння старий.
М. Е. W. *skokъ*.

сквересть! „вгк. звкн. крику птиць“: *скверещати* „різко
крячати: сойка“;

|| М. Е. W. *versk-*; праслово; Вг. S. E. *wrzask*; але вигук
по формі новий; *скаверещати* це мабуць контамінація.

скугу! „вгк. звкн. крику заяця“; *скугніти, скуготати*
„поросята, свині“;

|| Без етимології. Мабуць контамінація: *пугу!* X
скаву!

скрин! „вгк. звкн. чоботи, колеса; двері“; *скринати* „зубами“; *скрипотіти* „ворота“;

|| Вр. S. E. *skrzuř*; праслово; звуконаслідування; М. Е. W. *skrip*—; вигук старий; Р. Е. S. *скринь*.

скубі! „вгк. видирання пера, волосу, гороху, коні траву“; *скубати, скубонути*;

|| Вр. S. E. *skubać*; праслово; М. Е. W. *skub* - ; вигук, мабуть, новотвір.

СМІК - СМОК - .

смик! „вгк. потягнення“; *смикати, смиконути* „за гілочку, з люльки“;

смок! „вгк. = смик“; *смоктати* „люльку, півка“; *смоконути*.

|| Вр. S. E. ці два слова розділяє: *стук* і *сток*; праслова; М. Е. W. *styk* — і *stokъ* 1; задля значіння другий вигук старий. Р. Е. S. уважає: *смоктать* звуконаслідуванням. Перший вигук до Р. Е. S. *смыкать*—буде новотвором.

собі! „вгк. нагінка на волів: на ліво!“; *собкати*;

|| Не ясне. Може з *д-собі!* *к-собі!*

СОРБ - [СЬОРБ -].

сорбі! „вгк. звкн. хлєптанья“; *сорбати*;

сьорбі! „вгк. звкн. те саме“; *сьорбати, сьорбонути*;

|| Вр. S. E. *sarbać*; праслово; М. Е. W. *serb*- 3; з огляду на значіння вигук старий.

стрибі! „вгк. скоку“; *стрибати, стрибнути, стрибонути*.

|| М. Е. W. *strib*-; не ясне.

стьобі! „вгк. звкн. удару“; *стьобнути*;

|| Мабуть до Вр. S. E. *stebnować*, з німецького *steppen*..

стук! „вгк. звкн. легкого удару, — у віконце“; *стукнути, стукотати* „сто коний“;

2 ск д. *стук!* „вгк. звкн. те саме“;

|| Вг. S. E. *stuk*, праслово“; М. Е. W. *stuki*; вигук старий.

сусіль! „вгк. неочікуваного появилення“:

|| Не ясне; мабуть до Вг. S. E. *sus, szus*, з німецького: *Schuss*. (?)

Т.

тай- (талай-).

тай! „вгк. галасу“;

прст. *талай!* „те саме“; *талайкати*;

рдп. *талалай!* те саме“; *талалайкати*;

|| Звуконаслідування. Вг. S. E. *tałalajstwo*. Старі вигуки.

так- [тяк-] тик- ток- тук-.

такати! „годинник“;

вр. *тякати* „дотикнутись“;

тик! „вгк. звкн. тикання“; *тикати* „годинник“;

токати „бисто стукати, — серце“; *токотіти*;

тук! „вгк. стуку у вікно“; *тукати* „рівномірно стукати“;

|| Звуконаслідування. Вигуки старі.

танана! „вгк. здивовання“;

тинини! „припів“;

|| Звуконаслідування.

тап- (талап- телеп-) тіп- (тіліп-) тип- топ-
[тьоп-] туп- [тюп-].

тап! „вгк. звк. удару, плеску по воді“; *танати*:

прст. *тапан!* „вгк. упаду в плин, в грязь, удар по шиці“; *талапати* „качки воду“:

пр ст. *таляну!* „вгк. талапання“;
тін! „вгк. звкн. легкого удару“; *тінати* „серце, индик, — бити, трясти“;
пр ст. *тілін!* „вгк. звкн. гойдання з звуком“; *тіліпатися*;
вр. *телін!* „вгк. звкн. качання, гойдання з звуком“;
вр. *телен!* „вгк. звкн. упаду в грязь, у плин“; *телепатися*; *телепнути* „по голові“;
титися „трястися на возі“;
2 ск д. *топу!* *топу!* „вгк. звкн. топоту“; *топати* „ногами“;
вр. *тьон!* „вгк. звкн. удару по пиці“; *тьопати* „бити“;
туп! „вгк. звкн. тупання, — ніженьками“; „кінь, — людина“; *тупотати*, *тупонути*;
2 ск д. *тупу!* *тупу!* „вгк. звкн. тупоту“;
вр. *тюпати* „малими кроками“; *тюпотіти*, *тюпорити*.

|| Вр. S. E. *tupać, tupać, deptać*; Вр. S. E. *telepać*; М. Е. W. *tep-* 3; *tír-*; праслова; вигуки старі.

тар - тир - тер - тур -

таркати, *таркотати* „сокотати — курка“; *тарчатти* „тріщати, скрипіти“;
рд п. *тарара!* „вгк. звкн. синиці: цінь - цінь - тарара!“;
тараракати „дурниці плести“;
тиркати „робити тр - тр; - півень, курка крилом по землі“;
пр ст. *тирикати* „зле грати на скрипці“; *тирїрї* „вгк. звкн. гри на скрипці“; *тирїрїрї* „вгк. звкн. те саме“;
теркотати, *теркотіти*, *терликатти*;
торкотати, *торкотіти* „піч“;
рд п. *тороро!* „вгк. звкн. сильного кипіння“;
туркати! „голуб = воркувати“; *туркотати* „горлиця; барабан“;
вр. *тарготіти* „круг гончаря“;
вр. *турготіти* „ = туркотіти, = греміти, стучати“;

|| Вр. S. E. *tarchać, turkot*; М. Е. W. *terk-* 2; праслова; звуконаслідування; вигуки старі.

таратотіти = *торототіти* „решето, рівномірно стукати“;

|| Звуконаслідування. Порівняти до того моск. *тараторить*, а з цим знову щодо формації укр. *харахорити*; зрівняй ще: М. Е. W. *tortor-*; Вг. S. E. *tartas*. Українське *харахорити*, мабуть, з московського; пояснення простягненням з *хаха!* + *орити* неправдоподібне.

тась! тась! „вгк. звкн. качки,—приманка качок“; *таськати*;

2 скд. *тасю! тасю!* „те саме“; *тасюкати*;

дм. *тася* „качка“;

|| Можливо, що *тася* < **кася* < *качка*. Тоді від дитячого слова щойно утворений вигук; або це звуконаслідування.

туть- тось-.

туть! туть! „вгк. приманка свиний“;

дм. *тосі! тося!* „вгк. плескати в долоні“; *тосяти* „бити в долоні“;

|| Звуконаслідування почасті; *туть!* можливо, що варіянта до *кусь!*

тах- (тарак-) [тях- тьвах-] тох- (торох-)
[тьох-].

тах! „вгк. звкн. удару“;

пр ст. *тарак!* „вгк. звкн. сильного удару“; *таракнути* „сильно ударити, впасти“;

пр ст. *тарарах!* „вгк. звкн. ударів, що тривають довший час“; *тарарахнути*;

в р. *тях!* = тьох!

в р. *тьвахнути*;

тьох! „вгк. звкн. биття серця,—трель соловія“; *тьохкати*, *тьохати* „серце, соловій“;

прст. *торох!* „вгк. звкн. удару,—у вікно“; *торохтати* „решето“; *торохкати* „гармати, вітряк, колеса“; *торохкотити* „гармата, бубон, дощ“;

|| Вг. S. E. *tarachnǎc*; порівнює з моск. *торохнуть*, укр. *поторохтати*; з М. Е. W. не бачимо етимольогічних підстав, прикладів із других словянських мов, що це повноголос. Тому ми думаємо, що ця група цілком основана на звуконаслідуванню, а спімнені формі є простягнення.

те - те - те - ! „вгк. здивовання;—задоволення“;

|| Природний вигук.

тень - (теленъ -).

тень! *тень!* „вгк. звкн. металевого звуку“, *тенькати*; прст. *теленъ*; „вгк. звкн. дзвінка, малого дзвону“; *теленъкати* „дзвоник, годинник, серце“;

|| Звуконаслідування. Мабуть, варіанта до *дзень*. Вигуки старі.

ти - (тили-) ті - (тілі-).

**ти* > *тили!* > *тилилечки* „звкн. гри на скрипці“;

**ті* > *тілі!* *тілі!* „вгк. звкн. гри на скрипці“; *тілікати*, *тілікання*;

|| Звуконаслідування.

тиць - [тисъ -].

тиць! „вгк. втикання“; *тикати*, *втикати*; *тиць-миць!* „вгк. бистрих рухів“;

вр. *тисъ!* „те саме“;

|| М. Е. W. *tǐk* — 2; праслово; але вигук, мабуть, новий. Вг. S. E. *tyka*.

товк! „вгк. удару“; *товкати* „яйця на великдень“;
товконути;

2 ск д. *товкиць!* „вгк. сильного удару“;

|| М. Е. W. *telk* - 1; праслово; Вр. S. E. *łłok*; задля значіння старий вигук.

тиру! „вгк. коням: стій!“; *тирукати*;

|| Вигук фірманів.

трам! „вгк. нагінка на овець“;

тереши! „те саме“;

|| Не ясне. Мабуть вигуки пастухів.

тра-ла-ла! „припів“;

тра-ра-ра! „припів“;

тра-ра-ри! „припів“;

тра-та-та! „звкн. барабана“;

|| Звуконаслідування музикальних струментів.

тра х - тру х - [трю х -].

трахати „стучати“;

трух! *трух!* „вгк. звкн. бігу коня“; *трухати* „кінь біжить рисю“; *трухнути* „з дерева яблука“;

2 ск д. *трухій!* *трухій!* „вгк. звкн. бігу коня рисю“;

вр. *трюх!* *трюх!* „те саме“; *трюхати* „бігти рисю“;

2 ск д. *трюхій!* *трюхій!* „те саме“; *трюхикати*;

|| М. Е. W. *trens-*; праслово; Вр. S. E. *trząść*; вигуки старі.

тринди! „припів“; *триндикати*;

|| Звуконаслідування. Із *тинди* X *ринди*; (?).

тре п - трі п - троп - труп -.

трепати „трясти“; *трепетати* „дрожить серце, — боятись“; *трепотати*, *трепотіти*;

трін! „вгк. звкн. дрожання,—легкого удару“; *трінати*
„килим, крилами, хвостом“; *трінотати* „руками“;
2 с к д. *тріню!* *тріню!* „вгк. звкн. тріпання“;
тропати „= топати“;
труп! „вгк. звкн. ворони“; *трупкати* „ворон“;

|| М. Е. W. *trep* - 1: праслово; Вг. S. E. *trzeпаć*; ви-
гуки старі.

тріс - трос - трус - .

трісь! „вгк. звкн. тріскання“; *тріскати*, *тріскотати*,
тріщати;

д м. *трісі!* „тріскання“;

д м. *тріюсі!* „те саме“;

троскати „буком, батогом“; *троскотати* „кричати,—
курки“;

трусь! „вгк. приманка кріликів“; *трускати* „тріщати“;

|| М. Е. W. *tresk* - 1; праслово; Вг. S. E. *trzask*; ви-
гуки старі.

тю! *тю!* „приманка курий“;

д м. *тютя!* „курка“;

|| Мабуть утворений вигук від дитячого слова: *тютя*.

тю! *тю!* „вгк. нагінка на вола, собаку“;

тьху! „вгк. досади незадоволення“, = *тьфу*, *пху!*

|| Природні вигуки.

У.

усь! „вгк. травля собаки“;

|| Утворений із *кусь* - *кусати*.

Ф.

фар - фир - фір - фор - фур - фр - .

фаркати „полумінь“;

фиркати

фёркати „коник“;
форкати „язиком молота“;
фур! „вгк. звкн. фурчання“; *фурчати* „шуміти“; *фур-*
кати „шум крил, — веретено“;
фрр! „вгк. звкн. відлету птиці“;
|| Вг. S. E. *furkać, fyrkać*; В. E. W. *fьrkaјo*; пра-
слова; звуконаслідування; вигуки старі.

фі - [фі в -] фю -.

фікати „о птицях“;
фів! „вгк. звкн. свисту“; *фівкати* „птиці“;
фю! „вгк. звкн. свисту“; *фюкати* „птиці“;
|| Звуконаслідування. Вг. S. E. *fiul*.

фиц! „вгк. для удару ногою“; *фицкати*;
|| Автор: Укр. мова в В. E. W. *faca* ст. 32.

фрас! „вгк. удару“; *фраснути*;
|| Не ясне.

фут - фіт -.

фут! „вгк. звкн. пташиного голосу“; *футкати*;
фіт! „вгк. звкн. відлету птаха“; *фітькати* „щебетати“;
|| Звуконаслідування.

Х.

ха - (хаха-) хе - (хехе-) хи - (хихи-) хі - (хіхі-)
хо - (хохо-) ху - (хуху-).

ха! *хаха!* „вгк. звкн. сміху“; *хакати*;
хе! *хехе!* „вгк. звкн. сміху“; *хекати*; *хекнути* „крик-
нути по ударі“;
хихи! „вгк. звкн. сміху“; *хихіт*, *хихотатися*;
хіхі! „вгк. звкн. сміху“; *хіхи*;

д м. *хоха* „пугало для лякання дітей“; *хохітва* „птиця“;
ху! „вгк. 1) подуву ротом; 2) = тьфу; вгк. обридження“;
хукати „дугти“;

рдп. *хух!* „вгк. звкн. хухання“; *хухати, хухкати*;

|| Звуконаслідування; праслова; старі вигуки; Вг. S. E. *chichu, chuch*; сюди ще:

хакати! „тяжко дихати“;

в р. *хавчати* „слабо хрипіти“; *хавкати* „дихати жабрами,—Істи жадно“;

пр ст. *халавкати*;

хап-хіп-хоп-

хап! „вгк. скорого захоплення“; *хапати*;

2 скд. *хапю!* *хапю!* „вгк. те саме“;

хип! „вгк. = хвать!“;

хон! „вгк. = хап!“; *хонити*;

|| В. E. W. *chor'о, чар'о*; праслово; звуконаслідування; Вг. S. E. *chorić sie*; вигуки старі.

хамаркати „через ніс бурмотати“;

пр ст. *харамаркати* „те саме“;

|| Приклад простягнутої форми.

хаміль! „вгк. бистрого руху“; *хамнути* „скоро зісти“;

|| Може до *гамнути*. Не ясно.

хвись-хвось-

хвись! „вгк. звкн. удару з розмахом“; *хвиськати* „бити батогом“;

хвоськати = *хвиськати*;

|| В. E. W. *chvistajo*; праслово; Вг. S. E. *chwist*; звуконаслідування, вигук старий.

х в а т ь - х в і т ь - .

хвaть! „вгк. звкн. вхоплення,=лап!“; *хвaтати*;

хвiть! „вгк. звкн. 1) =лап!; 2) скок, удар, бистрий рух“;

|| В. Е. W. *chvat'o*; праслово. Вг. S. E. *chwytac*; вигук!, мабуць, новотвори.

хвiть! „вгк. звкн. свисту“; *хвiтькати* „свист жовни“;

рдп. *хвiтьхвiтькати*;

2 скд. *хвiтю!* „вгк. звкн. замітання“;

|| *хвiть* = *фiть!*

хиб! „вгк. звкн. бистрого руху“; *хибнути*, *хибати*;

|| В. Е. W. *chyba*; праслово; Вг. S. E. *chyba*; вигук, мабуць, новотвір.

хиль! „вгк. бистрого наклону“; *хильнути*;

|| В. Е. W. *chyľ*; праслово; Вг. S. E. *chyľu*; вигук новотвір.

хить! „вгк. качання—кидання“; *хитати*;

2 скд. *хитю!* „вгк. качання“;

|| В. Е. W. *chyť'o*; до *chvat* — у *chvat'o*; вигук новотвір.

хиць! „вгк. 1) упад; 2) лап!; 3) бистрий рух“;

|| Не ясне. Варіант почасті до: *тиць*—або варіант дитячої мови до: *хить!*

х л е п - х л и п - х л о п - [х л ь о п - х л ю п - х л я п -].

хлeптати = *хлeбтати*;

хлип! „яблука кусь, а горілочки хлип; вгк. звкн. плюскоу, поликання“; *хлипати* „плакати,—вода в черевиках“;

хлоптати = *хлeптати*;

хлоп! „вгк. звкн. легкого удару“; *хлопати* „легко ударяти“;

в р. *хльон!* „вгк. звкн. ударів“;
хлюп! „вгк. звкн. плеску води“; *хлюпати, хлюпотіти*
хляп! „вгк. звкн. удар руками, дверей“; *хляпнути!*

|| В. Е. W. *chlaraјо chliрајо, chlорајо*; Вг. S. E. *chla-
pać*; праслово, звуконаслідування; старі вигуки.

х л и с ь - х л ь о с ь - х л ю с ь - х л я с ь - .

хлись! „вгк. звкн. ковтання плину“; *хлиськати* „плес-
кати хвиля“; *хлистати* „пити“;

хльось! „вгк. звкн. удару прута, нагайки“; *хльостати*
„бити“;

хлюснути „плеснути“;

хлясь! вгк. звкн. удару батогом“;

|| В. Е. W. *chlastajo*; праслово; звуконаслідування;
вигуки старі.

х р а - х р о - х р у - .

хракати = *харкати*;

хро! *хро!* „вгк. звкн. свиний“; *хрокати*; „свині,—бити
бовтом“.

хру! *хру!* „вгк. звкн. свиний“; *хрукати*;

|| В. Е. W. *chraćo* праслово; звуконаслідування; ви-
гуки старі.

х р а п - [х р я п -] х р и п - х р о п - х р у п - .

храп! „вгк. звкн. щось скоро зробити“: *храніти* „заци-
хатися“;

хряп! „вгк. звкн. удару“; *хряпуть!* „вгк. звкн. удару“;
хряпати = „хрьопати“; *хряпкати* „деркач“;

хриніти „горлом“;

хрон! „вгк. звкн. удару з звуком“; *хронати* „бити, ки-
дати із звуком“; *хроннути* „захропіти, кінь, людина“;

в р. *хрьон!* „вгк. звкн. бух!“; *хрьопати*;

хрун! „вгк. звкн. відгризування, відломлювання“; *хрунати* = „хруммати“; *хрупотіти*;

|| В. Е. W. *chrip'o*; *chrapajo*, *chripajo*; праслова; звуконаслідування; Вг. S. E. *chrap*, *chrapac*, *chripac*;

хрис- хрус- хряс-.

хрискотіти = „хрумтїти, н. пр. варенники“;

хрус! „вгк. звкн. хрупання, трїску, удару“; *хруснути*, *хрустїти*;

хряск! „вгк. звкн. трїску при ломанню“; *хряскати* „щось ломати,—гремїти“; *хряскотїти*;

|| В. Е. W. *chrestajo*, праслова, звуконаслідування, вигуки старї; Вг. S. E. *chrzast*.

хур! *хур!* „вгк. звкн. шум крил“; = „*фур!*“; *хуркнути* „порхнути, = фуркнути“;

|| Вг. S. E. *furkac*; звуконаслідування; старий вигук, варїанта до: *фур!*

хе! „вгк. обридження“; = *фе!*

|| Природний вигук. Варїант до: *фе!*

хм! „вгк. підозріння“, = *гм!*; *хму!* = *хм!*

= Природний вигук.

Ц.

ца- ци- ці- [ців-] цо- цу- [цю-].

ца-бе! „вгк. воли на право“;

ци! „1) вгк. на коний; 2) приманка кіз“;

ці! „вгк. нагінка на кози“;

р д п. *ціці-бень!* „вгк. звкн. жайворонка“;

д м. *ціцати* „ссати“; *ціця*, *циця* „груди“.

в р. *цівати* „курчата“; *цікати* „птиці“;

цо! „вгк. приманка коров“;
цу! „вгк. приманка псів“;
р д п. *цуцу!* „вгк. те саме“; *цуцукати*;
д м. *цуц!* „песик“;
в р. *цю!* „вгк. нагінка на свиний“ = *тю!*
р д п. *цюць*; „вгк. те саме“; *цюцю!* „вгк. приманка псвят“;
д м. *цюця!* „песик“; *цюцько* „шеня“;

|| Автор: Укр. мова в В. Е. W. *sica*,— ст. 22. Думка
Вг. S. E. *siucia* з угорського *kyta* безпідставна.

цап - [цяп -] цеп - [цеп -] ціп - [цьоп -] цуп - [цүп -].

цап! „вгк. звкн. скорого руху“; *цапати* „щось вхопити“;
в р. *цяп!* „вгк. звкн. падання кропель“; *цяпати*, *цяно-*
тїти; „кратотїти, доїти, — крик птиці“;
цепати „ударити легко“;
в р. *цепати* „цївати“;
цїп! „вгк. прїч!“;
р д п. *цїп!* *цїп!* „вгк. приманка курок“;
2 ск д. *цїпа!* *цїпа!* „вгк. те саме“; *цїпати*;
д м. *цїпка* „курка“;
цьопкати „кратотїти“;
д м. *цьопка* „трошки“;
цуп! „вгк. вхоплення“; *цупати*“;
цюпати „= цюмати, цїлувати“;

|| Автор: Укр. мова в В. Е. W. *sarajo*, ст. 20.

цвіг - цвиг - цвяг - цьвох -.

цвіг! „вгк. звкн. свисту - удару батога“; *цвігати*;
цвігати „бити батогом“;
цввягнути „сильно батогом ударити“;
цьвох! „вгк. звкн. удару батога“; *цьвохати*;

|| Автор: Укр. мова в В. Е. W. *cvig*-, ст. 24; звуко-
наслідування. Вг. S. E. *ciwik*, певно сюди належить, хочай
Вг. думає, що це слово польсько-чеське.

цибі! „вгк. звкн. широкого кроку“; *цибати*;

|| В. Е. W. *сіръка*; праслово; звуконаслідування; старий вигук.

цить! „вгк. замовчи!“; *цитькати*;

|| Не ясно. Вг. S. E. *суі*.

цінь-чень- [цвень-] цонь- [цвонь- цьонь-]
цунь-.

цінь! „вгк. звкн. пташки, щебетання“; *цінькати* „цінь-кало“!

чень! „вгк. звкн. дзвінка, — язиком молоти“;

в р. *цвенькати* „язиком“;

цонь! „вгк. приманка коний, поросят“; *цонькати*;

д м. *цоня* „свинка, коник“;

в р. *цвонтюх* „балакун“;

в р. *цьонь!* „вгк. = цонь“; *цьонтати* „= цінькати“;

д м. *цуня*, *цюня* „порося“; *цюник* „воробець“;

|| Автор: Укр. Мова в В. Е. W. *цінь*; ст. 24; звуконаслідування; старі вигуки.

цік-цик-цек-цок-цук-.

цік! „вгк. нагінка на овець“; *цікати* „кричати на овець“;

цикати, „папляти“;

пр ст. *цигикати*;

цекотати;

цок! „вгк. звкн. удару“; *цокотати*, *цокати*; „зубами, язиком, сорока“;

цюк! „вгк. звкн. стуку сокири“; *цюкати* „сокирою“;

|| Автор: Укр. Мова в В. Е. W. *сікаю*; звуконаслідування, праслова; старі вигуки. Вг. S. E. *сукаі*.

цір- [цвір-] (ціцвір-) цир- [двір-] цер- [цвар-]
цор- цюр-.

цір! „вгк. звкн. птахів“; *ціркати, цірчати*;
вр. *цвір!* „вгк. звкн. те саме“; *цвіркати* „птах, — плювати через зуби“; *цвіркотати*;
рдп. *ціцвір* „тетервак“;
прст. *цвірінькати, цвіріньчати*;
ціркати „молоко“;
вр. *цвиркати* „гудіти, — молоко“;
церкати „молоко при доєнню“;
вр. *цваркати* „чирикати, — бурмотати“;
цоркати „= цокати, бреньчати“; *цоркотіти* „готур“;
цюр! „вгк. звкн. точення плину“; *цюркотати, цюррити*
„= дзюрити, = дзюркотати“;

|| Автор: Укр. Мова в В. Е. W. *cirq*; Вг. S. E. *čwirkač*; звуконаслідування; старі вигуки.

цьом - цям - .

дм. *цьом!* „вгк. звкн. поцілуя“; *цьомати, „цілувати“*;
цьомкати! „птиці кропівник“;

цяжкати! „чавкати при їдї“;

|| Звуконаслідування. Старі вигуки.

цмок! „вгк. звкн. поцілуя“; *цмокати*;

цмакати! „чавкати“;

|| *цмок* - варіянта до : *смок* - ; Вг. S. E. *сток*.

цяв! = *дзяв!* *цявкати* = „*дзявкати*“;

|| Мабуть варіанти до : *мяв - няв* - .

Ч.

ча - чала - чу - .

ча! „вгк. нагінка на волів; на коний“;

прст. *чала!* „= *ча!* нагінка на коний“;

чу! „вгк. нагінка на свиний, = *цю!*“;

|| Вигуки пастухів.

чап- (чалап-) чеп- (челеп-) чоп- чуп-.

чанати „іти поволи“;
прст. *чалапати* „по грязі, воді“;
чепати „рвати“; *чепуляти* „хромати“;
прст. *челепати* = чалапати;
чопнути „ударити“;
чупати „іти колихаючись“;

|| Автор: Укр. Мова в В. Е. W. *čaraǰo*; Slavia V. ст. 15.

чах- (чарах-) чех- чух-.

чах! „вгк. звкн. = шам!“; *чахати* „відломити“;
рдп. *чахчах!* „вгк. те саме“;
чехнути = чахнути;
чух! „вгк. звкн. чухання“; *чухати* „шкрабатися“.
2 сдк. *чухи!* *чухи!* „вгк. звкн. чухання“;

|| Мабуть до: В. Е. W. *česǰ*; Вг. S. E. *szesac*; вигуки, мабуть, старі.

чвах- (чварах-) чвох-.

чвахнути;
прст. *чварахнути*.
чвохнути, *чвохтіти*;

|| Не ясне. Мабуть до групи: *цвіг*—.

черть! „вгк. удару“;

|| Не ясне. Можливо, що від: *черкнути*.

чик- чек- (чечек-) чок- чук-.

чик! „вгк. звкн. врізання, скоку, руху, пташиного згуку“; *чикати* „різати—щебетати, птиці, сорока“;
2 сдк. *чики!* *чики!* „вгк. звкн. різання“;
чекотати „птахи“;

рдп. *чечекати* „метелики, шершені, бабки, коники“;

рдп. *чичекати* „сорока“;

чок! „вгк. звкн. = цок“; *чокати* = „докати“;

2 скд. *чоко!* „вгк. звкн. підківками“;

чук! „вгк. звкн. при киданню дитини в гору“;

2 скд. *чуки!* „те саме“; *чукати*;

|| Автор: Укр. Мова в В. Е. W. *čok - čuk -*; Slavia V. ст. 26, звуконаслідування; вигуки старі.

чин! „вгк. пріч! геть!“;

2 скд. *чина!* „те саме“;

|| Не ясне.

чір-чер-чир-(чичир-)чур-.

чірр! „вгк. звкн. воробця, пташок“; *чіркати*;

прст. *чіркати*;

черчати „вода,—ланц“;

чирк! „вгк. звкн. воробця“; *чиркати*;

рдп. *чичирк!* „вгк. звкн. те саме“; *чичиркати*;

чуркотіти „джерело“;

|| Автор: Укр. Мова в В. Е. W. *čirikažo*, звуконаслідування; старі вигуки.

че-че-чов! „вгк. приманка свиний“;

|| Вигук пастухів.

чмих! „вгк. втікання“; *чмихати* „втікати“;

|| Автор: Укр. Мови в В. Е. W. *чмих!* Slavia V. ст. 28 Вр. S. E. *cztur*.

човг! „вгк. звкн. шаркання ногою“; *човгати*;

|| В. Е. W. *čylgajo*; праслово; Вр. S. E. *czołgać*: wyłączenie polskie. Мабуть новотвір.

Ш.

ша! „вгк. тихо!“;

|| Не ясне.

ша г - шуг -

шагати „з печі полумя“;

шугати „літати, сильно дути“; *шугнути* „полетіти бистро“;

шугу! „вгк. нагінка на птицю“;

|| Звуконаслідування; М. Е. W. *šag* -.

ша м - шум -

шам! „вгк. звкн. бистрого руху - легкого руху: крок, серп“; *шамати* „шелестіти, човен листями“; *шамкати* „ходити бистро“; *шамнути* „заяць“; *шамотатись* „вириватись, тягатись“; *шамотіти* „у соломі“;

пр ст. *шаламатня* „шум, - гук“;

шумотіти, шумувати;

|| Звуконаслідування; Вр. S. E. *szum, szamotać się*; М. Е. W. *šum* 1.

ша п - шип - шіп - шеп - (шелеп -) шуп -

шапкати „качка“;

шипіти „потік“; *шипотіти* „гадюка“; *шипкати* „птиці - готур, - хриплим голосом кричати“;

шіпати „чухатися“;

шепет, шепіти, шепнути, шептати „ворожка“; *шепотати* „чай“;

пр ст. *шелеп!* „вгк. звкн. упаду з шумом“; *шелепати* „по грязі“;

шупнути „ударити, гримнути“;

|| Звуконаслідування; Вр. S. E. *szeplenić*; М. Е. W. *šip-z*.

ш а р п - ш у р п - .

шарп! „вгк. рвання“; *шарпати*;

шурпати = шпортати;

|| Вр. S. E. *szarpać*. Зрівняй наступну групу.

ш а р - ш о р - ш у р - .

шаркати „по косі каменем“; *шаркнути* „по траві косою“; *шарнути* „ногою“;

шорнути „ударити“;

шуркати;

шургуч! „вгк. кидання в піч, бистрого руху“;

|| Вр. S. E. *szarpać*; рієн о zmiennym wyglądzie; звуконаслідування. Старі вигуки.

ш а с т ь - ш е с т ь - (ш е л е с т ь -) [ш е р е с т ь -] ш у с т ь - .

шасть! „вгк. нечайного руху“; *шаснути* „мелькнути, - думка“; *шастатися* „ходить сюда - туди“; *шастувати* „сукня“;

* *шесть*;

п р с т. *шелесть!* „вгк. звкн. шуму, - неочікуваної появи“; *шелестіти* „по соломі, по листю“; *шелеснути*;

в р. *шерестіти* = *шелестіти* „воробці“;

шусть! „вгк. звкн. всовання чогось в діру“; *шустати* „чистити збіже“;

|| Звуконаслідування. Вр. S. E. *szast, szust, szelest*; покликується на білоруські: *szoroch i szoloch*; М. Е. W. *šeles* — : *šelestę* Geräusch, klr. *šelestity*; Vergl. wr. *šoloch*, г. *šoroch*, wr. *šarachać*. Ми тої думки, що це не повноголос, а простягнені форми.

шах! „вгк. звкн. бистрого руху“;

п р с т. *шарах!* „те саме“; *шарахнути* „кінь, діти, стріл“;

|| Звуконаслідування. Старі вигуки.

швиг! „вгк. кинення“; *швигати* „кидати“; *швигнути*
„вітер хустку“;

вр. *швиргати* „з неба лід“;

вр. *швиркати* „коза,—шуміти“;

2 ск д. *швиридиць!* „вгк. кинути в воду“;

|| Вр. S. E. *swiegot*; звуконаслідування; старі вигуки.

ш и - ш у - (ш у ш у -) .

р д п. *шишкати*;

шу! „вгк. звкн. шептання“;

р д п. *шушу!* „вгк. звкн. шепоту“; *шушукати*;

|| М. Е. W. до *sika*—2.

ш и р х - (ш и ш и р х -) ш е р х - ш у р х - .

ширхати „шелестіти“;

р д п. *шиширхати*;

шерхнути;

шурх! „вгк. звкн. бистрого руху“; *шурхати*, *шур-*
хотіти.

|| Звуконаслідування. Старі вигуки.

шиць! „вгк. скоку“;

|| Не ясне. Мабуть із *скиць!* *скіць!* *скік!*

шертъ - вертъ! = „круть - верть“;

|| *шертъ* не ясне. Можливо тільки варіант до: *вертъ!*

ш к р а б - [ш к р я б -] ш к р о б - .

шкряб! „вгк. звкн. шкрябання“; *шкрябати*;

шкрѣбати;

шкробати = *шкорбати*.

|| Вр. S. E. *skrobać*, праслово, М. Е. W. *skreb-*.

шкєберть! „вгк. упадку“;
пр ст. *шкєреберть!* „те саме“;
шкарїберть! „вгк. упадку верх ногами“;
|| Не ясне.

шморз! „вгк. звкн. скорого руху“; *шморгати, шморгнути, шморгонути.*

|| Вр S. E. *smark*; M. E. W. *smerk* - 2; звуконаслідування; вигук старий.

штикуляти = *шкутиляти, шкутильгати, шкательгати;*
шкательгати;
шкительгати;
шкитильгати; шкитильг! „вгк. храмання“;
|| Вр. S. E. *sztykut*; вигук новий.

ш т и р - ш т у р - ш т о р - [ш т о в х -].

штирити „поганяти“:
штифкати = „*штрифкати*“; *штифкнути* = „штрикнути“;
штирхати „ножем“;
штрик! „вгк. удару“; *штрифкати;*
штуркати, штурляти;
штурк! „вгк. удару“;
штурхати; штурх! „вгк. — в око“;
шторх! „вгк. — „штовх“; *шторхати* = „штурхати“;
штовх! „вгк. штовхнення“; *штовхати, штовхнути;*
2 ск д. *штовхиць! штовхіць!*

|| Вр. S. E. *szturkać*; праслово; старі вигуки. M. E. W. *strek*—2.

шубовсть! „вгк. упаду в воду“ *шубовснути, шубовтнути.*

|| Контамінація: *шугнути* × *бовтнути.*

штулуць! „вгк. скорого вкинення в піч“;

|| Не ясне. Можливо, що простягнення.

Щ.

щ и п - щ у п - .

щип! „вгк. вщиплення“; *щипати*;
щупати;

|| Вг. S. E. *szszurać*; М. Е. W. *štīp*—; праслово; ма-
буць, вигук новіший.

Я.

яй! „вгк. здивовання - болю“; *яйкати*, *яйкотіти* „діти“;
ячати „лебеді“;

|| В основі природні вигуки; Вг. S. E. *ječ*. праслова.

З М І С Т.

Передмова	V.
Скорочення	VIII

I.

Сучасний стан дослідів над інтерекціями .

A. Проблем інтерекції в психології мови	1
B. Інтерекції в порівнюючому мовознавстві	7
C. Інтерекції в українській граматиці	11

II.

Українські інтерекції 18

A. Поділ інтерекцій на підставі їх походження	19
I. Інтерекції первісні	21
II. Інтерекції - новотвори	72
B. Поділ інтерекцій на підставі їх звукової формації	32
1. чисто вокальні інтерекції	33
2. чисто консонантичні інтерекції	33
3. Інтерекції зложені з вокалів і консонантів	34
a) вокаль + консонант	34
b) консонант + вокаль	34
c) вокаль + консонант + вокаль	36
d) консонант + вокаль + консонант	36
4. кількаскладові інтерекції	42

С.	Принципи словотвору інтерекцій . . .	42
I.	Принципи словотвору первісних інтерекцій .	42
A.	Принципи словотвору первісних інтерекційних формацій	42
1.	Інтерекції з односкладовим пнем . .	42
2.	Інтерекції утворені формансами . .	44
a)	пень + -и	44
b)	пень + -у	45
c)	пень + -иць, -иць	46
d)	пень + -а	47
e)	пень + -іль	47
3.	Інтерекції утворені простягненням .	47
a)	— л — простягнення	48
b)	— р — простягнення	48
c)	— з — простягнення	49
4.	Інтерекції утворені здвоєнням-повторенням	54
a)	повна редуплікація односкладових інтерекцій	54
b)	повна редуплікація двоскладових інтерекцій	58
c)	кінцева повна редуплікація двоскладового пня	59
d)	частинна редуплікація односкладових інтерекцій	59
e)	потроєння односкладових пнів .	60
f)	редуплікаційні форми із змінним консонантизмом	60
5.	Інтерекції утворені композицією . .	62
B.	Звукові зміни пнів первісних інтерекцій .	63
1.	зміни консонантизму	63
2.	зміни вокалізму	64
a)	зміни квантитативні	64
b)	зміни квалітативні	64

II. Принципи словотвору інтерекцій-новотворів	67
A. Принципи формацій інтерекційних новотворів	67
1. Інтерекції новотвори з односкладовим пнем	68
2. Інтерекції новотвори утворені формансами	68
a) пень + -иць	68
b) пень + -ю	68
c) пень + -а	69
3. Інтерекції новотвори утворені редуплікацією	69
a) повна редуплікація односкладових інтерекцій	69
b) повна редуплікація двоскладових інтерекцій	70
4. Інтерекції-новотвори утворені композицією	70
B. Звукові зміни пнів інтерекцій новотворів	
D. Роля інтерекцій у формантичному словотворі	71
I. Роля первісних інтерекцій у формантичному словотворі	71
A. Первісні інтерекції пнями формантичного словотвору	71
1. Інтерекції з односкладовим пнем	72
2. Інтерекції утворені формансами	73
3. Інтерекції утворені простягненням	73
a) — л — простягнення	74
b) — р — простягнення	74
c) — з — простягнення	74
d) пень + простягнення	74

4.	Інтерекції утворені редуплікацією	77
a)	повна редуплікація односкладових	77
b)	кінцева повна редуплікація дво- складових інтерекцій	78
c)	частинна редуплікація односкла- дових пнів	78
d)	потроєння односкладових пнів	78
5.	Інтерекції утворені композицією	79
V.	Зміни вокалізму й консонантизму пнів формантичного словотвору	79
1.	зміни консонантизму	80
2.	зміни вокалізму	80
3.	наклін до метатези	81
II.	Роля інтерекцій-новотворів у формантичній словотворі	82
III.	Загальна увага до словотвору дієслів	82
1.	— <i>кати</i> ;	83
2.	— <i>ікати</i> ;	84
3.	— <i>гикати</i> , - <i>ликати</i> ;	85
4.	— <i>отати</i> , - <i>отіти</i> ;	85
5.	— <i>онутти</i> , - <i>енутти</i> ;	87
6.	— <i>хнутти</i> ;	93
7.	— <i>анитти</i> , - <i>унитти</i> ;	93
8.	— <i>оритти</i> ;	95
9.	— - (<i>и</i>) <i>нькати</i> ;	96
10.	— <i>цювати</i> ;	96
11.	— <i>сати</i> ;	97
12.	— <i>оситти</i> , - <i>озитти</i> ;	97
13.	— <i>елитти</i> ;	98
14.	— <i>уляти</i> ;	98
15.	— <i>юкати</i> , - <i>якати</i> , (<i>-ікати</i>);	99
16.	— <i>пати</i> ;	100
17.	— <i>гати</i> ;	100
18.	— <i>мотати</i> ;	100
19.	— наклін до контамінацій	101

Е. Семазіологія інтерекцій	102
1. Вирази імпульсивні	103
2. Вирази репульсивні	106
3. Вирази компульсивні	113

ІІІ.

Інтерекції а дитяча мова	116
---	------------

ІV.

Висліди праці	121
1. інтерекційна сфера	121
2. висліди для української граматики	127
3. замітка до методи етимології	129
4. висліди для порівнюючої індоевропейської граматики	132
5. замітки до праці Schwentner-а	134
6. замітка до методи навчання мови	136

V.

Матеріал	139
А.	139
Б.	141
В.	147
Г.	148
Ґ.	153
Д.	154
Е.	157
Ж.	157
З.	158
І.	158
Й.	158
К.	158

Л.	163
М.	165
Н.	166
О.	167
П.	167
Р.	171
С.	171
Т.	174
У.	189
Ф.	179
Х.	180
Ц.	184
Ч.	187
Ш.	190
Щ.	194
Я.	194

